Editura UNIVERS

„Omul apei“ este un lung poem închinat efortului de a învinge o natură potrivnică, de a stăpîni elementele răzvrătite. Apa este dominanta peisajului şi a vieţii olandeze, blestemul şi providenţa, ceasornicul care îi măsoară zilele. Cartea lui Arthur van Schendel este biografia zbuciumată, plină de izbînzi dar şi de mari renunţări, a lui Maarten Rossaart, supranumit „omul apei“.

Lei 6,75

228
1974

ARTHUR van SCHENDEL • OMUL APEI

ARTHUR van SCHENDEL

OMUL APEI

COLECŢIA MERIDIANE

Coperta de *Viorel Popescu*

Arthur van Schendel

DE WATERMAN

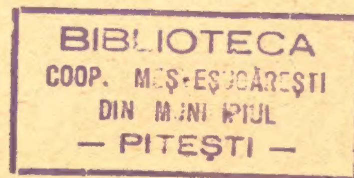
J. M. Meulenhoff, Amsterdam
Dertiende druk 1967

Arthur van Schendel

Omul apei

Traducere şi prefaţă de

MARIA VALER

Editura UNIVERS

Bucureşti — 1974

PREFAȚA

ÎN CUMINȚENIA RECTILINIE a peisajului olandez, printre poldere geometric demarcate și rîuri șerpuitoare, unde își rotesc alene brațele pitorești mori de vînt, s-ar părea că stăpînește o liniște netulburată. Dar, așa cum ne-o evocă pînzele lui Ruysdael, Van Goyen, Van den Velde și chiar unele din aparent seninele peisaje ale lui Vermeer, în aceste imagini ale țării supuse necontenitelor capricii ale vremii vibrează un fel de neliniște, o presimțire a primejdiei, un „neîncetat echivoc între permanență și efemer", cum l-a numit Paul Claudel, care marchează puternic locurile și oamenii.

Viața se desfășoară aici sub pintenul implacabil al riscului, sub semnul unui pericol virtual, care poate oricînd să-i schimbe cursul, să-i răstoarne așezările. Așa se explică poate pentru ce toate operele artiștilor olandezi au o capacitate de vibrație, un colorit afectiv și o forță de sugestie puțin obișnuite. Găsești în ele acel plus de trăire, acea intensitate a emoțiilor, acea forță de pătrundere pe care ți-o dă conștiința bucuriei efemere. Virtualitatea primejdiei îmbogățește experiențele aflate oricînd sub amenințarea unei fulgerătoare curmări.

O stradă, un colț de zid, un interior, imaginea unor canaluri însorite capătă sub pana pictorului sau a scriitorului olandez un farmec ciudat, o poezie aparte, făurită din sentimentul unei posibile renunțări, din conștiința pierderii iminente. Poate că tot acesta este motivul pentru care creatorul olandez demonstrează față de subiectul inspirației sale o mare probitate ; năzuința sa cea mai puternică este aceea de a-i rămîne cre-

dincios, de a nu-l trăda. Procesul său de creație a fost analizat cu o deosebită pătrundere de acel mare cunoscător al artei olandeze care a fost Eugène Fromentin. Acesta spunea : „Se impune ca fiecare obiect să-și redobîndească interesul meritat, omul să fie repus la locul cuvenit... să privești mai de aproape, să observi mai bine, să pătrunzi cu familiaritate în intimitatea lucrurilor ; este o chestiune de simpatie, de curiozitate atentă, de răbdare... Să imiți ceea ce există, să faci să fie iubit ceea ce imiți, să exprimi senzații simple, vii și exacte".

Iată, creionată în cîteva cuvinte inspirate, esența acestor opere, ca și explicația deosebitei lor comunicativități, care provine neîndoielnic din imperativul unanim acceptat de autorii lor de a fi deopotrivă sinceri cu ei înșiși și cu cei din jur. De aici senzația de oglindire și de transparență, sentimentul că pătrunzi cu cea mai mare ușurință în miezul adevărat, nedeformat al lucrurilor, impresia de prospețime, de prim contact pe care ți-o dau întîmplările și oamenii descriși de scriitori olandezi.

Arthur van Schendel are meritul de a ilustra cu prisosință în romanul său „Omul apei" aceste permanențe ale creației olandeze. Cartea sa este o demonstrație de onestitate față de cititor, de limpezime și de acuratețe, un lung poem plin de liniște și de elevație, închinat aspirației omului de a învinge o natură potrivnică, de a stăpîni elementele răzvrătite. Apa, ne convinge autorul, este dominanta peisajului și vieții olandeze, e blestemul și providența sa, ceasornicul care îi măsoară zilele. Olandezul este omul apei în aceeași măsură în care apa este un rezultat, o urmare a ceea ce gîndește, poate, îndrăznește și speră el. O demonstrează, în biografia sa zbuciumată și plină de izbînzi spirituale, dar și de mari renunțări, Maarten Rossaart, „omul apei", cum este poreclit de cei din jurul său eroul cărții lui Arthur van Schendel.

Viața lui Rossaart este o necontenită înfruntare, pe de o parte cu apele țării sale, cu revărsările, înnămolirile, înghețurile lor, iar pe de altă parte cu dogmatismul și habotnicia, cu acea înnămolire a spiritului într-un sectarism religios care a ținut multă vreme în loc evoluția Olandei.

Figura uscățivă a căpitanului de *tjalk* Maarten Rossaart, prezent oriunde îl chema o primejdie ce amenința viata oamenilor, ni-l evocă pe Don Quijote și obsesia lui înaltă, cavalerească, de a ajuta, de a ocroti. Numai că lupta olandezului Rossaart nu se duce în lumea himerelor, nu capătă aerul acela ridicol, trist și grandilocvent al celei purtate de Cavalerul Tristei Figuri, ci este o luptă concretă, cu rezultate palpabile, măsurabile, imediat măsurabile. El are forța înfruntării de durată, rezistența combativității îndelungate, are calitățile de tenacitate și de statornicie care s-au materializat în acele neverosimile construcții : digurile țării sale.

Maarten Rossaart își duce lupta fără trîmbițări și teribilisme, într-o blîndă înaintare, de la care nu se abate însă nici un pas, oricîte sacrificii i s-ar cere. El înfruntă, combate, cucerește adepți, și o face cu răbdare, cu seninătate, indiferent la influențe, la ispite, la răutatea oamenilor din jur și chiar la propria lui soartă, de un tragism care o apropie de aceea a vechilor Atrizi.

Ne aflăm într-o Olandă invadată de trupele napoleoniene, într-o atmosferă de revoltă surdă și de nemulțumire față de abuzurile trupelor de ocupație. Romanul debutează cu scena asasinării unui vameș francez al cărui tricorn plutind pe apele canalului, capătă valoarea unui simbol. În contextul acestei înfruntări tăcute, însă ferme, se desfășoară viața orășelului Gorcum, cu oamenii lui liniștiți și habotnici, dominați de un protestantism dictatorial. Acesta le inspiră o frică de pedeapsa divină, un conformism și o intoleranță dintre cele mai acerbe. La constrîngerile impuse de trupele franceze de ocupație se adaugă aceste constrîngeri religioase care duc la o înfruntare, deseori sălbatică, între catolicii minoritari și protestanții ma-

joritari. Este o luptă care își va lăsa adînc amprenta pe biografiile principalelor personaje ale cărții.

În această atmosferă apăsătoare, îmbibată de prejudecăți și de interdicții, se desfășoară copilăria lui Maarten, o ființă curată, senină, poetică, nutrind o atracție irezistibilă pentru apă. De mic copil, în jocurile sale pe malul rîului Merwede, el trăiește intens, cu o sensibilitate puțin obișnuită, toate întîmplările apei, îi soarbe cu nesaț frumusețea în diferitele ore ale zilei, îi pipăie malurile cu mîini pricepute începînd să deprindă, la început cu intuiția, apoi înțelegîndu-l, meșteșugul întocmirii digurilor, meșteșug în care va deveni expert.

Arthur van Schendel înfățișează în Maarten Rossaart un prototip al olandezului care trăiește în adîncă înfrățire cu apa, învățînd să-i înțeleagă semnele, să-i stăvilească răbufnirile, să-i dirijeze cursul nestatornic. Se află în această carte-poem pagini de mare frumusețe, care descriu diferitele momente — dramatice sau calme — ale înfruntării omului cu apa. Maarten, copil pîndind în tufele de răchită întîmplările misterioase ale apei ; Maarten ascultînd atent trosniturile amenințătoare ale sloiurilor care au prins rîul în chingi neîndurătoare ; Maarten, om în puterea vîrstei, vîslind cu desperare în apele mîloase ale rîului revărsat, la auzul strigătelor de ajutor venite din casele inundate ; Maarten, mînă în mînă cu soția sa, la cîrma vasului nou, lucitor, alunecînd zile, luni, ani, pe rîurile ce-i brăzdează țara, printre orașele tihnite, cu piețele și turlele lor înalte ; Maarten, aproape de asfințitul vieții, la cîrma *tjalk*-ului său, avînd alături de el un cîine, ca singură ființă apropiată și inspirînd tuturor un fel de teamă superstițioasă.

Este o biografie-frescă, o biografie dintre acelea care cuprinde de fapt, în desfășurarea ei, istoria unui popor, înfruntările, experiențele, credințele, permanențele sale.

Marea popularitate a cărții se explică prin extraordinara fidelitate, probitate, căldură, cu care autorul a surprins ceea

ce este mai caracteristic în viața poporului său. Totodată, prin intermediul lui Maarten Rossaart el și-a exprimat foarte deschis și foarte îndrăzneț aspirația către libertatea, toleranța, comprehensiunea de care a fost multă vreme lipsită țara sa.

Eroul său se răzvrătește împotriva „bisericii de vorbe fără fapte“ a copilăriei, renegîndu-i ritualurile, papagalicismele, spiritul vindicativ și intoleranța. Neînțelegerea sa cu biserica îmbracă forme și mai acute atunci cînd intervine dragostea pentru catolica Marie. Viața lui este un neîncetat zigzag, determinat de speranța, mereu înnoită, de a se întîlni cu Omul credincios sie însuși și marilor lui aspirații. Aceste căutări îl apropie de Confreria „Profeții noii lumini“, care practicau un ascetism și o rigoare ce amintesc de viața primilor creștini, încercînd să respecte *ad litteram* învățăturile lui Isus. Pe Maarten l-a atras la adepții acestei credințe spiritul învățăturii lor, toleranța și lipsa de prejudecăți, posibilitatea de a se întoarce la o formă de conviețuire mai puțin încorsetată decît aceea în care crescuse. Dar idealurile confreriei încep să decadă atunci cînd, prin îmbogățirea membrilor săi, apar rivalitățile. Cu nevoia lui de absolut, cu neclintita sa încredere în omenia oamenilor, Maarten se desprinde treptat de această lume, divizată acum prin lăcomia de bani. Ca toți marii idealiști, ca toți vizionarii intransigenți, el rămîne un izolat, un neînțeles, care inspiră mai curînd teama, disprețul, malițiozitatea celor din jur. Atunci cînd renunță nu numai la moștenirea lăsată de tatăl său, cu care se certase, dar și la aceea a mătușii Goedeke, singura ființă care l-a înțeles și l-a iubit, și face lucrul acesta spre a dărui banii unui orfelinat și unui azil de bătrîni, gestul său intrigă, pare rizibil, revoltător și sfîrșește prin a înspăimînta. Mărinimia lui Maarten, sinceră, spontană și nealimentată de nici un fel de precepte este în chip paradoxal cea care îl îndepărtează de oameni, de cei obișnuiți să trăiască în egoismul lor comod. Mărinimia lui Maarten le jignește bunul simț, îi incomodează. Ei o răsplă-

tesc țesînd în jurul lui un renume de „piază rea", de ființă blestemată, prevestitoare de primejdii.

Este reacția unei societăți egoiste față de lecția de omenie pe care n-o poate asimila.

Singurele împrejurări în care oamenii îl reprimesc pe Maarten în mijlocul lor sînt acelea cînd puhoaiele revărsate îi amenință din nou. Atunci el redevine omul indispensabil, salvatorul vieților omenești în primejdie, neobositul barcagiu care aduce la mal ființe culese din locurile cele mai periculoase. Sînt clipele în care Maarten reintră în comunitate, se simte înconjurat de chemările, de nevoile, de recunoștința semenilor săi. Ele se adresează însă acum unei ființe istovite, cu trupul îndurerat, cu membrele înțepenite, la capătul puterilor. De îndată ce pericolul va fi trecut, el va fi din nou uitat, luat în rîs, ridiculizat.

Cartea lui Arthur van Schendel exprimă conflictul dintre aspirație, îndrăzneală și spiritul practic, realist, întreprinzător, pe care au fost nevoiți să-l capete oamenii acestei țări de-a lungul vieții-aventură pe care au trăit-o.

Marea majoritate a personajelor cărții se conturează în funcție de acest conflict. Tatăl lui Maarten, sora sa Everdine, Tiel, sînt prototipuri de oameni obtuzi, conformiști, habotnici, de o intoleranță violentă, în timp ce mătușa Jans, Wudding, Gees sînt ființe dăruite cu libertatea de spirit și toleranța după care jinduiește de fapt olandezul, cu un mod personal de a înțelege relațiile dintre oameni, perspectivele conviețuirii lor.

Un loc aparte îl ocupă Marie, soția catolică a lui Maarten, simbol al curățeniei sufletești, exprimînd în toate acțiunile ei o cumințenie înțeleaptă, o grijă de a nu abuza și a nu risipi, de a fi cumpătată și omenoasă totodată, care își are rădăcinile în preocuparea constantă de a nu datora nimănui nimic. Este poate personajul cel mai tipic olandez al cărții prin capacitatea lui de a rămîne senin în înfruntare și de a nu îndrăzni să viseze mai mult decît i-o îngăduie împrejurările.

Chintesență de fapte semnificative pentru biografia unui popor deosebit de interesant ca psihologie și atitudine de viață, cartea lui Arthur van Schendel este totodată o memorabilă întîlnire cu arta scriitorului olandez, o binevenită introducere a cititorului român în această literatură care ocupă un loc aparte, constituind parcă o oază de înseninare, spontaneitate și transparență în contextul atît de bogat în artificii, poze și snobisme al literaturii zilelor noastre.

În evoluția scriitoricească a autorului se semnalează un debut romantic [*Dragon* (1896), *Un rătăcitor în dragoste* (1904), *Merona, nobilul* (1927)], urmat de o pronunțată înclinare către realism, manifestată încă de la romanul *Fregata Johanna Maria* (1930), și căreia îi rămîne credincios în *Omul apei* (1934), precum și în operele ce i-au urmat : *O tragedie olandeză* (1935), *Omul bogat* (1936), *Păsările cenușii* (1937), *Lumea — un dans* (1938). În acest palmares, „Omul apei" ocupă un loc deosebit. Deși povestită, cum spune Neline Clegg, „într-o tonalitate minoră" — poate singura rămășiță romantică a acestui remarcabil scriitor realist — cartea pare să-și tragă seva din filonul bogat al expresionismului. Aceleași mijloace foarte îndepărtate de recuzita grandilocventă a romantismului, aceleași punctări expresive de stări sufletești, aceeași preocupare pentru detaliul revelator. În suavitatea scenelor de dragoste, în finețea descrierii unei copilării lucide, mature, în migala analizării unor personaje pitorești, în evocarea plină de farmec a peisajului, recunoaștem un artist din marea familie a pictorilor Olandei capabili să transfigureze, fără a trăda, să inspire emoții puternice rămînînd în limitele unei oglindiri stricte și fidele a realității. Multe din paginile cărții mi-au amintit pînă la a-mi sugera aproape vizual tablourile lui Vermeer, vibrația aceea intensă pe care o împrumută un colț de zid, un caldarîm însorit, un tors omenesc, un cer înnourat.

Distant cu cititorul său, aproape rece față de eroii pe care îi descrie fără înduioșări sau exaltare, poate doar cu o umbră de amărăciune, dînd deseori impresia unei nepar-ticipări afective, Arthur van Schendel izbutește — într-o carte aproape lipsită de epitete — să comunice puternice stări sufletești, conflicte, drame. Sînt suficiente cîteva re-plici venite la timp, cîteva cuvinte evocatoare, pentru ca o stare, o situație de viață, o atitudine să trăiască în chip sur-prinzător, să capete o neașteptată forță de sugestie. Frații lui Maarten : ipocritul Barend, materialistul Hendrikus, nevropa-tul Wouter sînt definiți în cîteva trăsături de condei, prin cîteva replici-cheie. Mătușa Jans ni se relevă tulburător în confesiunea întretăiată de pe patul morții. Portretul Mariei, surîsul ei suav și liniștit, înțelepciunea și echilibrul ei, creio-nate fugar prin cîteva gesturi, în tușe delicate, descinde din cea mai bună tradiție a portretiștilor olandezi. Pentru a nu mai vorbi de Maarten, a cărui personalitate puternică domină în-tregul roman, constituind o chintesență a acestui lent, dar tenace efort de autodepășire al olandezului. Gesturile lui de mărinimie au o asemenea seninătate și transparență, reprezintă pentru el nevoi atît de spontane, de vitale, încît sfîrșesc prin a impresiona și a influența puternic.

Stăpînindu-și personajele cu o mînă fermă, Arthur van Schendel ajunge în această carte și la o remarcabilă tehnică a construcției epice. El este capabil să diferențieze ritmica acțiunii în funcție de atmosfera scenelor descrise, de starea de spirit a personajelor, trecînd cu ușurință de la o exprimare sacadată, tensionată în scenele dramatice (canonade în timpul luptelor de stradă, calamitatea puhoaielor revărsate), la o creionare în filigran, de o mare delicatețe și sensibilitate, în scenele cu substrat liric, pentru a căpăta o elocință șfichiui-toare, un dinamism vijelios în cele care exprimă revolta sau disprețul.

În desfășurarea acțiunii, care are parcă ritmul alunecării *tjalk*-urilor pe canalurile ce-i împînzesc țara, se petrec din cînd în cînd zguduiri. Sînt catastrofalele maree geografice și nu mai puțin catastrofalele maree spirituale. Ele revin cu o periodicitate neîndurătoare, lăsînd doar răgazul unor grabnice reparații.

Fiecare dintre personajele cărții are ceva de cîștigat și de pierdut dintr-o viețuire care îl pune mereu la încercare. Me-ritul lui Arthur van Schendel este acela de a fi marcat, cu o deosebită luciditate și fără emfază, aceste plusuri de expe-riență care îi ridică sau îi coboară pe oameni.

Romanul este o demonstrație de sobrietate, de calm și de stăpînire de sine, în care se simte mereu capacitatea autorului de a se concentra și de a concentra. În ciuda sensibilității evi-dente (vezi marea putere de sugestie a scenelor cu încărcătură afectivă), în ciuda prospețimii impresiilor aproape juvenile în naivitatea lor, Arthur van Schendel este un mare lucid și, prin aceasta, neașteptat de modern pentru epoca în care și-a scris cărțile.

Întorcîndu-mă din nou la Fromentin, aș putea să spun, parafrazîndu-l, că „Omul apei" vădește „o mînă cumpănită, o execuție temeinică, ce presupune o adîncă meditație și in-vită la meditație".

Într-adevăr reculegerea, meditația, seninătatea contempla-ției sînt condițiile înțelegerii acestei cărți adînc frumoase și adînc umane.

Secretul puterii sale de comunicare constă, socotesc eu, tocmai în deliberata renunțare la intenția de a emoționa, la intenția de a convinge, la intenția de a tulbura.

MARIA VALER

I

ÎNTR-O ZI DE IARNĂ, un băiat hoinărea de-a lungul rîului Merwede, la ieşirea din Gorcum. Lumina purpurie a soarelui strălucea încă în aburul plutitor cînd băiatul se opri, mirat că ajunsese atît de aproape de mal. Întinse mîna după o raţă, străduindu-se să o prindă, dar aceasta ţîşni în lături şi tîrîndu-şi una din aripi, se întoarse înapoi prin nămol şi apoi prin iarbă. Băiatul alunecă, dar sări din nou în picioare încercînd să prindă vietatea. Deodată n-o mai zări. Cercetă porţiunea dintre dig şi apă, aplecîndu-se deasupra băltoacelor, peste grămezile de lut, pînă cînd auzi în depărtare un măcăit şi văzu tufişul de răchită de la cotul digului. Ştia că nu are voie să se ducă atît de departe şi îşi dădu seama că se lasă seara. Gîndindu-se la figura mînioasă a tatălui său şi la nuiaua care-l aştepta, nu-i mai păsă de noroi ; abia cînd ajunse la sălcii izbuti să uite că va urma o neplăcută seară de sîmbătă. Răchitişul îi dădu mult de lucru, căci era mai înalt decît el. Împinse cu îndîrjire crăcile în lături, ca să nu-i stea în drum, aşa că pînă la urmă, printr-o despicătură a malului, atinse penele raţei. Dar o scăpă din mînă.

Uitîndu-se în jur, îşi dădu seama că pîcla devenise atît de deasă încît nu mai putea să distingă încotro se află rîul. În spatele său, spre oraş, silueta digului dispăruse şi totul era cenuşiu. Speriat de ceea ce văzuse, se întoarse din drum şi se ascunse după un tufiş.

În fața lui se întindea o baltă ceva mai luminoasă decît pămîntul. Deasupra ei, în locul unde digul era întărit, se zărea silueta unui om : un vameș francez cu tricorn. Stătea nemișcat, proptit într-o pușcă. Își răsucea doar capul cînd spre partea opusă a rîului, cînd spre peticul de pădure, cînd îndărăt spre Schelluinen. Băiatul simți că-i amorțesc mîinile și picioarele de frig. Era conștient de toate zgomotele din jur : susurul și clipocitul apei, plescăitul piciorului smuls din noroi, trosnetul unei crengi. Privi cu atenție silueta nemișcată, care părea mai înaltă în ceață. Rămase mult timp cu capul întors către ea. Desigur, pușca se va îndrepta spre el ca să-l ucidă, căci este un băiat rău. Se tîrî înapoi pe sub crăci, nădăjduind că, în semiîntuneric, vameșul n-o să-l vadă ; stătea întins pe burtă, cu bărbia sprijinită în lutul umed. Silueta îi întoarse spatele, tîrînd patul puștii pe pămînt. Băiatul se ridică s-o rupă la fugă și dibui după șapcă. Deodată se auzi o împușcătură ; îl văzu pe vameș rostogolindu-se, cu fața înainte. Apoi se făcu tăcere. Nimic altceva decît ceața rece, și pustietatea ; rămase cu privirea ațintită la corpul care zăcea acolo.

Din spatele digului apăru brusc capul unui om ghemuit care se ridică și scrută cu privirea împrejurimile. Se îndreptă repede către corpul căzut pe care îi izbi puternic cu arma. Apoi, punîndu-și mîna la gură, scoase un sunet care semăna cu orăcăitul boului de baltă și, prin ceață, dinspre rîu, îi răspunse același orăcăit. Urmă un plescăit de lopeți în apă. Omul ridică pușca celuilalt și se opinti să ridice corpul neînsuflețit, scăpîndu-l și ridicîndu-l din nou. Îi luă apoi tricornul și îl apucă încă o dată de ceafă. Porni pe dig în jos, cu pași mari, trăgînd corpul după el prin baltă și pe lîngă mal, pînă cînd pieri — o umbră întîrziată. Un plescăit de picioare în apă, o bufnitură.

Băiatul rămase pe loc tremurînd, dar cînd își dădu seama că e singur se urcă pe dig ; părul îi era ud leoarcă și își simțea trupul înțepenit. Știa că ar fi trebuit s-o ia la fugă, căci întunericul se va lăsa înainte de a ajunge în poarta casei și cu cît va întîrzia mai mult, cu atît mai cruntă va fi bătaia. Cum nu putea să vadă nimic în fața sa era nevoit să meargă cu un picior în șanț, ca să nu cadă de pe dig ; apa îl împroșca la fiecare pas. Fugea totuși atît de repede, încît atunci cînd trecu pe lîngă han ceața scînteia încă deasupra pămîntului.

După ce intră pe poartă Maarten se gîndi că el știa un lucru pe care nu-l știa nici un alt băiat, un lucru pe care trebuia să-l păstreze ascuns : o siluetă întunecată stînd în picioare, un trup tîrît în apă.

Fratele său Barend aștepta în fața ușii deschise și intră înăuntru cînd îl văzu trecînd pe pod. În dreptul ferestrei ardeau trei lumînări, căci era sîmbătă seara.

— Știu că sînt rău, spuse el în hol, n-am să mai fac niciodată.

Tatăl său îl înșfăcă și îi dădu doar trei lovituri zdravene înainte de a-l împinge în jos pe treptele înguste care duceau în pivniță. Acolo, în întuneric, se așeză tremurînd pe o grămadă de turbă, așteptînd să vină mama ; ea întîrzie însă mult timp, după cît își dădu el seama, căci ceasul bisericii bătuse de două ori. Îi apărea mereu în fața ochilor figura aceea, corpul tîrît departe ; se întreba ce avea să facă omul cu el.

În sfîrșit, mama sosi cu lumînarea și cu un sandviș și în timp ce îl conducea către bucătăria din dos, lăsîndu-l să meargă înaintea ei, îl dojenea cu glas plîngăreț. Chiar și atunci cînd îl dezbrăcă și îl spălă, repetă într-una aceleași mustrări.

— Cît de rău ai fost iarăși, zise ea, mereu te vîri în buclucuri, mereu pe lîngă baltă, deși ți s-a spus de atîtea

2 — Omul apei — c. 1/80

ori să nu te apropii de apă ; pe tatăl tău l-ai scos din sărite, pentru că e sîmbătă şi Tiel o să audă îndată de asta şi o să ţină iarăşi o predică despre părinţii care nu-şi cresc copiii în virtute şi teamă. Unde o să ajungi ? La asta ar trebui să te gîndeşti ! Mereu hai-hui ; mereu pe drumuri, în loc să-ţi înveţi lecţiile ca un băiat cuminte ; hoinăreşti toată ziua prin baltă, îţi murdăreşti hainele şi arăţi de parcă ai fi copil de cerşetor.

De obicei se simţea atît de vinovat, încît nu putea să-i răspundă nimic, dar de data asta era ceva... ceva despre care trebuia să-i vorbească. Ridică privirea spre maică-sa şi tot ce putu să-i iasă din gură, printre lacrimi, fu : „Mamă, apa..." apoi tăcu din nou şi ea îl certă pentru că tace totdeauna cu îndărătnicie şi nu-şi cere iertare, nu-şi deschide sufletul ca alţi copii. Apoi îi mai dădu un sandviş pentru că era prea îngheţat, deşi, ca pedeapsă n-ar fi meritat de fapt decît unul — şi îl duse în mansardă.

A doua zi, cînd tatăl său se afla la masă, îl chemă să stea lîngă el. Îl sfătui să-şi facă datoria ca ceilalţi băieţi şi să nu mai întîrzie niciodată, însă îi mîngîie părul frumos pieptănat.

Pentru a suta oară, faptele rele ale lui Maarten fuseseră iertate.

O ceaţă deasă atîrna încă deasupra portului ; casele şi copacii de peste drum abia se zăreau, întunecaţi. De îndată ce îşi primiră şepcile de duminică copiii se aliniară afară doi cîte doi. Tatăl lor încuie uşa cu grijă, căci printre soldaţi erau o sumedenie de hoţi. Mergeau liniştiţi, de mînă, în spatele părinţilor. În biserică stăteau pe bănci, de o parte şi de alta a mamei, în timp ce tatăl se ducea în sacristie.

Maarten se hotărîse să nu-şi mai lase gîndurile să plece aiurea şi să asculte cu atenţie slujba, ca să înţeleagă totul. Dar predica abia începuse, că el îi şi pierdu

firul, căci nu putea urmări îndeaproape toate nenorocirile rasei umane în ritmul în care le descria preotul ; şi cînd se gîndi la greşeala făcută de el nu mai departe decît ieri îi apăru în minte digul, dar nu ceţos, ci limpede şi verde, iar pe rîu o corabie cu pînze. Îşi îndreptă privirea către preot, îl văzu cum stătea acolo cu mîinile pe amvon, în aceeaşi poziţie ca vameşul, întorcîndu-şi uneori capul ameninţător către el. Plecă fruntea repede, închipuindu-şi că o mînă îl prinde de ceafă pe preot ca să-l tîrască departe. Everdine îi dădu un ghiont şi el ascultă din nou. Vocea se tînguia, tremurătoare, singuratică, răsunînd în spaţiu ; i se părea că biserica se golise dintr-o dată. Fu bucuros cînd cîntecele se terminară şi putu să iasă afară ; oamenii păşeau încet, cu chipuri întristate. Pe drumul de înapoiere, casele se iveau pe rînd, din ceaţă, de parcă ar fi fost pustii şi pe străduţele prin care treceau nu era nici ţipenie de om. Toată după-amiaza de duminică stătu liniştit în faţa ferestrei, în timp ce fratele lui mai mic se juca de unul singur.

Nici unul din membrii familiei Rossaart nu băgă de seamă că din ziua aceea Maarten nu mai era acelaşi. Nimeni nu ştia că rîul, care fusese pentru el tot ce avea mai scump în viaţă, ascundea acum o taină şi că tot ceea ce-i umpluse gîndurile de încîntare i se înfăţişa acum, cînd privea înapoi, sumbru, rece, schimonosit. Înainte de a coti pe o stradă se uita atent în jur ; paşii îi deveniră prudenţi.

O săptămînă întreagă, de cîte ori i se dădea voie să se joace pe afară, se oprea la ecluză ; şi, cu toate că la înapoiere trecea pe alt pod, nu putea să evite Poarta Apei. De aici însă nu voia să meargă mai departe, deşi auzea glasurile copiilor dincolo de canal. În locul acela, cît vedeai cu ochii, apa era cenuşie, oglindind copacii şi bacul, iar acolo unde bătea vîntul apăreau pete întune-

cate. Uneori strălucea ca spinarea unui pește, alteori părea cenușie din cauza ploii. Totdeauna îi plăcea să se joace acolo, mai curînd decît în *polder* [1], cu ceilalți copii, însă atîta timp cît era încă ceață nu avea nici un fel de tragere de inimă pentru joacă. Își reaminti acum că omul care tîra corpul acela avea o gură neagră, barba nerasă și că trupul celui mort se izbea de pămînt întocmai ca leșul unui cal înecat pe care îl văzuse cîndva. Ceața stărui deasupra orașului toată săptămîna și Maarten rămase acasă singur în fiecare zi, renunțînd la joacă.

Trecea pe străzi scrutînd totul cu atenție ; ajunsese să cunoască pînă și cea mai mică fereastră. Erau unele străzi pe unde nu-i plăcea să meargă. Pietrele pavajului nu fuseseră așezate peste tot la fel de bine ca pe Strada Mare și în piața Tîrgului ; erau străzi unde bălțile nu se mai uscau. Avea impresia că în piețe nu mai era atîta forfotă. Pe digul Mărului, bărcile aduceau parcă acum mai puțin pește, căci numără doar două tarabe, fiecare cu cîte o ladă mică și un singur om cu un butoi de scrumbii. Le auzi și pe femei spunînd că peștele nu mai era așa de mare ca în anii trecuți pentru că negustorii aveau acum un alt loc de desfacere ; omul cu scrumbii spuse că ar trebui să mulțumească cerului că se mai găseau încă scrumbii, de cînd cu toate haimanalele astea străine în țară. Și cînd spuse asta privi în zare cu amărăciune. În piața de ouă lucrurile mergeau și mai prost. Se aflau acolo doar două femei și una dintre ele îi spunea unui client că pînă și servitoarea ajutorului de primar francez a luat numai șase ouă ; ouăle nu puteau să coste mai puțin de un *stuiver* [2] fiecare, dar o să vină

[1] Sol format pe depunerile rămase în urma retragerii apelor mării.

[2] Monedă de cinci bani.

timpul cînd copacii vor înverzi cu vameși spînzurați. În piața de unt și brînză un țăran stătea cu brațele încrucișate și se uita spre acoperișuri ; vecinul său îi strigă ceva și el dădu din cap fără să-și întoarcă privirea. Maarten își închipui că omul visează cu ochii deschiși, dar la auzul gărzii care venea de după colț întoarse capul și scuipă pe jos.

Două plutoane făceau instrucție pe terenul din fața barăcilor, trecînd unul pe lîngă altul, la comenzile sergenților. Un grup de cetățeni stăteau înșirați, privindu-i în tăcere ; un ucenic de la brutărie pomenea de doi frați care se înrolaseră, din lipsă de lucru. Ceilalți rămaseră însă tăcuți, cu privirea ațintită înainte. Din capătul străzii, comandantul venea călare spre ei, urmat de alți călăreți. Goarna sună, garda ieși grabnic afară și se alinie, iar stegarul ridică drapelul. Două dintre santinele își întoarseră capul la dreapta, apoi la stînga, ca și cum ar fi căutat ceva, apoi porniră încet împreună, fără un cuvînt. Lui Maarten i se păru că merg ca niște paiațe.

La școală, diminețile erau liniștite. Neel, sora lui, spunea mereu că ar dori să se ducă la școala mare, dar tatăl lor îi dădea totdeauna același răspuns : cei trei copii mai mari au învățat cu institutorul Vrij, cei trei mai mici vor face la fel. Vrij era cel mai habotnic învățător din oraș și respecta adevărata tradiție olandeză.

Clasa era o odaie mică, situată sub Turnul cel Mare. Stăteau în jurul unei mese rotunde : frații Tiel, Maarten cu Wouter, Neeltje, iar învățătorul lîngă foc, cu pipa lui lungă și cu picioarele întinse. Era surd și nu observa că săreau pasaje lungi din recitări și nici că foloseau alte cuvinte. Cînd nu se uita la ei se strîmbau, iar Klaas Tiel îi imita glasul cu care cita din Biblie. Maarten rîdea împreună cu ceilalți, deși știa bine că e păcat să rîzi

atunci cînd se citeşte din Scriptură. În cursul acestei săptămîni deosebite începu să-şi dea seama că ceea ce făcea învăţătorul nu era amuzant, ci trist. Îi urmări atent comportarea. De cîte ori deschidea cartea îşi îndrepta mai întîi şapca, cu degetul mic încovrigat. Cînd ceasul din turn începea să bată, îşi împreuna mîinile ; după ultima bătaie se ridica, privea pe fereastră şi se înapoia cu paşi uşori la locul său. Aşa făcuse totdeauna, însă acum lui Maarten i se păru că bătăile clopotului îi inspirau învăţătorului gînduri negre. Nu mai rîse şi începu să se plictisească. Astfel, urmînd exemplul lui Klaas, se apucă să deseneze.

O dată învăţătorul îl prinse. Klaas desenase omuleţi, dar nu spusese că voiau să înfăţişeze pe Noe şi pe învăţător. Căpătă o mustrare şi fu ameninţat cu degetul. Maarten desenase un copac şi cînd spuse că în crengile lui atîrnă vameşi învăţătorul se înfurie şi îi spuse că este un rebel infam care îndrăzneşte să insulte stăpînirea trimisă de Dumnezeu şi nici măcar nu se căieşte. Klaas şi Gerrit transmiseră asta mai departe ; băieţii de la şcoala mare îi strigau că este un rebel, iar Tiel, care îi găsea vină din toate, îi făcu semn să se apropie şi îi spuse că n-o să scape nepedepsit. Tatăl său îl întrebă şi el de ce vrea să spînzure vameşi şi cînd Maarten nu-i dădu nici un răspuns îi spuse că a luat-o razna de tot.

Îi mersese vestea că era ciudat şi neascultător pentru că îşi petrecea mai tot timpul pe lîngă apă şi cădea deseori în baltă ; acum îi mai ieşi numele că era o pacoste pe capul omului. Uneori nu îndrăznea să se uite la tatăl său, alteori îşi întreba mama ce anume a făcut. Dar cînd ea îi răspundea cu un glas dojenitor, dar care încerca totodată să-l consoloze, că nu se purta ca alţi băieţi şi de aceea primea totdeauna mustrări, el îşi dădea seama că nu asta era cauza. Începu să se îndoiască de el însuşi.

Sîmbăta următoare se opri iarăşi la poarta Apei. Apoi se duse acasă, căci i se făcuse foame. Acolo nu era decît maică-sa şi femeia de serviciu, în bucătăria din dos. În sufragerie, unde îşi mîncă pîinea atent, cu grijă, era linişte. Oglinda nouă, cu rama aurită era, după părerea lui, urîtă, însă toţi ceilalţi o găseau frumoasă. Scaunele de papură ale copiilor, înşirate de-a lungul peretelui, se tociseră. Pendula, cu greutăţile ei mari şi ticăitul rar, care nu se mai oprea, nu îi plăcuse niciodată. Lucrul cel mai drăguţ din cameră era scrinul cu sertare în care tatăl său îşi ţinea hîrtiile, deşi simţea o repulsie pentru Biblia care stătea pe el, împreună cu almanahul şi carnetul de socoteli. O dată a trebuit să stea la colţ pentru că le poreclise „Aici sîntem !", şi nimeni n-a înţeles de ce. Camera în care stătea era o încăpere mohorîtă, goală, şi el dorea din suflet să se ridice ceaţa. Simţea parcă nevoia să spună iarăşi „Aici sîntem !", însă plecă imediat de acasă şi merse pe străzi, numărînd luminile care se şi aprinseseră. Cînd se opri văzu să se afla dincolo de poarta Kanse. Privi cum treceau santinelele în sus şi în jos şi cum doi vameşi se îndreptară către dig, ca să treacă pe partea cealaltă.

De data aceasta se înapoie la timp pentru masă. I se dădu din nou desertul şi jucă „gîsca", în timp ce la celălalt capăt al mesei stăteau părinţii săi împreună cu Tiel şi nevasta sa, la lumina lămpii cu spirt.

Jacobus Rossaart era un cetăţean respectat, care ducea o viaţă cucernică. Era atît de priceput în munca sa încît inginerii îi ascultau sfatul. Primarul francez îi oferise de mai multe ori funcţii importante, dar el le refuzase mereu, zicînd că era mulţumit cu slujba lui la diguri şi *poldere* şi că, pe lîngă asta, nu ştia franţuzeşte, aşa încît

nu putea să lucreze prea bine cu domnii aceia. El nu se amesteca în nici o discuție în care se vorbea despre guvern. Astă toamnă cînd au venit împăratul și împărăteasa, își făcuse de lucru supraveghind o lucrare la *polderul* Bommel și le interzisese copiilor să se ducă să privească spunînd că era primejdios din pricina cavaleriei. Doar Maarten se dusese acolo într-o luntre mică cu care se strecurase pe lîngă vasul împărătesei. Nici Tiel, care îi fusese prieten încă din timpul școlii, nu știa bine ce gîndea Rossaart despre guvern. El nu se plîngea de taxe sau de prețurile mărfurilor stocate, dar cînd găsea că sînt prea scumpe, cafeaua și cutia cu tutun apăreau pe masa lor numai sîmbetele.

La întrunirea de sîmbătă seara, un obicei pe care îl păstraseră de mulți ani, Tiel era totdeauna cel care vorbea, căci avea o mulțime de afaceri cu *schiperii*[1] și cărăușii care îi aduceau știri de la Amsterdam, Haga și chiar de la Antwerp ; cum el însuși ținea prăvălia cea mai impunătoare de pe Strada Mare, era mai în măsură ca oricare altul să fie la curent cu noutățile orașului. Povestea, cu ocheade pline de subînțelesuri, insinuînd că o știe din surse sigure, de ce a intrat primarul cu o figură atît de îngrijorată în casa colonelului francez, sau de ce un anumit domn a luat diligența către Haga. Știa exact cîți soldați au dezertat săptămîna trecută și cît cîștigă vameșii în plus peste soldă. Cu toate că nici Rossaart nici soția lui nu se plîngeau, el îi sfătuia neîncetat să primească și să îndure încercările trimise de cel Atotputernic. Glasul lui, rar și monoton ca ticăitul pendulei, era cel pe care îl auzea Maarten totdeauna, dar acum îi atrase atenția vocea tatălui său, care era lipsită de expre-

[1] *Schiper :* căpitan de vas comercial.

sie ca și cînd nu știa ce să spună, sau nu spunea ce gîndea. Maarten îi privi pe cei doi bărbați, dorind parcă să întrebe ceva, dar neștiind prea bine ce anume. Din săptămîna în care își ascunsese adînc taina în suflet, ochii și urechile lui erau mereu la pîndă și începu să caute explicații.

Sora sa Everdine și frații săi, Barend și Hendrikus, toți trei mai mari decît el, au fost primii care au observat că devenise îndărătnic și ahtiat să afle mai multe decît oricare dintre ei. Sora sa îl pusese la punct cu vorbe jignitoare, frații lui făcură la fel, ba îl și bătură dar el le răspundea și mai înverșunat, lovindu-i la rîndul său mai tare ca oricînd ; în cearta lor răsturnau scaunele, iar cînd intervenea mama se supăra că era certat.

Se îndepărtă pînă și de prietenii săi. Nu se apropiase niciodată de băieții care se jucau cu cercul, cu bile, cu zmee și sfîrleze, după anotimp, ci de la vîrsta cea mai fragedă se ținuse mereu de o ceată de copii care hoinăreau pe lîngă apă și, ori de cîte ori reușeau să pună mîna pe o bărcuță vîsleau pe rîu în sus. Copii ai paznicilor de la ecluze și ai dragorilor — el era singurul între ei care nu purta saboți —, copii care se aruncau în aventură ca într-o joacă, întorcîndu-se deseori cu hainele leoarcă de apă. Unii intrau în bandă doar pentru scurt timp, pînă cînd tații lor le descopereau îndemînarea în mînuirea cangei și a lopeților, sau își dădeau seama că ar putea să-i ajute la curățarea unui canal ; însă patru dintre ei colindaseră amîndouă malurile încă din vara trecută și, cum nu mergeau la școală, știau mai multe despre rîu decît Maarten. Ei observau tot atît de repede ca podarul de cîte ori apa începea să crească sau să scadă.

Cînd ceața se ridică, în sfîrșit, și vîntul alungă norii care se lăsaseră peste oraș, Maarten trecu iarăși dincolo

de zid. Copiii se îndeletniceau cu împinsul unui *praam*[1] pe care voiau să-l scoată din păpuriş. Îl strigară, el îi ajunse şi sări în *praam*. Coborîră apoi încet pe rîu, ţinîndu-se aproape de mal şi trăgînd cîte doi deodată la vîslele grele. Lîngă cotul rîului văzură un vameş stînd cu picioarele pe dig. Evert ştia că mai departe se află un altul, tatăl său îi spusese că aici era locul pe unde treceau contrabandiştii. Alt băiat zise că vameşii înşişi erau contrabandişti. Pescuitorii de ţipari văzuseră un tricorn plutind pe rîu, aproape de Sleeuwijk. Hein izbucni în rîs arătîndu-l cu degetul pe Maarten care rămăsese cu gura căscată şi ochii holbaţi ; cînd se porniră cu toţii pe rîs el le spuse că vrea să iasă la mal. Arie, cel mai mare dintre ei, un băiat care nu se bătea niciodată, îi strigă că n-o să-l ţină cu de-a sila şi traseră *praam*-ul la mal. De îndată ce coborî, băieţii o porniră din nou, strigîndu-i în bătaie de joc că ar face mai bine să se ducă să se joace cu soră-sa mai mică.

Maarten văzu răchitişul cu crăcile desfăcute larg de jur împrejur şi dincolo de ele un vameş care îl pîndea. Îşi impuse să nu se lase pradă fricii. Auzea foarte aproape clipocitul apei ; se aplecă şi îşi spălă mîinile. Rămase astfel un timp, privind cum i se scurgea apa printre degete. Apoi se ridică deodată şi se uită după pietre de aruncat în apă.

A doua zi plecă iarăşi cu copiii, însă îşi dădu seama că se schimbase ceva. Ei vorbeau despre tricornul plutitor şi despre contrabandişti fără să ştie de fapt despre ce vorbeau. Nu văzuseră cum fusese tîrît un trup omenesc, nu auziseră plescăitul ghetelor în apă. Pentru Maarten, rîul era acum o genune care ascundea un lucru înspăimîntător.

Odată, în timp ce construiau un portuleţ, Hein se întoarse spre el şi îl făcu aiurit pentru că rămăsese în picioare, cu privirea aţintită în zare. El îl lovi, căci insulta adusă cerea o replică. Denumirea de „aiurit" pe care i-o dădură tot mai des din ziua aceea era o dovadă a prăpastiei ce îl despărţea de ceilalţi băieţi. Deseori se bătea cu ei şi distracţiile lor nu mai erau şi ale lui. De pildă, ei săpaseră un puţ, înconjurîndu-l cu un perete mic de noroi şi îl umpluseră cu apă numai din plăcerea de a-şi pune mîinile şi picioarele la treabă. Maarten ar fi vrut să-l construiască altfel.

Într-o după-amiază uscată îi ceru o cazma lui Dekker, cel care avea grijă de uneltele tatălui său, şi o porni de unul singur. Nu dorea să meargă chiar pînă la cotul rîului, dar cercetă malul de-a lungul său pînă găsi locul potrivit. Acolo schiţă mai întîi conturul unui pătrat pentru puţ, apoi pe măsură ce săpa, aşeză cu grijă fiecare încărcătură de lopată, una lîngă alta, pînă cînd obţinu un perete mic şi drept, pe care îl bătători apoi pînă cînd se întări. După aceea săpă canalul care îi luă mai multă vreme, căci în apropierea apei noroiul era subţire. După ce şanţul fu destul de adînc, străpunse peretele scund cu coada lopeţii şi se lăsă pe vine pentru a observa cît mai bine cum se strecoară apa înăuntru, cum se înmoaie pămîntul şi cum începe să se surpe. Apoi, se uită cu atenţie la puţul care se umpluse. Simţea liniştea din jur, copleşitoare ; îi plăcea să fie singur lîngă apă.

Soarele scăpăta şi fu nevoit să se ducă repede acasă. Cînd întoarse capul, văzu în depărtare, profilat pe cerul galben, un vameş care patrula încolo şi încoace.

[1] Luntre cu fundul lat, folosită în Ţările de Jos pentru transportul mărfurilor.

II

ERA UN BĂIAT ale cărui preocupări l-au purtat totdeauna departe de casă și care era prea aspru pedepsit atunci cînd își uda hainele. Promisese că nu se va mai duce să se joace lîngă rîu și cu toate că își dădea toată silința picioarele îl mînau într-acolo de parcă nu putea să le stăpînească. Pînă la unsprezece ani nu era zi de la Dumnezeu în care să nu mănînce bătaie. De îndată ce tatăl său intra pe ușa din față se și uita după bățul din colț și îl striga. Jurase să biruiască încăpățînarea fiului său și să facă din el un om cumsecade. Băiatul accepta pedeapsa ca pe o consecință inevitabilă a fiecărui joc și resemnarea sa era socotită ca o perversitate ce trebuia și mai tare pedepsită.

Începu totuși să riposteze cu violență la constrîngerile învățătorului, la mustrările catehistului și la umilirile pe care i le aduceau frații și colegii. Odată, cînd învățătorul îl lovi ușor cu linia peste degete, el sări în sus, înroșindu-se de furie și părăsi clasa. Altă dată, cînd îl luă deoparte ca să-l dojenească pentru că lipsise a doua oară și îl îndemnă să-și îndrepte purtările rele, întrebîndu-l dacă își închipuia că Dumnezeu va lăsa nepedepsită neascultarea sa, el avu curajul să-și învingă obișnuita tăcere și, privindu-l sfidător, răspunse :

— Da, așa cred ! N-am făcut nimic rău.

Tiel auzi de răspunsul acesta și îi spuse lui Rossaart că fiul său are nevoie de o mînă de fier ca să fie adus pe

calea cea bună. Altfel va fi un izvor de necazuri pentru părinți, pînă la sfîrșitul zilelor lor.

Izbutise să atragă asupra lui cel mai aspru arest ; petrecuse, în repetate rînduri, cîte o zi întreagă în picioare în pivnița rece ; mama sa începu să protesteze că i se interzice prea des să mănînce pîine și Rossaart începu să spună că dacă ar exista vreo corabie gata de plecare ar trebui ca un băiat atît de îndărătnic ca el să fie trimis pe mare. Proasta dispoziție a tatălui, întristarea mamei, certurile dintre frați și sora lor, toate îl aveau drept subiect pe Maarten, care le primea în tăcere, nepăsător la cuvintele și privirile de ocară, căci nu se mai simțea acasă și prefera să fugă mereu cu gîndul la joaca de lîngă rîu.

Într-o zi a stîrnit însă o asemenea supărare, încît tatăl său, sărind de pe scaun, palid și cu fața crispată, nici măcar nu l-a mai lovit, ci a rostit acele vorbe care aveau să-i fie un verdict fatal.

Sora lui, Everdine, cea mai mare dintre copii, îi găsea pricină lui Maarten chiar dacă nimeni altcineva nu avea vreun motiv să-l cicălească ; și avea un ton sîcîitor, insultător. Mama lor îi spusese să-l lase în pace, însă ori de cîte ori nu era auzită fata îi repeta neîncetat că e un băiat rău, înfierat cu semnul lui Cain și sortit să sfîrșească într-o ceată de vagabonzi. Această batjocură îl durea mai mult decît cea mai aspră bătaie. În ziua aceea tatăl său stătea la masă buchisind la cifrele lui, iar cei doi copii, în fața mesei, în picioare. Ea repetă ocara. El o privi, apoi ea adăugă :

— Pastorul spune că unul ca tine va fi blestemat.

El răcni :

— Dracu' să te ia pe tine și pe pastor cu Biblia lui cu tot ! Și o lovi cu pumnul peste gură.

Tatăl sări în picioare. Amîndoi copiii încremeniră așteptînd și în clipa aceea Maarten știu ce avea să urmeze. Îl văzu, profilat pe fereastra deschisă cu brațul ridicat și cu arătătorul îndreptat spre el. În spatele său auzi pașii mamei care intra în cameră. Tatăl rosti :

— Acest copil nu mai face parte din familia noastră.

Maarten nu mai avu voie să mănînce împreună cu ai săi ; de îndată ce se aduceau farfuriile la masă pleca la bucătărie și stătea acolo de unul singur. Auzea glasurile din sufragerie, glasuri din ce în ce mai domoale și mai liniștite, ca și glasul mamei sale, care era acum, mai totdeauna, plin de tristețe. Cînd îi aducea farfuria cu mîncare, avea impresia că era gata să plîngă ; deseori observa că ochii îi erau umezi și o vedea clătinînd din cap. În zilele acelea el nu ieși dincolo de zid, căci se gîndea la mama lui care muncea suspinînd ; pe tatăl său îl avea în minte doar cu brațul întins, așa cum stătuse atunci în dreptul ferestrei. Uneori se gîndea că el nu intenționase de fapt să-l ocărască pe pastor, de vreme ce nu-l blestemase numai pe el, ci pe toți oamenii care au păcătuit.

La sfîrșitul lui ianuarie, crivățul pătrunzător sufla zilnic, fără întrerupere și străzile se zbiciră și se făcură curate. În fiecare dimineață gheața din port era spartă pentru a se face loc corăbiilor și în fiecare dimineață apa îngheța iarăși bocnă. Oamenii se întrebau dacă iarna va fi tot atît de grea ca cea de acum trei ani și iată că nu mult după aceea vîntul îngheță rîul Merwede de la un mal la altul, întocmai ca atunci. Băieții nici nu începeau bine să-și împingă săniile cu bețele lor ascuțite că se și zărea comisionarul de la Wondrichem alunecînd pe gheața albă într-un *schouw*[1].

[1] Ambarcațiune ușoară, cu fundul plat.

Maarten se dusese la patinaj cu băieții. Cînd ajunse în dreptul prăvăliei cu turtă dulce își aminti de ceea ce zăcea sub gheață și i se făcu atît de frig încît i se păru că nu mai e în stare să-și miște picioarele. Se întoarse înapoi și băgă de seamă că înainta din ce în ce mai greu pînă cînd, în apropierea orașului, fu nevoit să roage un om să-i dea voie să se sprijine de el. Ajuns la mal, după ce își scoase patinele, se uită îngrozit la întinderea de gheață.

Rîul era încă înghețat în ziua cînd mama lui se duse pe celălalt mal, în vizita pe care o făcea în fiecare an bunicii sale. Îl luase cu ea pe Maarten și pe sora lui mai mică. Cînd auzi că trebuie să treacă peste gheață cu cărăușul Maarten întrebă dacă nu s-ar putea să rămînă acasă, dar ea îi răspunse că trebuie neapărat să meargă și el pentru că nu putea rămîne singur cu tatăl lui. Îi mai spuse că îi va da voie să ducă el sacoșa. În *schouw* se uită tulburat la marea întindere de gheață. Atît cît vedea cu ochii, nimic altceva decît apă, apă întărită. Și totuși era ceva care o făcea să nu mai semene cu cea de odinioară. Uneori calul aluneca, deși avea colți la potcoave. Omul care ținea hățurile spuse că cerul prevestea o schimbare a vremii, ceea ce era foarte bine, dacă stăteai să te gîndești la sărmanii nenorociți care nu-și puteau cîștiga existența. Cînd îl întrebă pe Maarten dacă îi place să patineze, băiatul negă, dînd din cap dezgustat. În căruță, cînd mergeau peste dig, spre Hrakel, privea într-una cîmpia înghețată, pustie și strălucitoare.

În odaia bunicii era mai cald decît acasă. Fumul de turbă plutea în aer și lemnele trosneau în foc ; flacăra de sub ibricul de cafea ardea mai viu. Înainte de a se întuneca ieși să-și arunce ochii pe afară. Căsuța era izolată de celelalte și se afla de-a lungul unui șanț ; ușa, așezată pe o latură, parcă ar fi privit spre sat. Acope-

rişul, mai înclinat decît acoperişul celorlalte case din jur, se prelungea peste dig, proiectîndu-şi culoarea vişinie pe fondul unui nor care abia apăruse pe cer. Maarten fu lăsat să se aşeze din nou la masă. O asculta pe bunica lui citind şi izbutea să vadă totul în imagini vii. În timpul mesei băgă de seamă că mătuşa lui îl observa şi cînd ea îi făcu un semn cu capul el îi răspunse la fel şi amîndoi rîseră. Ea avea un glas plăcut şi povestea despre ştrengăriile ei din copilărie care le făceau să rîdă pe mama şi pe bunica lui.

A doua zi dimineaţa, bunica rămase în pat. Dar nu era bolnavă, căci chemă copiii în camera ei şi le dădu bomboane. Afară, Maarten înţelese că ceea ce spusese cărăuşul se adeverea. Streaşina picura şi cerul atîrna greu, cenuşiu. El şi sora lui mai mică căpătară învoire s-o însoţească pe mătuşa Jans în sat. Cu figura ei veselă, îmbujorată şi ochii numai zîmbet, povestea într-una o mulţime de lucruri. Felul ei de a-l apuca de umeri strîngîndu-l mai aproape îl făcu să se simtă bine.

— Cît priveşte respectul faţă de părinţi, un copil trebuie să-l aibă oricum şi pentru asta nu e nevoie să ceri ajutorul Scripturii ; dar ca să fii totdeauna ascultător, înseamnă să ceri prea mult. Eu nici acum nu pot să fiu. Atîta timp cît facem ceea ce este corect, ne facem datoria, nu-i aşa ? Să dai puţin, să iei puţin, să fii de ajutor celor din jur, aşa poţi s-o scoţi la capăt.

Şi se opri la taifas cu doi oameni care veniseră să privească digul ; ei le spuseră că după cum se dusese vestea, sloiurile au început să se deplaseze, că în unele locuri digurile se aflau în stare proastă ; dealtfel fuseseră prea multă vreme neglijate. Mătuşa Jans făcu atunci cîteva observaţii pline de bun simţ care îi îndemnară pe oameni să dea din cap aprobativ şi să pară mai puţin descurajaţi cînd îşi continuară drumul. Acelaşi lucru se

întîmplă şi în prăvăliile pe unde se opri ca să schimbe cîte o vorbă ; vorbea despre lucruri obişnuite cu un ton glumeţ însă oamenii pricepeau dorinţa ei de a-i înţelege şi de a-i lua în seamă. Nu trecură nici două zile şi Maarten o urmă pe mătuşa Jansje oriunde se ducea ; ea spunea că băiatul îi semăna mai mult ei decît mamei sale. Dacă doreau să scape de el îl va lua bucuros la ea ; şi aşa casa ei din Bommel era mult prea mare pentru ea singură.

În zilele acelea, cînd nu se puteau înapoia la Gorcum din cauza gheţii care era prea periculoasă şi totodată prea groasă pentru a putea fi tăiat un canal, Maarten avu multe de văzut. În cîteva locuri din sat oamenii stăteau grămadă pe dig, grupuri-grupuri, femeile îmbrobodite cu şaluri ca să se ferească de burniţa rece. Priveau cu toţii în depărtare sau pe malul opus întrebînd pe orice nou venit dacă se auzeau ceva veşti prin părţile acelea. În faţa casei guvernatorului, oamenii veneau şi plecau, veneau într-una din ce în ce mai mulţi. Un supraveghetor stătea pe scări şi alegea cîte doi-trei dintre ei. Aceştia luau apoi în spate legături de paie şi de pari şi, ducînd cu ei lemne şi lopeţi, plecau la posturile lor de pază. Ori de cîte ori venea un curier călare toţi oamenii alergau la casa guvernatorului, căci acolo se ţineau adunările consilierilor în cazul cînd se declara starea de urgenţă. Stăteau în aşteptare, înghesuiţi unul într-altul, iar ştirile erau purtate din gură în gură : la Nijmegen se adunaseră grămezi de sloiuri, apa ajunsese la şase metri înălţime ; la Oosterhout se părea că nu vor mai putea ţine mult timp apa în frîu ; la Druten, sloiurile plutitoare se înălţaseră simţitor. Spre seară se simţi o mişcare mai vie ; în sat oamenii care umblau cu felinare erau mai numeroşi ca de obicei şi mulţi îşi aduceau boccelele la prezbiteriu, căci acolo era locul cel mai înalt.

Bunica lui se sculase ; femeile erau ocupate cu împachetatul şi cărau sus aşternuturile : la parter, toate cratiţele şi tigăile, toată vesela din bucătărie, erau aşezate în coşuri şi lăzi. După cină l-au trimis pe Maarten să afle noutăţile.

Cît vedeai cu ochii spre dreapta, spre stînga şi pe malul opus, ardeau focurile de veghe luminînd cu văpaia lor roşie cerul înalt ; ici şi colo, pe unde scînteiau flăcările, licărul lor străpungea gheaţa. O porni mai întîi pe dig în jos şi pe neaşteptate se pomeni cu picioarele în apă. Îşi dădu seama că apa se strecurase peste marginea digului ; băgă mîna în ea şi o cufundă pînă la încheietură. Se duse apoi la cel mai apropiat dig, care se afla tocmai lîngă conac. Acolo munceau din greu trei oameni cu roabe, lucrînd la partea interioară a digului. Îi întrebă dacă le poate fi de vreun ajutor şi le spuse că apa se ridicase destul de mult deasupra gheţei. Unul dintre oameni îşi aruncă lopata lîngă foc, coborî cu un jalon gradat şi cînd veni înapoi zise că ar fi mai bine să bată cîţiva pari în partea aceea ; pămîntul era prea moale acolo şi în acelaşi loc se produseseră şi înainte infiltraţii. Maarten cără pari şi împletituri şi trebui să arunce paie în foc, pentru ca oamenii să aibă mai multă lumină la lucru. Apoi îl trimiseră în sat ca să-l anunţe pe supraveghetor. Fu condus la guvernator care stătea la masă cu cîţiva oameni şi îl întrebă cum îl cheamă.

— Bun băiat, zise el, îi ajuţi pe consătenii tăi cum poţi mai bine.

Maarten porni cu felinarul înainte, bălăngănindu-l în vîrful unei prăjini ; în urma lui veneau oamenii cu lopeţi. Ploaia se înteţi. În toate casele se zăreau lumini şi oameni care se îndeletniceau cu strînsul bagajelor. Cînd ajunseră la postul de pază auziră în întuneric o detunătură şi un trosnet. Maarten alerga printre oameni, la lumina flăcărilor, cînd înteţind focul cu o furcă cînd sărind în partea de jos a digului ca să sape şi să care legături de lemne. Cercetă apoi o altă porţiune de-a lungul digului, atît pe dinăuntru, cît şi pe dinafară, apăsînd pămîntul ca să simtă dacă mai rămăseseră locuri slabe. În apropierea unei căsuţe, chiar lîngă dig, dădu de apă. Văzu un om în faţa intrării luminate şi îi strigă:

— Aici e apă !

Omul slobozi o înjurătură în noapte şi Maarten se înapoie pe poteca digului ca să dea alarma. În depărtare se auzi un trosnet urmat de zgomotul prăbuşirii malului. Şeful de echipă îi porunci să se ducă să ia hîrîitoarea de acasă de la guvernator şi să sune cu ea peste tot ca să adune degrabă cît mai mulţi oameni. Orologiul din turn bătu ora unsprezece cînd el încă mai umbla pe potecile întunecate, oprindu-se în dreptul fiecărei case şi învîrtind hîrîitoarea pînă cînd cineva deschidea uşa. După miezul nopţii îl văzu guvernatorul şi îl trimise acasă, spunîndu-i că dimineaţa va putea să dea din nou o mînă de ajutor.

Acasă mătuşa Jans împletea încă la lumina lumînării ; în timp ce-i dădu să bea lapte cald cu pîine îi spuse că mama lui era îngrijorată, că se dusese în căutarea lui şi că astfel auzise că a ajutat la supravegherea digului. Îl privi într-una pînă cînd termină cu mîncatul, îl duse apoi în mansardă şi îi făcu patul acolo.

Cînd deschise ochii întunericul abia începuse să se risipească ; mătuşa lui stătea în picioare lîngă el şi îl îmboldea să se scoale. Ploaia răpăia pe streaşină.

— S-ar putea să fie mai rău decît acum trei ani, zise ea, ducîndu-l la fereastra mansardei ca să privească afară. În faţa lui se zăreau vîrfurile ascuţite ale sloiurilor peste marginea digului.

Fu o duminică de groază. Puţini oameni se duseră la biserică unde, atunci cînd uşa era deschisă, glasul pastorului răsuna puternic, stăruitor. Cîţiva băieţi mînau vacile pe poteci înguste spre locuri adăpostite, iar mugetul animalelor se putea auzi pînă departe. Căruţe încărcate cu copii şi de-ale gospodăriei părăseau satul îndreptîndu-se către moşia Poederoien, căci acolo se aflau mai în siguranţă decît oriunde în altă parte în regiunea mai joasă decît digul May. Alte căruţe erau umplute cu lut ; oameni cu lopeţi şi scînduri se îndreptau în grabă către locul unde se lucrase mereu, încă din seara trecută. Construiau acolo un batardou [1] de pămînt spre partea interioară, căci în exterior nu se mai putea face nimic. Gheţurile se adunau, împinse mereu din urmă şi cădeau uneori peste dig, în sloiuri mari. Mai departe, dinspre rîu, se auzeau trosnituri şi detunături ; noi grămezi de gheaţă se îngrămădeau pe lîngă cele vechi, mai înalte, apoi una din ele se prăbuşea din nou, împingîndu-le tot mai departe pe celelalte. Bărbaţi în toată firea şi băieţi lucrau cu înverşunare şi nici unul nu se opri din lucru atunci cînd sosi un curier care le strigă în trecere noutăţile.

După-amiază totul se mai linişti. Zgomotul sloiurilor plutitoare se auzea neîntrerupt, iar în biserică, femeile cîntau imnuri. Împreună cu alţi băieţi, Maarten căra căni cu cafea la dig. Spre seară guvernatorul îl chemă şi îi spuse să ia hîrîitoarea şi să anunţe pe fiecare, pe rînd, că îi sfătuia să-şi petreacă noaptea la şcoală sau la presbiteriu. Seara tîrziu, cînd tocmai se pregăteau să se ducă acasă, oamenii spuneau că apa pătrunsese în Gameren.

[1] Dig de pămînt sprijinit de un perete de scînduri şi întărit cu piloţi.

Strigăte de spaimă îl treziră pe Maarten din somn. O zbughi în jos pe scară ; mătuşa lui, care fugea după el, îl apucă de jachetă şi îl trase înapoi, îndepărtîndu-l de apa care lovea cu putere în canaturile uşii. El se împotrivi, nerăbdător să ajungă acolo unde se auzeau strigătele mamei şi ale surorii lui mai mici. În cameră apa se înălţa cu repeziciune. Bunica îl ţinea şi ea strîns. Fu tras pe scări. Se căţără pe fereastra mansardei strigînd îngrozit de ceea ce vedea. Un munte de sloiuri se izbi de casă făcînd-o să trosnească şi să se cutremure din încheieturi ; grinzile planşeului se frînseră şi ţiglele căzură. Clopotele băteau fără încetare. Auzi afară glasul guvernatorului. Pe acoperiş se suiseră nişte oameni care începură să spargă fereastra cu securea, făcînd să sară din ea aşchii. O mînă îl apucă şi îl trase afară prin deschizătură. Fu coborît pe o scară de-a lungul peretelui şi se prăvăli în barcă. Pretutindeni, de jur împrejur, numai gheaţă îngrămădindu-se, revărsîndu-se, împinsă mereu înainte, iar dincolo de ea, turnul şi acoperişurile. Dar nicăieri pămînt, nicăieri digul. Se ridică în picioare şi privi în jur : nimic altceva decît apă şi gheaţă. Oameni care plîngeau, bărbaţi care strigau şi pe deasupra mugetul vacilor ce presimţeau primejdia.

Mătuşa sa îl ţinea strîns lîngă ea, sub pardesiu şi îi acoperea capul, repetîndu-i mereu :

— Stai liniştit !

Bunica striga cu mîinile ridicate spre cer :

— Doamne, o, Doamne, ce am făcut ?

III

PAROHUL ÎI SPUSE lui Tiel că sînt motive să spere că oaia rătăcită putea fi salvată de pe drumul pierzaniei şi Tiel îl strigă pe băiat cînd se aflau pe strada Mare, îndemnîndu-l să îndure cu căinţă pedeapsa ce i se cuvenea pentru păcatele lui :

— Ceea ce n-a putut face neputincioasa mînă omenească a tatălui tău a fost înfăptuit de Dumnezeu cel de nepătruns. Mînia lui te-a înfrînt. Roagă-te, copilule, mărturiseşte-ţi păcatele !

Cu ochii în pămînt, Maarten mergea încet pe străzi tîrîndu-şi picioarele.

Timpul jocurilor trecuse. Tatăl său îşi dăduse încuviinţarea ca Maarten să lucreze cu el, dar luni de zile n-a fost nimic de lucru. Pînă şi Rossaart şi băieţii mai mari stăteau acasă. La cină se afla o singură lumînare pe masă. Cînd se aducea mîncarea tatăl o cerceta cu atenţie ca să vadă dacă nu s-a gătit prea mult, căci proviziile din pivniţă nu vor dura decît cinci luni de acum înainte. Everdine însă spunea într-una :

— Ar trebui să fim recunoscători că le avem şi pe astea. Sînt mulţi oameni în oraş care n-au fost blagosloviţi cu zece chintale de cartofi în pivniţă, fără a mai socoti făina şi carnea conservată. Nici o vrabie nu se prăbuşeşte la pămînt decît cu voia Tatălui.

Se rugară îndelung, mîncară în tăcere ; după ce Everdine strînse masa şi se duse la treburile ei în bucătărie,

tatăl deschise iarăşi Biblia pe masă. Băieţii îşi luară Bibliile lor mici şi începură cu toţii să citească. Nu se auzea nimic altceva decît vîntul prin ramuri şi orologiul din turn bătînd jumătăţile de oră. Maarten se gîndea uneori la figura mătuşii Jans, care dădea din cap cu ochii închişi atunci cînd bunica îi vorbea despre Dumnezeu, cel ce iubeşte şi pedepseşte.

Linişteа ce domnea în casă, de dimineaţă pînă seara, îl făcea să nu mai aibă astîmpăr şi totuşi nu dorea să iasă afară ; dorea să citească, aşa cum făceau ceilalţi. Barend şi Hendrikus citeau rar, urmărind rîndurile cu degetul şi întorcînd aproape în acelaşi timp paginile.

Abia cînd Wouter se înapoia de la şcoală se auzea un cuvînt rostit cu glas tare ; atunci îşi închideau cu toţii cărţile.

Într-o sîmbătă Tiel spusese că Rossaart ar trebui să-i găsească ceva de lucru fiului său, căci pentru un băiat ca el, care nu s-a căit încă pentru faptele sale, lenea cîntă în struna Satanei. În ce-l privea nu avea ce să-i dea de lucru în prăvălia lui, însă Aker din aleea Toll i-ar putea găsi ceva potrivit pentru posibilităţile lui.

Sfatul i-a fost ascultat şi Rossaart intră împreună cu băiatul în atelierul întunecat.

— Prietene, zise Aker după ce îl ascultă, vezi bine cît îmi este de gol atelierul. Lemnul pe care îl aveam s-a dus şi nimeni nu-mi dă de lucru. O dată pe săptămînă, un coşciug pentru un prieten care a schimbat viaţa asta cu una mai bună ; asta e tot. Eu şi cei doi fii ai mei avem timp liber berechet. Dar datoria noastră este să ne ajutăm unii pe alţii. Ziua de lucru începe aici la ora şapte, prietene.

În prima dimineaţă cînd Maarten sosi la atelier era întuneric şi ploua ; uşa din faţă, ca şi cea din spate, erau încă închise. Pe stradă treceau căruţe şi din cînd în

cînd o trăsură urmată de vameși și de soldați din garda națională. Cînd văzu în piață primele torțe, în fața postului de gardă, se îndreptă într-acolo. Soldații stăteau aliniați. Sosiră patru trăsuri cu femei și copii, înfășurați în șaluri, care se opriră în fața lor. El căscă gura la ei pînă cînd ceasul bătu jumătatea, apoi fugi înapoi. Aker puse rindeaua jos zicînd că e mai bine să fii iertător decît drept, dar îi atrase atenția că a fi curios este un viciu dăunător și că, dacă francezul avea chef să călătorească prin oraș la ore nepotrivite, asta nu trebuia să-l abată pe Maarten de la datoria sa. Apoi îl puse să-și scoată șapca și să mai cînte împreună cu el și fiii săi psalmul pe care tocmai îl terminaseră. După rugăciune și „amin" îi arătă cum să strîngă talașul fără să-i strice forma, iar Hendrik îl învăță cum să-l răsucească pentru aprins focul.

Glasul lui Aker se auzea cît era ziua de lungă, însoțind sunetele daltei, ale fierăstrăului și bătutul cuielor ; folosea cel mai mic pretext pentru a face o morală pioasă, prezentînd-o mai întîi din punctul de vedere al celui decăzut care își trage foloasele și plăcerea din rău, apoi din punctul de vedere al celor aleși care sînt răsplătiți pentru căința lor ; se întreba apoi care putea fi părerea Domnului. Fiii săi lucrau în tăcere, ascultînd, cerînd uneori cîte o explicație și reflectînd apoi, o clipă, cu unealta în mînă. Maarten începu să-și dea seama că vorbele aveau un înțeles mai adînc decît cel pe care îl pătrunsese pînă atunci. El nu interpretase niciodată lucrurile în felul în care i le explica Aker acum, și anume că el fusese un păcătos de la naștere și că și-a înmulțit păcatele cu fiecare faptă, cu fiecare gînd ; toate acestea se aflau scrise în Biblie. El mai spunea că singura scăpare din acest blestem era ca Judecătorul suprem să-i primească pocăința — însă așa ceva se întîmpla rareori.

Soarta cea rea a omului — i se explică — nu era decît răsplata păcatelor făptuite pe lumea asta, acum ca și în trecut. Dar pedeapsa ce ne așteaptă pe lumea cealaltă va fi de mii de ori mai cumplită.

Lucrau la un coșciug pentru o văduvă căreia i se dusese vestea pentru limba ei ascuțită și Maarten, strîngînd talașul, întrebă dacă ea se va duce sigur în iad, de îndată ce nu mai avea cum să se căiască. Aker își înălță sprîncenele ; răspunse că el nu era decît un biet om care nu avea cunoștință de ceea ce ar putea hotărî Dumnezeu, dar după judecata omenească, văduva o pornise rău la drum. Maarten se duse cu gîndul la mama și la sora lui mai mică.

— Îți rămîne doar rugăciunea, prietene, repetă Aker, căința și rugăciunea.

Și văzînd că băiatul izbucnise în plîns, îl puse să-și împreuneze mîinile și să se roage.

Maarten se ruga înainte de a începe lucrul și înainte de mese, dar mai ales în clipele de răgaz cînd, dintr-un motiv sau altul, era nevoit să aștepte. Dar lucrul pentru care dorea într-adevăr să se roage nu îndrăznea să-l mărturisească lui Aker și băieților.

— Domnule, zise el, mă voi ruga pe tăcute ; nu este nevoie să știe și alții ce spun eu.

Aker îl mustră pentru mîndria și ipocrizia sa.

După ce soldații trupelor de geniu veniră să ridice tot materialul lemnos, în atelier se lăsă liniștea. Aker fu silit să-i însoțească, întîi pentru ca să lucreze lemnăria unui spital, apoi pentru lucrări la cazemate. Cu toate că în cursul acelei luni garnizoana se mărise de zece ori, cu soldați din Utrecht, Antwerp și Den Helder, totuși pentru orice lucrare calificată era nevoie de meseriași. Străzile erau ticsite ; în toate casele se aflau încartiruiți soldați.

Cînd crainicul orașului bătu toba ca să anunțe starea de asediu și primarul cedă conducerea generalului, soldații umblau din casă în casă înregistrînd proviziile disponibile. Vecinii stăteau îngrămădiți unii lîngă alții, pe treptele de la intrare, plîngîndu-se și azvîrlind străinilor priviri ucigătoare ; unii înjurau, însă cei mai mulți oftau și îi făceau loc, supuși, soldatului cu pușca. Mulți cetățeni de vază părăseau orașul, urmînd oficialitățile în trecerea lor către sud, pe drumul spre Breda. Acum, cînd nu se mai găsea de lucru, numărul celor din clasele inferioare care trăiau în mizerie crescu vertiginos și, cu toate că erau destule de făcut atunci cînd voiai să dai o mînă de ajutor — de transportat bunurile oamenilor în pivnițe mai sigure, sau bunurile rechiziționate, ca lemnul și turba, în magazii — plata era neîndestulătoare. În fiecare dimineață, tot mai mulți oameni puteau fi văzuți stînd în picioare, cu ceainicele în mînă, în fața azilului de binefacere de lîngă arsenal. Se făcuse socoteala că, numărîndu-i și pe copii, aceștia îi depășeau ca număr pe binefăcătorii lor. Și soseau într-una trupe noi pentru care se rechiziționau alte provizii din satele învecinate.

Oamenii care nu aveau de lucru, stăteau la pîndă pe străzi și în piața Tîrgului, așteptînd și trăgînd cu urechea la zvonuri. Dimineața și după-amiaza, crainicul umbla peste tot aducînd vești : locuințele aflate în afara zidurilor trebuiau evacuate și dărîmate, copacii tăiați ; cetățenii erau obligați să se îngrijească a-și face provizii care să le ajungă pentru un an ; nimeni nu avea acces la ziduri fără permis. Slujbașii, ca și cetățenii, erau îngrijorați auzind veștile că aliații stăpîneau aproape întreaga țară și că, nu prea departe, drapelele olandeze fluturau pe clopotnițele bisericilor. Vapoare de război olandeze se și aflau în fața Papendrecht-ului.

Mulțumită lui Tiel, care aducea cu el totdeauna o pereche de lumînări, deși prăvălia îi fusese devastată de militari, se puteau ține în fiecare seară întrunirile religioase. Pentru clienții săi nu-i mai rămăsese nimic de vînzare, însă pe prietenii care îl însoțeau acasă după rugăciune și intrau la el pentru o clipă, îi primea cu cea mai mare politețe, punînd generos pe masă borcanul cu tutun. Băieții, cărora le îngăduia uneori să intre ca să îmbuce cîte o felie de pîine, știau că zilele trecute, cînd drumul spre Schelluinen era încă liber, el adusese o mulțime de lucruri fără să fie sîcîit de vameși.

Într-o seară, fumîndu-și pipa în mijlocul grupului de oameni, în camera lui încăpătoare, preotul peroră îndelung despre subiectul predicii sale din biserică. Dumnezeu a abătut asupra cetățenilor încercări grele, cu atît mai grele cu cît, pentru a-i pedepsi, i-a folosit ca unealtă pe catolici ; fiecare cunoștea gravitatea propriei sale greșeli ; fiecare știa prețul pe care îl avea de plătit : bunurile sale și poate, în curînd, chiar viața. Mînia Sa se prăvălise cumplit asupra capului lui Rossaart. Știa el mai bine decît oricare altul de ce o merita. Preotul observase cu satisfacție că fiul încăpățînat, care îi adusese atîtea necazuri tatălui său, se căia. Fie ca acest exemplu să poată fi urmat și de ceilalți locuitori ai orașului care mai stăruiau în greșelile lor. El se temea însă foarte mult că sfîrșitul necazurilor lor nu se apropia încă și că cele mai rele năpaste ale războiului le stăteau în față.

Maarten își privi felia de pîine printr-o perdea de lacrimi și cînd fu trimis acasă, merse hohotind în urma fraților săi. În pat nu voia să închidă ochii pentru că îi apărea mereu în față imaginea dimineții aceleia, vîltoarea de gheață și de apă și fu nevoit să se roage pentru plata dreaptă a păcatelor sale. Dumnezeu îl urmărea cu

ochii lui de foc, dar el nu-şi ceru nici măcar iertare, căci meritase cea mai înspăimîntătoare pedeapsă.

A doua zi dimineaţă, înainte de a începe lucrul, îi spuse patronului său că nu mai voia să se roage. Îşi dădea seama de întreaga gravitate a vinovăţiei sale : prin blasfemiile sale şi multe alte fapte rele atrăsese blestemul asupra casei din Bommelpolder care căzuse anul trecut pradă urgiei apelor ; aceasta nu fusese însă de ajuns, căci acum oraşul însuşi urma să fie trecut prin foc. Ce rost mai avea să se roage de vreme ce ştia că aceasta era pedeapsa pe care o meritase ? Ea trebuia oricum să se abată asupra lui. Nu exista nici un mijloc de scăpare. Cu cît se va afunda mai adînc în iad, cu atît va fi mai bine.

Prinzîndu-l de umeri, Aker îl zgîlţîi strigînd :

— Păcătosule, păcătosule mizerabil, copil al iadului, trebuie să te rogi pentru tatăl tău, pentru fraţii tăi, pentru camarazii tăi, trebuie să te rogi acum cînd năpasta s-a prăvălit asupra noastră. Mîine mă voi înfăţişa Judecătorului veşnic şi ce să-i răspund cînd mă va întreba ce am făcut cu omul care m-a slujit ? Trebuie să te rogi ! Şi dacă e prea tîrziu pentru binele tău propriu, atunci cel puţin fă-o pentru binele nostru.

Era ziua sfîntului Nicolae, dar în nici o casă nu era sărbătoare. Dimineaţa soldaţii defilară însă pe terenul de instrucţie, în onoarea împăratului şi parcurseră oraşul cu fanfara în frunte ; oamenii ieşeau pe la porţi şi îi priveau în tăcere. Se dăduse ordin ca toate ferestrele să fie luminate cu lumînări, de îndată ce se lasă seara, dar acestea fură aprinse cu cea mai adîncă tăcere ; nimeni n-avea chef de petrecere. Cu toate că veştile nu fuseseră confirmate, se ştia că oraşul era asediat. La prînz, crainicul anunţase că nimeni nu avea voie să iasă pe stradă după ora şapte. Curînd după aceea se auziră

desluşit focuri de muschete, mai întîi dinspre fortăreaţa Midges, de pe celălalt mal al rîului, apoi dinspre digul Dalem. Înainte de căderea nopţii prin porţile ce dădeau spre cîmp pătrunseseră în oraş o grămadă de cerşetori alungaţi de prin sate. Spuneau că pretutindeni se aflau soldaţi călări. Străzile se goleau chiar înainte de ora şapte. Doar ici şi colo se mai zărea cîte o lumînare. Vecinii închideau uşile, urîndu-şi noapte bună cu glas şoptit.

Cînd Rossaart sosi acasă, spuse că lucrurile se vor înrăutăţi. Soldaţii deschiseseră ecluza Toll, apa pătrundea înăuntru şi mîine *polderul* putea să fie inundat. Ce se va întîmpla cînd va începe fluxul ? El trebuia să se înapoieze la primărie. Maarten, care nu îndrăznise niciodată măcar să-l atingă, îl apucă de mînă şi îl întrebă :

— Tată, lasă-mă să merg şi eu cu tine. Vreau să mă rog sub cerul liber.

Toţi îşi aţintiră privirile asupra lui dar el nu dădu drumul mîinii.

— Poţi să-ţi spui rugăciunile oriunde, răspunse tatăl său, însă dacă îţi închipui că în felul ăsta vor fi mai curînd ascultate, n-ai decît să vii.

Pe pod, Maarten îşi scoase şapca şi se rugă, în timp ce tatăl său îl aştepta, privind soldaţii. Înainte de a ajunge la primărie, permisul tatălui său fu controlat ; la intrare, acesta ceru voie unui caporal să-l lase pe fiul său să-l aştepte acolo şi intră înăuntru.

Maarten se îndreptă imediat spre biserică, se aşeză sub fereastra înaltă, îşi împreună mîinile şi se rugă ca toţi locuitorii oraşului şi *polderului* să fie cruţaţi de apă. Se rugă în grabă, pentru că nu îndrăznea să lipsească mult timp. În drumul de întoarcere acasă îl întrebă pe tatăl său dacă nu ar putea să treacă pe la ecluza Toll. Acolo se rugă încă o dată, în întuneric, ca apa ce curgea prin ecluză să nu fie aceea care le va aduce pedeapsa.

A doua zi, de dimineață pînă seara, oamenii se duceau fără încetare în port. Se zvonise că o baterie s-a instalat chiar în dreptul orașului, dincolo de digul Olden, și seara, în ciuda interdicției, o mulțime de oameni rămîneau pe afară, căutînd să afle vești ce nu puteau fi puse la îndoială și interesîndu-se dacă mai avea careva în pivniță loc pentru a-i adăposti. Unii credeau că generalul nu va rezista mult timp, căci gărzile naționale protestau și ajunseseră atît de departe cu răzvrătirea lor, încît spuneau pe față că nu se vor lăsa omorîți pentru francezi ; se vorbea că unele santinele dezertaseră. Olandezii aflați printre aceste santinele fuseseră dezarmați și trimiși la săpături. Ei erau aceia care proferau cele mai grele amenințări și rosteau cele mai triviale cuvinte atunci cînd, sub escorta soldaților din Brabant, toți săracii orașului fură adunați la un loc și scoși prin poarta Dalem — niște nenorociți, zdrențăroși și scheletici, pe care îi zăreai mistuindu-se în ceață. Cîteva femei ieșiră de prin case și alergară după ei cu cîte o bucată de pîine sau cu o haină.

Rossaart avea prea multe griji ca să-și mai poată supraveghea copiii ; el nu dădu nici o atenție cînd Everdine îi spuse că Maarten pleacă de acasă în fiecare noapte ; e adevărat că îl văzuse și el o dată, cînd izbucnise un mic incendiu în strada Mare. Stătea acolo într-o străduță întunecată, cu șapca sub braț, în mijlocul trîmbelor de fum care îl înconjurau.

Maarten se ruga din ce în ce mai des și cu tot mai mare stăruință, invocîndu-l pe Dumnezeu cu toate denumirile pe care le învățase ; Atotputernicul care iartă și Răzbunătorul. Uneori, în ruga sa, îl chema pe Isus, dar și El avea o față încruntată.

De îndată ce tunurile începură să tragă, li se răspunse de pe corăbiile ce se aflau acum în dreptul localității Sleeuwijk, provocînd panică printre cetățenii ale căror case aveau ferestrele luminate căci oamenii se temeau de ceea ce li s-ar fi putut întîmpla în timpul somnului. Maarten se ducea regulat la biserica cea mare. Stînd cu capul descoperit, își punea mîinile pe zidul de cărămidă, ridica ochii spre cer și își începea rugăciunile pentru tatăl său, pentru frații săi, pentru Tiel și familia sa, pentru toți oamenii pe care îi știa din prăvălii și ateliere, spunîndu-le tuturor pe nume ; se ruga apoi pentru întregul oraș, implorînd să nu fie pedepsit nimeni altcineva în afară de el. Auzea în spatele lui pașii soldaților care patrulau, iar deasupra, orologiul din turn, dar el continua să șoptească zidului de cărămidă și cerului ascuns în ceață. Mai tîrziu, pe la Crăciun, cînd canalele erau înghețate și împușcăturile nu conteneau nici noaptea, el rămînea și mai mult în picioare, tremurînd de frică. De fiecare dată cînd exploda o bombă, învăpăind ceața, țiglele se zgîlțîiau, străzile se umpleau de strigăte, ușile se deschideau cu zgomot, femeile țipau după ajutor. Atunci aproape că bătea din picior din cauza nerăbdării de a fi auzit și lacrimile îi curgeau fără încetare pe obraji. Într-un tîrziu, cînd ajungea acasă, găsea ușa dată de perete ; uneori soldații încartiruiți la ei stăteau lungiți de o parte și de alta a cuptorului, alteori casa era goală. Everdine fugise la vecini, frații plecaseră cu tatăl său care fusese repartizat la pompieri. El își căuta bîjbîind drumul către mansardă, se întindea sub pătură, înfrigurat, sfîrșit, strîngîndu-și mîinile pe lîngă trup, prea obosit ca să mai audă tunurile sau oamenii.

Ajunul Anului Nou a fost o seară plină de spaime cumplite. După cum spuneau soldații, pichetele de la porți au trebuit să fie dublate. Ofițerii bănuiau că inamicul va ataca.

La biserică slujbele au fost suspendate.

Doar cîțiva oameni s-au dus la pastor pentru o scurtă rugăciune ; cei mai mulți așteptau încordați prima împușcătură, înainte de a se retrage pe la casele lor. Unii se duseseră din vreme în pivnițele umede și reci, alții se plimbau încolo și încoace prin fața ușilor deschise ale caselor punînd, neliniștiți, întrebări trecătorilor. Ceața, destul de deasă încă de după-amiază, se îndesise și mai mult, așa încît pe o stradă îngustă nu puteai să vezi pe partea cealaltă decît licărul nesigur al unei lumînări. Sunetul cel mai slab se auzea atît de clar, încît nu părea cu neputință să auzi glasuri de dincolo de zidurile orașului ; unii spuneau chiar că îi auziseră pe prusaci cîntînd, iar cineva surprinsese un „Ura". Plini de spaimă, oamenii își încordau auzul, pîndind tăcerea din jur. După fiecare bătaie care anunța jumătatea de oră la orologiul din turn, tot mai mulți oameni ieșeau pe străzi, tot mai multe glasuri răsunau în ceață ; stăteau în așteptare, întrebîndu-se dacă atacul urma să aibă loc în ultima oră a anului.

Maarten se afla în picioare, lîngă turn, nevăzut de nimeni. Cînd ceasul bătu ora douăsprezece, el era tot acolo, cu fața ridicată spre cer. Buzele sale repetau : „Scapă-i pe toți afară de mine ! Pe mine nu, Atotputernice !", însă era prea obosit ca să-și mai dea seama ce spune. Canonada nu avu loc ; glasurile se stinseră în întuneric. Maarten se îndreptă încet spre casă, bîjbîind cu brațele întinse, căci nu vedea nimic înaintea lui. De îndată ce se află la el în cameră, îi strigă pe ceilalți, dar casa rămase tăcută.

Curînd după Anul Nou începu înghețul și vremea se înăspri tot mai mult ; un vînt mușcător vuia zilnic sub un cer plumburiu. Uneori explodau cîteva bombe și atunci oamenii alergau țipînd, înapoi către adăposturile lor. Mulți își făcuseră adăposturi întărite în curți sau în

grădinile lor micuțe ; acestea erau acoperite cu pămînt și crengi, cu bălegar și moloz ; tineri și bătrîni stăteau înghesuiți acolo, împreună cu vecinii lor, pînă cînd pericolul părea să fi trecut și îndrăzneau, în sfîrșit, să se ducă la culcare.

Bombardamentul se înteți însă, începînd cu regularitate înainte de miezul nopții ; incendiile nu mai puteau fi numărate, pe cer se descărcau lumini asemenea fulgerelor. Apoi se auzeau troznind acoperișurile ce se prăbușeau, pereții ce se surpau, răsunau gemete și plînsete puternice. Apoi veni ziua cumplită cînd fu lovit spitalul ; bolnavii ieșiră bulucindu-se pe stradă, strigînd neputincioși, în timp ce proiectilele explodau pe cerul întunecat. Maarten auzea și se ruga ; pe vremea aceea el rămînea afară pînă cînd înceta bombardamentul. Găsea totdeauna casa goală, căci frații și sora lui se aflau în adăpostul vreunui vecin. Se ducea sus în mansardă, așteptînd, cu ochii larg deschiși, ca Dumnezeu să-i trimită în sfîrșit o ghiulea de tun care să-l omoare. Căzuse una în apropiere, în magazia de pe digul Portului, unde se aflau oameni adăpostiți și unei femei îi fusese smuls un picior.

În fiecare noapte canonada devenea mai năprasnică ; pe străzi erau la fel de mulți oameni ca în timpul zilei. Maarten auzi că biserica mare fusese lovită de un obuz de douăzeci și patru de pfunzi ; mormane de cărămizi roșii zăceau la pămînt. Desigur că nenorocirea se întîmplase curînd după ce se dusese el acasă. Proiectilul acela îi fusese destinat lui ! De aceea dorea să rămînă cît mai mult timp afară.

Vîntul tăios urla pe la colțul străzii Crucii, atunci cînd el se afla din nou acolo și ninsoarea îi împroșca ochii. Deasupra lui se auzi un bubuit ; simți turnul clătinîndu-se ; spărturi de cărămizi și moloz cădeau ca o ploaie în jurul lui ; așchii de oțel se izbeau cu zgomot de pa-

vajul străzii. Strigă : „Da, Doamne ! Foarte bine faci, pedepsește-mă !" și răsuflarea lui fierbinte se aburea în aerul rece. Străzile se umplură de țipetele oamenilor care alergau. Aici însă, în curtea bisericii Vechi, era liniște și orologiul bătea ușor și liniștit. Deși o altă ghiulea explodă la temelia turnului, deși multe bucăți de zid se prăvăliră în jurul său, Dumnezeu nu voia să-l audă ! Cînd picioarele îi înțepeniră atît de tare încît abia se mai ținea pe ele, bombardamentul se mai domoli.

În apropiere, chiar în spatele primăriei, un alt obuz explodă cu o bufnitură înfundată, într-un fulger de lumină. El dibui drumul, tîrîndu-se pe pămînt pînă cînd dădu de o piatră mare și, într-o izbucnire de furie, azvîrli piatra în sus, către cerul întunecat. Piatra căzu înapoi, alături de el.

În seara următoare vîntul sufla mai tare și zăpada pe care o spulbera se lipea de geamurile ferestrelor. Pe străzi se simțea miros de lemn ars. Cînd bombardamentul începu din nou, el mergea pe digul Lung ; șrapnelele și obuzele se succedau repede, unele după altele. Prin zgomotul de țigle sparte răzbăteau strigăte și vaiete. Se afla tocmai în fața bisericii Luterane și cu toate că învățase că aceasta nu era adevărata biserică intră grabnic înăuntru să-și spună rugăciunile. Împreunîndu-și mîinile invocă numele lui Dumnezeu doar-doar o mai vedea o altă față palidă, plină de mînie privind în jos spre el. Se concentră gîndindu-se că de data aceasta îi va veni în sfîrșit pedeapsa. Un obuz explodă pe stradă. Bucăți de oțel loviră casele ; se auzi zgomot de sticlă spartă și de undeva, de sus, strigătul îndurerat al unei femei. Maarten lovi cu pumnul în peretele bisericii, strigînd : „Salvează-i tu, Dumnezeule neadevărat și pedepsește-mă în schimb pe mine !" Țipetele femeii se auzeau într-una. Nu mai avea rost să se roage aici. Aici Dumnezeu nu-l

înțelegea deloc. Digul Lung era pustiu ; nu se vedeau nicăieri lumini. Își acoperi urechile cu mîinile și lovi cu piciorul în perete. Strigătele de desperare deveniră atît de stridente, încît trebui să se ducă să vadă despre ce este vorba. Veneau din prăvălia cu articole de fierărie, a cărei ușă de sus era deschisă[1]. Fu cît pe aci să intre înăuntru cînd văzu doi oameni cu o targă, ivindu-se din strada Orfanilor. Erau însoțiți de un om care mergea înaintea lor cu un felinar mic. Cotiră în sensul opus și Maarten fugi după ei. Pe targă zăcea un copil învelit într-un șal pe care zăpada îl înveșmîntase în alb. Oamenii se întoarseră înapoi cu el, scoaseră femeia afară și o așezară lîngă copil. Maarten ținea felinarul și fulgi mari de zăpadă alungau fumul. Oamenii care luaseră din nou targa erau acoperiți acum de zăpadă și el mergea în urma lor și plîngea din cauza gemetelor femeii. O ghiulea explodă în spatele lor, însoțită de o prăbușire de grinzi și olane sparte. Unul din cei care purtau targa spuse că fusese probabil lovită biserica Luterană.

În altă zi, deși ar fi trebuit să se miște căci picioarele îi erau atît de înghețate încît abia le mai simțea, se opri totuși în fața bisericii romano-catolice. Preotul murise săptămîna trecută în urma unei comoții cerebrale, dar în biserică nu fuseseră sparte decît vreo cîteva ferestre. El se apropie și se rugă, cu toate că nu voia să se atingă de peretele bisericii. Nu trecu nici o clipă de cînd se afla acolo și împușcăturile începură să slăbească, apoi se potoliră de tot. Se lăsă liniștea și el rătăci mai departe prin zăpadă, cu sufletul întristat pentru că Dumnezeu nu voia să-i dea ascultare.

[1] În Olanda, din cauza deselor revărsări de ape, ușile sînt construite din două bucăți suprapuse, care se pot deschide separat.

A doua zi dimineață, înaintea rugăciunii, Aker spuse că Dumnezeu le-a dăruit iertarea, căci se zvonea că bombardamentul a încetat : soldații înapoiați de la dig auziseră asta de la asediatori. În ziua aceea fu mai multă agitație în oraș ; pe străzi se adunaseră mulți oameni care priveau casele năruite. Tiel stătea în fața bisericii, cu pastorul și alți cîțiva cetățeni și număra ferestrele sparte. Nu după mult timp soldații cîntau din nou ; mulți dezertaseră trecînd peste apa înghețată.

Acasă, Rossaart le spuse că mai sus de Dalem, digul a cedat și că de îndată ce va începe dezghețul, se temeau să nu se întîmple tot ce putea fi mai rău :

— La noi în țară Dumnezeu pedepsește mai aspru cu apa decît cu focul, încheie el.

— De ce totdeauna cu apa ? întrebă Maarten.

În seara aceea stătu din nou lîngă turn. După ce isprăvi o rugăciune se opri. Îndepărtă cu piciorul zăpada de pe o grămadă de moloz, apucă o piatră și o azvîrli drept în sus. Așteptă, dar pedeapsa nu veni și orașul parcă adormise.

IV

A FOST O VARĂ SECETOASĂ, însă mulțumită ploii domoale care a căzut neîntrerupt din primele zile ale lui septembrie pășunile și copacii de-a lungul Waal-ului au rămas verzi și proaspete pînă toamna tîrziu. Dekker, care supraveghea reparațiile la dig, spusese în mai multe rînduri că ar fi trebuit ca acestea să fi început mult mai devreme. S-ar putea ca situația să nu se înrăutățească nici acum dacă mai mulți oameni ar fi puși să întărească și alte puncte slabe. Asta pentru că se știa că după două veri secetoase se puteau aștepta la o viitură. Bunke răspunse că proprietarii de terenuri din *polder* pierduseră de curînd prea mulți bani din cauza îmbolnăvirii vitelor pentru ca să-și mai poată permite această cheltuială și că va fi necesar să se descurce cum or putea.

Lucrătorii erau adăpostiți într-o baracă, la o depărtare de jumătate de oră spre nord de Bommel ; Maarten găsi locuință în oraș, împreună cu mătușa lui, doamna Goedeke ; uneori stătea și Barend cu ei. Cînd fratele mai mare era de față, după cină nu se prea vorbea. Maarten se uita în farfurie zîmbind, cu zîmbetul acela care începuse să-i apară pe față odată cu mustața. Barend nu se putea stăpîni să nu facă comentarii asupra acestei mustăți — de un galben strălucitor ca paiele proaspete — tot așa cum își dădea cu părerea și asupra altor ciudățenii ale lui Maarten, care atrăgeau atenția oamenilor.

— Totdeauna a fost un tip ciudat — răspunse el mătușii sale, care îl întrebă ce se întîmplase cu Maarten de

nu-i mergea cum trebuie — totdeauna a fost altfel decît ceilalţi şi adesea a fost o ruşine pentru noi. Face ce-i trăsneşte prin cap fără să-şi dea silinţa a se întreba dacă este cuviincios sau nu. Umblă mereu fără şapcă, chiar şi duminicile, de parcă n-ar fi bani destui în casă ca să-şi cumpere una. Şi cine a auzit vreodată ca cineva să intre în apă cu picioarele goale, în loc să se încalţe cu cizme de cauciuc. Un măscărici, asta e ! În oraşul nostru i s-a dus vestea că este slab de minte. Şi apoi mustaţa asta idioată... nu se potriveşte oamenilor cu situaţia noastră. La urma urmelor nu e altceva decît un muncitor de rînd.

Mătuşa clătină din cap şi cînd îl întrebă, făcîndu-i cu ochiul, de ce nu vrea să poarte şapcă, Maarten îi răspunse :

— Ca să fiu politicos cu toată lumea.

Ea rîse şi îi aruncă o privire scrutătoare, întrebîndu-se ce se ascunde sub aceste cuvinte. Rossaart însuşi îi spusese că băiatul era un muncitor priceput şi harnic, ale cărui idei inteligente nu erau lipsite de interes pentru munca pe care o avea de îndeplinit, dar îi mai spusese că îi treceau prin cap unele gînduri atît de trăsnite, încît nimeni nu putea să-l ia în serios şi uneori făcea încurcături din cauza încăpăţînării cu care stăruia în părerile sale. Totodată, el nu recunoştea cu nici un preţ că nu avea dreptate, ci atît doar, intra în muţenie. Mătuşa se gîndi că îi seamănă ei şi în cazul ăsta îşi va ridica deseori lumea în cap.

Dekker, care avusese de-a face cu el pentru lucrările sale timp de mai mulţi ani, îi mărturisise mătuşii că era mai bine înzestrat decît ceilalţi fii ai lui Rossaart ; cît era de tînăr, puteai să-l laşi singur pentru că era în stare să judece şi să ia hotărîri. Băiatul cel mare ştia să urmeze indicaţiile, dar de unul singur, nu pricepea ce

avea de făcut la o lucrare care era dată în grija lui. Maarten în schimb, înţelegea apa ; era ceva înnăscut la el.

Ceilalţi, care se aflau de obicei în echipa lui — printre ei numărîndu-se şi foşti colegi de şcoală ca Abram Pol, Hein Blommers, şi Piet, băiatul lui Dekker — făceau şi ei distincţie între el şi fratele său mai mare. Cînd Barend se afla în faţa unei lucrări neobişnuite, o examina şi apoi întreba : Ce ar fi să facem aşa ? Ei nu răspundeau pentru că îi punea doar la încercare fără să ştie de fapt care era soluţia, reuşita fiind doar o problemă de noroc. Maarten proceda altfel : el nu stătea să chibzuiască. Cînd vedea că umplutura de pămînt alunecase prea departe presimţea parcă unde era locul în care brazdele de iarbă se sprijineau pe un strat subţire de pămînt ; el însemna imediat cu ţăruşi cît de mult trebuia să se întindă *berma*[1]. Făcuseră de mai multe ori cercetări şi ele ajungeau totdeauna la concluzia că în locul acela trebuia să fi fost o groapă sau o baltă. Şi cu toate că era capabil să facă tot felul de lucruri ciudate şi să vorbească cam prea liber despre religie, în privinţa apei ştia mai multe decît ei. Puteau să jure că aşa era.

Cînd lui Maarten i s-a spus pentru prima oară „omul apei“ se afla pe lîngă Hurwenen. Se dusese acolo cu Dekker şi Hein ca să-şi dea seama cît de mult aveau de lucrat în locul acela. Pe fîşia de pămînt dintre rîu şi dig se afla o baltă care, din cauza ploii neîntrerupte, ajunsese să se întindă pînă la piciorul digului. Copiii se jucau în jurul ei cu bucăţele de lemn şi cu beţe. Maarten, care dorea să cerceteze fundul apei, îşi scoase ghetele şi ciorapii, fiindcă putea să simtă mai bine terenul cu pi-

[1] Porţiune orizontală de forma unei trepte, aflată sub apă, lată de cca 1 m şi amenajată pe taluze pentru a le mări stabilitatea.

cioarele goale, şi, pentru ca să nu-şi strice pantalonii noi, îi scoase şi intră în apă cu izmenele de postav roşu. Pe cînd se afla în mijlocul bălţii, un băieţaş îi strigă să-i aducă înapoi corăbioara, care se îndepărtase :

— Omul apei, adu-mi te rog corabia !

Deodată, toţi copiii doriră să le dea cîte ceva ; sărind în jurul bălţii, începură să strige toţi deodată : „Omul apei, băţul meu", „Omul apei, bucata mea de lemn !", „Omul apei !", „Mulţumesc, Omul apei !". Şi cînd îl auziră pe Dekker strigîndu-l pe nume, unul din ei începu să cînte un cîntec al sfîntului Maarten :

— Omul Apei, Dumnezeu te va răsplăti !

Cîntau cu toţii în jurul lui, în timp ce vîntul alunga frunzele galbene de pe dig, iar el, în mijlocul lacului, continua să pipăie noroiul cu picioarele. Constată că se descurca mai bine fără pantalonii băţoşi de lînă. Un fermier care trecea pe acolo se opri să privească ciudata arătare şi zise că acela care îşi scoate hainele într-o zi de iarnă făptuieşte un păcat.

Curînd după aceea în Bommel se împrăştie vestea că nepotul văduvei Goedeke, stăpîna mai multor ferme mari, intrase în apă numai cu izmenele pe el. Într-o zi, cînd pastorul o vizită pe văduvă, se interesă de ce se purtase tînărul astfel. Ea îi răspunse că fusese de bună seamă o toană ciudată de-a lui, dar că desigur nu era nimic rău în această purtare. Maarten, căruia i se spusese deseori că pantalonii îi erau totdeauna uzi pînă peste genunchi, mai merse şi altă dată prin apă în izmenele sale de postav roşu. Cînd, la următoarea sa vizită, pastorul îl găsi cu doamna Goedeke îl întrebă cum putea să-i explice plimbarea sa cu capul descoperit şi cu picioarele goale, purtînd pe el doar rufăria de corp. Ştia, desigur, că lucrul acesta contravenea obiceiurilor unei comunităţi creştine.

Maarten se ridică în picioare, îşi sprijini mîinile de masă şi începu să vorbească într-un chip atît de neaşteptat, încît mătuşa lui îl privi plină de mirare :

— Sînt o fiinţă omenească neputincioasă. Nu pot explica toate faptele mele. Nu cunosc atît de bine Scripturile şi nu ştiu unde stă scris că nu e voie să umbli fără şapcă. Dacă ăsta este un păcat, atunci este unul în plus, de adăugat la cele înscrise pe răboj şi care îmi stau împotrivă. Dacă este un păcat faptul că-mi scot ciorapii şi pantalonii ca să-mi pot duce la îndeplinire sarcina cît mai bine cu putinţă, atunci puţin îmi pasă de păcatul ăsta. Cu Dumnezeu am să mă lămuresc eu. Desigur, pastorul ştie că nu toţi oamenii au intenţii rele. Şi, ca să spun adevărul, atît de des a trebuit să tot aud ce nu e permis, încît aş dori să mai aud şi ce e permis.

Se aşeză pe scaun. În tăcerea care se lăsă, mătuşa Jans îşi frecă mîinile de bucurie înainte de a turna cafeaua. Cînd pastorul începu să vorbească, Maarten observă îndată în glasul lui acea nuanţă care îi arăta că nu avea nimic de aşteptat de la el ; aproba mereu dînd din cap, căci ceea ce i se spunea era adevărat, dar nu aducea nimic nou ; nu sesiză însă intonaţia care să-i arate că nu făcuse nimic rău mergînd prin apă fără ghete şi fără pantaloni. „Lasă-l să-şi termine discursul", gîndi el ; omul acesta nu ştia nimic despre apă şi primejdiile ei, altfel şi-ar fi dat seama că fără ghete în picioare îţi poţi face treaba mai bine. Aprobă din cap, dar nu răspunse.

Cînd pastorul se ridică să plece, doamna Goedeke observă :

— Soţul meu obişnuia mereu să spună că Dumnezeu nu se poate amesteca în tot ce fac făpturile omeneşti, după care el se aşeză din nou, exclamînd, „spre ruşinea lor", şi peroră împotriva ereziei care se răspîndea în ţară

din buruienile otrăvitoare răspîndite de către așa-zișii filozofi.

Duminică dimineața, mătușa Jans îmbrăcă haina ei de stofă fină, dar cînd slujnica o întrebă dacă să-i aducă pălăria și pardesiul, ea răspunse :

— Nu ! Pentru ca să schimb puțin, nu mă voi duce la biserică.

Apoi Maarten și mătușa lui stătură la masă unul în fața celuilalt ; ea scria o scrisoare și el citea o carte despre istoria țării. Cînd ridicau ochii și se uitau unul la altul, își zîmbeau liniștiți. Mătușa se gîndea acum la Maarten ca la un bărbat tînăr cu mintea limpede și afecțiunea pe care o simțea pentru el îi făcea glasul mai blînd și mai cald.

De vreme ce își luase îndrăzneala să îl contrazică pe pastor, Maarten socoti că e ușor să mărturisească și celorlalți gîndurile sale și, cum mergea direct la țintă, folosind puține cuvinte, purtarea sa părea aceea a unei ființe care știe ce vrea. Oamenii mai vîrstnici spuneau că este un flăcău încrezut și că ar face mai bine să se uite cu respect la cei mai bătrîni.

Birourile Consiliului Digului se aflau în Bommel și doamna Goedeke îi invită pe consilieri la masă, așa cum făcea totdeauna, o dată pe an, căci ea însăși era o proprietară de frunte. Se știa că în întregul *polder* Bommel nu existau vinuri mai bune ca cele din pivnița ei, căci soțul său fusese amator și totodată cunoscător de vinuri, iar pivnița lor fusese în chip miraculos cruțată în timpul ocupației franceze.

Oaspeții intrară zgomotoși în camera strălucitor luminată de lumînările din candelabru și de pe pereți și, în timp ce stăpîna casei se retrase ca să servească masa, tînărul Rossaart făcu înconjurul camerei cu paharele umplute generos cu vin roșu și care erau gata să dea pe

dinafară. Mirosul fripturii și căldura sobei îi făcură pe consilieri să-și frece mîinile bucuroși. Înainte de a-și pune șervetele la gît, administratorul digului citi rugăciunile și, în timp ce-și sorbiră supa, glasurile amuțiră pentru cîtva timp. Un om din Kerkwijk, auzind că nepotul doamnei Goedeke era folosit la lucrări, întrebă de ce nu se ducea acasă acum cînd, din cauza înghețului, nu se putea lucra nimic.

— Nu va trece mult timp și o să fie nevoie de mai multă mînă de lucru, răspunse Maarten, căci dezghețul poate să înceapă din moment în moment.

Administratorul digului zise :

— Ăsta-i băiatul care le știe totdeauna pe toate.

Conversația, însoțită de clinchetul cuțitelor și furculițelor se purta acum în jurul expoziției din Ghent, și anume se discutau cele văzute de administrator acolo. Bunke era un tip greoi, căruia îi plăcea să dea tonul, golind paharul pînă la fund. Înainte chiar de a se servi fazanul, glumele începură să fie rostite cu glas tare. Doar un om din Kerkwijk și un fermier din Hurwenen continuară să vorbească liniștit cu Maarten, care stătea între ei. După ce se trecu la paharele cu vinul de Burgundia, Bunke se întoarse spre ei și întrebă :

— Ce v-am auzit vorbind despre dig ? Băiatul ăsta repetă ceea ce i-a spus îngîmfatul ăla de Dekker și Dekker nu vrea decît să ne stoarcă de bani.

Dapper, fermierul din Hurwenen, care băuse cu măsură, îi răspunse cu un ton serios, astfel încît îi făcu și pe ceilalți să tacă :

— S-ar putea să fie așa, dar siguranța terenului are întîietate și ceea ce spune băiatul este adevărat. Digul nu ne folosește în amonte de satul nostru. El vorbește cu socoteală. Copacii aceia ar trebui să dispară. Pînă atunci digul nu va fi niciodată bun de nimic.

Bunke lovi cu pumnul în masă :

— A spus că arborii trebuie să fie tăiaţi ? Ei bine, prea bunul meu prieten, ăsta să fie mijlocul de a evita viitoarele inundaţii, să ne tai copacii ?

Dapper continuă :

— Eu cred că ideea lui de a deplasa mai departe, spre interior, cotul de la Hurwenen, nu este cîtuşi de puţin absurdă, dacă-mi daţi voie să mă exprim astfel. Acolo pămîntul e îmbibat şi dacă s-ar întîmpla ceva ce n-ar trebui să se întîmple, noi am fi primii care am avea de suferit. Şi pămîntul este îmbibat, vă asigur de asta.

— Într-adevăr, este aşa cum spune el ? Atunci mai bine să-l lăsăm pe el să ne spună cum putem să azvîrlim ceva mai mulţi bani ca să îndepărtăm apa de pămînt o dată pentru totdeauna. Tăcere, prieteni, să auzim ce are de spus !

Toţi îl urmăreau pe Maarten, în timp ce slujnica umplea paharele. El bău şi răspunse :

— Asta este uşor de spus, domnule, dar multă apă o să se mai reverse înainte ca noi să fi ieşit din impasul în care ne aflăm. Am avut inundaţii şi le vom mai avea şi de acum înainte dacă nu ne vom da mai multă silinţă şi dacă nu vom scoate din pungă de o sută de ori mai mulţi bani. Construiţi diguri mai înalte şi coronamente mult mai late, taluzuri mai puţin înclinate. Astfel, ele vor fi mult mai rezistente. Dacă ar exista copaci fără rădăcini, ei ar putea să rămînă pe loc. Altfel, răscolesc pămîntul, tot aşa cum lingurile răscolesc fiertura de ovăz. Adînciţi-vă rîurile şi o să fie mai mult loc pentru apă. Construiţi-vă instalaţii de dragare de şase ori mai mari şi înhămaţi la ele cai pentru a le pune în mişcare.

După ce termină, se auzi un vacarm de voci groase, apoi rîsete.

— Ai vorbit mai bine decît m-am aşteptat, zise Bunke, în afară de un lucru pe care nu l-ai spus : veţi cîştiga mai mulţi bani. Cît priveşte copacii, e absurd. O instalaţie de dragare acţionată de cai ! Auzi colo, n-ai fi spus aşa ceva dacă vinul nu ţi s-ar fi urcat la cap.

Dapper făcu însă un gest de aprobare :

— Eu rămîn la părerea mea că totul poate fi realizat. Chiar şi acea instalaţie mare de dragare, cu condiţia să ne unim forţele cu toţii. Nu uita, inspectore, că şi o spărtură poate să ne coste o grămadă de bani. Am fi făcut mai bine să fi întărit cotul acela de la Hurwenen. Asta am avut de spus !

După desert, cînd lichiorurile şi tutunul apărură pe masă şi doamna Goedeke îşi luă locul printre musafiri, Dappen continuă să se întreţină cu tînărul Rossaart despre ceea ce ar fi trebuit să se facă pentru a consolida în iarna aceasta porţiunea sa de dig. Bunke vorbea cam tare, dar puteai să-ţi dai seama că nu e beat. Pentru a-i face plăcere doamnei Goedeke, el îl lăudă pe băiat spunînd că, într-adevăr, aşa cum puteai să te aştepţi de la un tînăr, o parte din ceea ce spusese era absurd, dar că avea totuşi ceva idei în cap, lucru care în zilele noastre, depăşea aşteptările. Cînd îşi luară rămas bun, Maarten fu de mai multe ori bătut pe umeri cu simpatie.

Mătuşa Jans era mîndră de el că îndrăznise să-şi spună părerea de faţă cu oamenii din Consiliul de Indiguire. Îl luă cu ea în camera verde din spatele casei şi-l puse să-i povestească totul. Stăteau pe scaune înalte, apropiaţi unul de altul şi vorbeau întrerupîndu-se deseori, căci Maarten era abătut. Se spuseseră multe vorbe frumoase, zicea el, dar nimeni nu făcea nimic decît atunci cînd era prea tîrziu. Apoi tăcu din nou şi ea îi puse alte întrebări avînd aerul că începuse să ghicească de ce rămînea uneori atît de liniştit, privind în gol. Deşi munca luase

sfîrşit, el nu dorea să se ducă acasă şi abia acum îi spuse şi ei care era motivul : se simţea obligat să rămînă pentru că se aştepta la noi inundaţii. Ea se înspăimîntă şi-l întrebă cum putea să spună aşa ceva. Era de netăgăduit că digul fusese reparat. El privi fix înainte de parcă ar fi văzut aevea ceea ce urma să se întîmple.

— Oamenii nu sînt în stare să facă altceva decît să vorbească de bani, zise el. Ei nu se gîndesc cît de mulţi vor mai fi cei ce se vor îneca. În fiecare iarnă îmi dau bine seama de lucrul ăsta ; nu mă pot împiedica s-o fac.

Apoi tăcu şi privi fix la flacăra luminării. Stătură aşa un timp, fără să se mişte, pînă cînd el întoarse capul spre ea şi văzu că îşi împreunase mîinile ; atunci şi le împreună şi el.

Cît timp dură îngheţul, el pleca în fiecare dimineaţă destul de devreme de acasă şi, mînat de o nelinişte ciudată, mergea de-a lungul rîului spre Rossum şi mai departe. Se temea de ceea ce avea să se întîmple, dar în acelaşi timp simţea în el o forţă în stare să înfrunte urgia. Odată, pe cînd privea cu atenţie scînteierea orbitoare a cîmpiei joase, avu sentimentul că trebuie să fie un om rău din moment ce dorea să vină cît mai curînd ceea ce urma să se întîmple. De obicei se înapoia acasă tîrziu ; uneori îşi petrecea noaptea într-o fermă. De cîte ori intra în casă, o găsea pe mătuşa Jans la masă, croşetînd. Ea îl întreba, privindu-l cu ochii ei limpezi, dacă avea ceva să-i spună. Apoi vorbeau despre ceea ce văzuse la diguri, despre gheaţă şi despre vînt. Terminau totdeauna cu dorinţa ca atunci cînd giruetа din turnul bisericii o să înceapă să se rotească, să o facă treptat şi ei să nu fie nevoiţi să înfrunte aerul călduţ pe care îl prevestea şi care ar fi trebuit să sosească abia la începutul primăverii, în martie.

Dar după cîteva ore, vîntul îşi schimbă sensul cu 180 de grade. Maarten fu primul care află ştirea că Meuse se revărsase la Limburg. Acasă venea doar pentru scurt timp şi-l puteai vedea mergînd grăbit cu picioarele lui lungi şi scrutînd atent gheaţa. Deseori rămînea să-şi mănînce pîinea de la amiază la Dapper acasă. Nu avea astîmpăr. În aceeaşi zi era văzut în mai multe sate. Toţi copiii îl strigau : „Omul apei". Deseori îi sosea cîte o înştiinţare că era aşteptat la Casa Digului, în cazul cînd mai avea ceva veşti. Şi în fiecare zi el afla mai multe veşti şi le auzea mai repede decît oricare dintre ei.

— Dapper, zise el, scoate-ţi vitele din zona periculoasă. Apa o să ajungă curînd aici ; la Nijmegen au şi trebuit să ia măsuri de urgenţă ; acolo apa s-a ridicat la peste şase metri şi jumătate.

A doua zi, el îi spuse supraveghetorului de dig :

— La Slijk-Ewijk apele au început să se reverse şi o mare parte din ele sînt drenate în Betuwe, dar gheaţa se înalţă tot mai mult devenind periculoasă şi pentru noi.

Consiliul administraţiei digului, lărgit spre a cuprinde şi consilieri pentru cazuri de urgenţă, se întrunea deseori şi, cu toate că Rossaart nu era decît un copil şi nici măcar din *polderul* Bommel, era deseori chemat să ia parte, căci cunoştea lucrările şi totodată putea să dea sfaturi cu privire la alte porţiuni ale digului. Oamenii lucrau zi şi noapte, noapte şi zi. Maarten alerga de la un grup la altul. El săpa şi azvîrlea pămîntul aşa cum văzuse că făceau oamenii odinioară în amonte de Brakel, la lumina focurilor de pază.

Toată lumea dormea în mansarde, cei săraci în casele celor înstăriţi. Într-o noapte, cînd cineva bătu la uşa doamnei Goedeke, Maarten ştiu că sosise momentul. Plecă imediat. Vecinii deschideau ferestrele. În spatele bisericii i se alăturară şi alţi oameni. La primul foc de

pază se lucra cu hotărîre, fără să se vorbească, căci pericolul era mai mare tocmai în această parte a Hurwenen-ului.

În lumina cenușie a zorilor se văzu cum o porțiune de teren cedează în fața gheței, apa năvăli cu repeziciune și clopotul bisericii porni să bată în același timp cu tînguirile care răzbăteau de prin case. O jumătate de oră mai tîrziu, pe apă apărură *punt* [1]-uri pline cu oameni, care le împingeau cu prăjinile.

Dintr-unul din *punt*-uri se auzi un glas înspăimîntat de femeie, iar ici și colo, voci care strigau că nu-și găseau copiii. Ceva mai sus, un om le arătă unde îi văzuse. Maarten se dădu jos din barcă ; apa îi venea abia pînă deasupra genunchilor. În livadă găsi copiii agățați de o cracă. Luă cîte unul sub fiecare braț și îi duse de acolo. Se simțea mare, puternic, de parcă ar fi cîștigat o bătălie. Cînd îi urcă în luntre, ei îi spuseră :

— Îți mulțumim „Omul apei !", de parcă i-ar fi trecut pe malul celălalt cu bacul. Simțea atingerea plăcută a apei în jurul picioarelor și înțelese că de acum încolo rîul nu-i va mai inspira nici o teamă.

[1] Un alt tip de luntre lată.

V

ROSSAART A IZBUTIT să-l convingă pe fiul său să-și cumpere o pălărie de fetru pentru zilele de duminică, acum, cînd noul pastor îi interzisese, în chip serios și categoric, să vină la biserică fără pălărie în mînă. Maarten se împotrivise, spunînd că se putea descurca destul de bine și fără biserică, însă tatăl său i-a atras atenția că se făcuse în sfîrșit un om cuviincios, capabil, pregătit în meseria sa, un om care va păstra numele familiei, care va ajunge într-o zi un cetățean respectat al orașului, cu condiția să-și facă datoria și să nu aducă injurii altora. El acceptă să poarte pălărie duminicile, dacă într-adevăr cele spuse depindeau de asta, însă în timpul săptămînii prefera să meargă cu capul descoperit.

În casă era mai multă liniște și tatăl său vorbea mai mult cu el, singurul fiu care-i mai rămăsese acasă, și îi cerea părerea. Rossaart îi încredință acum, ca și lui Barend, supravegherea lucrului ; erau puține digurile din *polderul* Bommel, din Altena, din *polderul* Tiel și chiar din Meuse și Waal, pe care să nu le cunoască ; se întîmpla chiar ca atunci cînd un consiliu al digurilor îl angaja pentru o lucrare pe Rossaart, să prefere a-l avea pe Maarten cu el. În Bommel, unde treburile îl purtaseră cu regularitate patru veri la rînd, supraveghetorul digului îl invita cu plăcere la el acasă. Se părea că lui Maarten îi venise mintea la cap. Oamenii se mai uitau uneori după el cînd trecea fără șapcă pe cap și mai vorbeau de obiceiul lui ciudat de a intra în apă sau de a înota cu

rufăria de corp pe el, dar alungau din minte aceste curiozități ridicînd din umeri, întrucît treaba și-o făcea bine.

Iarna aceasta, în timpul inundației de la Betuwe, avusese din nou de lucru, iar în aprilie, cînd se înapoie, începură marile zile ale prefacerii.

O casă din strada Arkel, care rămăsese părăsită încă din timpul asediului, fusese reconstruită ; i se puseseră ferestre în stil modern și scări largi albastre, la intrare. Trecînd pe acolo într-o sîmbătă dimineață, cînd totul se freca și se lustruia, văzu o fată care spăla ferestrele cu o stropitoare de alamă. Fata îl privi drept în ochi. Ajuns la colț, se întoarse și trecu din nou prin fața casei. Fata nu era din oraș. Se întoarse iarăși înapoi. Dorea să-i spună ceva, dar simțise că tutungiul de peste drum îl pîndea. De fiecare dată cînd trecuse prin fața ei, ea îl privise la început surprinsă parcă, apoi cu o expresie serioasă, dînd impresia că ar fi așteptat să-i spună ceva. În aceeași după-amiază o întîlni la papetărie. Era micuță și ținea ochii plecați. Îi auzi glasul timid și subțire. Stătea atît de aproape de el încît putea să-i vadă cîrlionțul ce-i ieșise de sub bonetă. După ce fata plecă, fu ispitit să-l întrebe pe vînzător despre ea, dar se stăpîni.

Duminică după-amiază o văzu pe digul Arkel, braț la braț cu o altă fată. Ținea în mînă o ramură de măceș și nu se opri din rîs atunci cînd întoarse capul și îl privi. El continua să meargă încet înaintea lor așa încît putea să-i audă glasul curat și limpede ca al unui copil, dar de vorbit vorbea mai mult cealaltă fată. Uneori el se oprea privind în jur la pajiștea cu iarbă fragedă și la merii tineri, cu ramurile încărcate de boboci ; în aer totul era prospețime.

Merse apoi din nou în spatele fetelor ; ea își ridicase fusta ca s-o ferească de noroi, ținînd degetul mic în sus. Înainte de a ajunge la Arkel, ele cotiră pe o potecuță, mergînd una după alta pe lîngă gard ; el le urmări, uitîndu-se la urmele pașilor lor pe pămînt. Cînd ajunse la poteca de remorcare [1], Tiel îl opri ca să stea puțin de vorbă cu el. Le văzu pe amîndouă fetele întorcînd capul și grăbind pasul. Cînd află că Tiel se întorcea în oraș pe același drum, își luă rămas bun de la el și se înapoie la digul Arkel. Norii erau tiviți cu lumină. Înainte de a ajunge în poarta casei se hotărîse. Știa ce avea de făcut.

Apoi serile deveniră liniștite și lungi ; se auzeau saboții lovind în cadență pavajul, glasuri și rîsete răsunînd brusc pe aleile întunecoase. După cum arăta ceasul, nu trecuse mai mult de o jumătate de oră de cînd se plimba cu ea dincolo de poarta Apei, sau în sus și în jos pe cheiul Kwel. Nu vorbeau mult. Dar după ce își spuseseră la revedere și el trecuse cu mult dincolo de porți, simțind în întuneric miresmele amețitoare din preajma rîului, de pe poteca de sub ramurile gardului viu, continua să vorbească cu ea. Și vorbi mai mult decît fusese în stare să o facă în prezența ei, pînă cînd auzi în depărtare orologiul și, numărîndu-i bătăile, își reaminti cît era de lung drumul pînă în oraș.

Într-o seară mergeau împreună sub o umbrelă ; era prea întuneric ca să poată distinge multe lucruri în jur, însă băltoacele de pe drum oglindeau cerul cenușiu și picioarele ei care călcau grăbit și regulat alături de ale sale. El întrebă dacă vor merge totdeauna astfel împreună și, fără să știe cum, simți capul ei foarte aproape de al lui. Era atît de mică, încît el trebuia să se aplece mult înspre ea. Din cînd în cînd îl întreba cîte ceva, cu glasul ei de copil și atunci respirația fetei îi atingea obrazul. Aproape de Arkel au fost nevoiți să se înapoieze, căci

[1] Drum de-a lungul apei, destinat tragerii unei ambarcații împotriva curentului.

ploaia se înteţise. Haina lui largă acoperea umerii amîndurora.

— Vom mai merge şi altă dată aşa împreună ? întrebă ea în poartă.

Străzile erau pustii. El o ţinu de braţ pînă cînd ajunseră în faţa uşii.

Într-o duminică după-amiază, cînd îi spuse stăpînei că o aşteaptă prietena ei, o apucară pe drumul spre Schelluinen, pe unde se plimbau mai puţini oameni. Norii albi atîrnau jos peste pămîntul scînteietor. Se uitau unul la altul, apoi în jos, la picioarele lor ; nu-i văzură pe cei doi oameni care ieşiseră dintr-o potecă lăturalnică şi se opriseră lîngă ei. Fără să privească în sus, aplecat asupra ei şi ţinîndu-i braţul, el răspunse abia după cîţiva paşi la salutul unuia dintre ei.

A doua zi dimineaţa, la tîrgul de ouă, ea îi făcu semn să treacă mai departe, dar el se apropie totuşi şi văzu că era palidă şi avea ochii înroşiţi. Nu-i răspunse la salut. Cînd el încercă s-o însoţească, ea îl rugă să o lase singură ; stăpîna îi spusese că nu mai trebuia să-i vorbească. O să-i povestească totul mai tîrziu. El se opri, nefiind în stare să mai vadă nimic în jurul său.

Acasă, înainte de cină, tatăl său îl întrebă dacă era adevărat că se plimba cu servitoarea văduvei Meelings. Dacă era adevărat, ar face mai bine să înceteze ; i-a făcut pe oameni să clevetească şi a stîrnit scandal. Maarten spuse că era ceva serios şi că dorea să se căsătorească. Tatăl său îi răspunse că avea şi el un cuvînt de spus în această problemă. După aceea tăcură. Doar Everdine întrebă dacă fata era papistaşă.

În după-amiaza aceea, Maarten îşi puse pălăria şi se duse în strada Arkel unde sună la uşă. Cînd fata îi deschise, îl întîmpinară ochii ei mari şi plini de dragoste. Aşteptă pînă ce se înapoie şi îi spuse că doamna îl primeşte. Bătrîna văduvă stătea pe un scaun la fereastra ce dădea spre grădina peste care se lăsase întunericul ; binevoitoare, îi arătă scaunul din faţa ei şi întrebă :

— Ce este, Rossaart ?

El nu ştia cum să înceapă. O privi şi ea aşteptă. Într-un tîrziu întrebă de ce doamna îi interzice Mariei să vorbească cu el ; în aceeaşi clipă observă că în spatele ei, pe perete, atîrna un crucifix.

Ea răspunse :

— Ascultă, Rossaart, hai să vorbim deschis, fără să ne ascundem după degete. Sînt convinsă că eşti un tînăr cuviincios ; am auzit destule despre tine ca să înţeleg acest lucru. Şi aş fi mulţumită să-ţi dau binecuvîntarea dacă n-ar exista deosebirea asta. Tu aparţii unei alte credinţe ; între noi şi tine este aceeaşi deosebire ca între alb şi negru. N-ai decît să-l întrebi pe tatăl tău şi pe pastorul bisericii tale dacă ţi-ar da consimţămîntul. Fii cuminte şi nu o face să întîmpine greutăţi !

El se ridică şi zise :

— Voi ţine seama, doamnă, de ce mi-aţi spus. Dar nu-mi vine prea uşor s-o fac. La revedere.

Afară, în lumina strălucitoare a soarelui, o porni drept înainte fără şovăire. Fu primit în camera preotului catolic şi se aşeză în faţa lui, la masa plină de cărţi. Preotul ascultă dînd din cap şi examinîndu-l uneori foarte atent.

Cînd Maarten termină, el îşi împreună mîinile şi zise :

— E păcat, mare păcat. În căsătorie nu e posibilă nici o înţelegere între oameni cu credinţe diferite. Gîndeşte-te puţin, prietene, ce ar fi ca soţul să se ducă la o biserică pentru a-l slăvi pe Dumnezeu şi soţia la alta, fiecare crezînd că adevărul este de partea lui. Nici o unire nu e posibilă cînd există o asemenea nepotrivire. Aş fi curios să ştiu ce ar spune tatăl tău, ca membru al

consiliului bisericii voastre... Întocmai cum gîndeam și eu... Exact. Este regretabil, dar nu e vina noastră.

Tăcu un timp. Maarten zise :

— Mirarea mea-i aceeași : De ce este imposibilă căsătoria și cine are de fapt ultimul cuvînt în privința ei ?

Cînd ajunse la colțul pieței Mari, sufla un vînt atît de cald, încît își scoase pălăria și merse mai încet. În fața ușii preotului reformat, era cît pe aci să sune cînd deodată dădu din cap și își zise cu glas tare : „Nu, nu-i nevoie să fac asta. El nu are cuvînt în această chestiune. Eu sînt propriul meu stăpîn."

Lîngă un cărucior cu legume, prietena fetei, care venise acolo cu un coșuleț, îl trase de mînecă și-i șopti unde urma să se întîlnească cu ea în seara aceea. Apoi îl părăsi brusc. El plecă mai departe și spuse din nou cu glas tare : „În felul ăsta nu se mai poate !".

Dincolo de poarta Kanse, prietena îl ajunse din urmă pe întuneric și îi spuse repede ceea ce o rugase fata. Se putea bizui pe ea, dar trebuia să se ducă la tatăl ei, Pieter Gouw, în Bennebroek.

Maarten merse mai departe, de-a lungul digului. Luna albă strălucea învăluită în ceață. El chibzui totul, pe toate fețele, pînă cînd în mintea lui se făcu lumină : o văzu petrecîndu-și nopțile plîngînd, cine știe cît timp de acum înainte. Anul ce venea și încă unul, amîndoi în același oraș, fără să li se îngăduie să schimbe un cuvînt. Apoi, cînd vor avea treizeci de ani, plînsul va fi fost trecut și totul va fi fost uitat ca și cînd nu s-ar fi cunoscut niciodată unul pe altul. Era de neînțeles cum puteau oamenii să fie atît de neghiobi. Nu stătea scris nicăieri că un romano-catolic nu avea voie să se căsătorească cu un membru al bisericii reformate, sau că într-un oraș ca al lor, catolicii trebuiau să locuiască împreună într-un loc, iar reformații în alt loc, ca niște oameni care se deosebeau unii de alții. Dar nimeni nu era obligat să fie atît de nesăbuit, dacă nu dorea să fie. Asta nu era îngăduit de preotul catolic, cealaltă de preotul reformat și astfel întreaga fericire dăruită de Dumnezeu se năruia. O vedea întinsă în patul ei, cu o batistă în mînă ; iar el, continuîndu-și drumul, rămase cu ochii ațintiți la luciul apei. În locul acesta, cu mult timp înainte, fusese înspăimîntat de vameșul care zăcea undeva în fundul apei. El însă nu mai era un băiețel.

Acasă, tatăl său făcea socoteli la lumina unei lumînări și Everdine lucra la împletitura ei. Maarten își trase un scaun și întrebă unde este Bennebroek. Tatăl său credea că nu era departe de Haarlem. Apoi el spuse că se va duce mîine acolo ca să vorbească cu tatăl fetei ; promisese că o va lua în căsătorie și avea de gînd să o facă. Everdine rîse.

— Nu zău ! zise tatăl său. Ascultă-mă cu atenție. Nu te vei căsători cu o papistașă pentru că vei fi exclus din biserică. Atîta timp cît mai faci parte din ea poți încă să fii unul dintre Cei Aleși, dar dacă te excludem, ești un om sfîrșit. Și așa este destul de rău că li s-a îngăduit idolatrilor să aibă aici o casă pentru slujbele lor religioase. Bine spune preotul reformat : Destul cu această toleranță condamnabilă !

— Greșești, răspunse Maarten calm. N-am să mă las înfricoșat. Dumnezeu mi-a trimis acest mare noroc. Nu-l voi respinge.

— Asta e blasfemie ! Dumnezeu nu ți-a trimis o papistașă decît ca să te ispitească.

A doua zi, dis-de-dimineață, Maarten trînti ușa în urma sa. Cînd ajunse pe pod auzi o fereastră deschizîndu-se și văzu figura surprinsă a tatălui său, însă merse liniștit mai departe. Pe stradă erau puțini oameni ; din brutărie venea miros de pîine proaspătă. Dincolo de

poarta Kanse el își prinse bine bocceaua la spate, trase adînc în piept aerul matinal și o porni vioi pe drumul care ducea spre Schelluinen. Vacile mugeau, mulgătoarele treceau cu donițele prin iarba înaltă. În noaptea aceea dormi în Gouda, iar următoarea la Leyden. De acolo o porni agale, pe sub frunzișul care mărginea drumul nisipos. De cîntat nu știa să cînte, dar fredona. Se simțea descătușat de toate. Dincolo de Lisse zări o velă înălțîndu-se peste dig, o porni spre malul apei și se așeză jos în iarbă ca să-și mănînce pîinea. Apoi se gîndi la ceea ce va răspunde dacă va fi întrebat cum își cîștigă existența. Ar fi fost zadarnic să-i ceară de lucru tatălui său și oricum, nu ar fi fost chip să trăiești în Gorcum cu o soție romano-catolică. Cercetînd digul lacului, își dădu seama că acolo era cu siguranță de lucru pentru el. N-ar fi fost surprins dacă lacul s-ar fi revărsat în fiecare iarnă. Digul arăta ca un perete micuț, din acelea pe care le fac copiii în jocurile lor. Era imposibil să nu se găsească aici de lucru pentru cineva care lucrase pe Waal.

Porni mai departe, ajunse la Bennebroek și găsi casa zilierului Gouw la capătul unei cîmpii pe care păștea o capră. Patru copii se strînseră în jurul său ; tatăl urma să se înapoieze abia înainte de slujba de seară. Pe înserat, cînd Maarten reveni, Gouw se și așezase la masă pentru cină. Îl pofti înăuntru și îl întrebă dacă nu dorea să ia ceva. Aveau pîine bună și sos de carne. Aflase ce se întîmplă la Gorcum ; preotul catolic primise vești prin curier de la stăpîna fetei.

— Dacă ar fi după mine, viața s-ar desfășura așa de ușor ; de ce trebuie ca oamenii să-și facă greutăți unii altora ? Dumneata pari a fi în stare să cîștigi destul ca să ai o nevastă și copii și ăsta-i lucrul cel mai important, în zilele acestea de sărăcie, pentru oamenii care muncesc. Dar credința își vîră coada : voi sînteți ereticii, ce putem

face noi ? Există un singur Dumnezeu și voi l-ați părăsit. Putem să ne tocim gura cît ne place, asta nu va servi la nimic. Dumneata însă ești binevenit la o bucată de pîine atîta vreme cît o mai am. În ziua în care Marie va deveni nevasta dumitale, n-o s-o mai am, e de la sine înțeles, și copiii ăștia o să ajungă niște cerșetori. Așa că n-are nici un rost să mai vorbim.

Lui Maarten i se îngădui să doarmă alături de Gouw în patul rabatabil. La ivirea zorilor, ridicîndu-și bocceaua pe umeri, zise :

— Eu nu renunț la Marie decît dacă renunță ea la mine.

Gouw îi arătă drumul spre Haarlem. Va găsi probabil un azil de noapte pe lîngă Spaarne și cînd lacul o să fie drenat, va fi mult de lucru.

Fluierînd trecu prin Heemstede, fluierînd trecu prin Pădure. Se simțea liber, ca și cînd ar fi isprăvit ceva.

Știa că pe ea putea s-o convingă cu ușurință. Era doar o fată și nu putea să plece nicăieri ; atîta vreme cît se putea bizui pe ea, vor rămîne împreună, chiar dacă asta însemna să mai aștepte. Lîngă piața de turbă găsi un azil de noapte. Văzu acolo cîțiva oameni ciudați, vînzători ambulanți și lăutari, dar trebuind să fie grijuliu cu economiile sale se gîndi să nu stea mult timp pe lîngă ei. Cumpără un toc și hîrtie, scrise o scrisoare și o duse la poștă.

Făcu apoi cunoștință cu ajutorul unui proprietar de șlep, care stătea sprijinit de un copac, în fața șlepului aflat pe Spaarne. Era o zi caldă, cu frunze proaspete, nemișcate. La dig nu era nimic de lucru.

— De lucru ? se miră Koppers. Sînt opt săptămîni de cînd am încremenit aici și căpitanul ne-a avertizat că nu mai este de mîncare decît pentru două săptămîni dacă nu găsim ceva de transportat... Mulțumesc, o să iau o

cană cu lapte smîntînit ; colo, în fața prăvăliei, avem loc să stăm.

Koppers îi vorbi lui Maarten de lucruri despre care nu știa prea multe. Își dădea seama că Rossaart cîștiga bine, dar nu oricine era așa de norocos. Aici, în Haarlem, în Leyden, în Amsterdam, în Leeuwarden, oriunde te duceai, lucrurile mergeau prost pentru toți muncitorii, nu numai pentru marinari. Ei stăteau la cozi în fața azilurilor de binefacere — o cană cu supă subțire și o jumătate de pîine pentru acasă — erau însă alții care nu mai aveau nici măcar un acoperiș deasupra capului și nici alte haine în afară de cele de pe ei. Fără să mai vorbim de cei care nu se mai duceau la biserică din lipsa unor haine cuviincioase. La ce bun să tot auzi mereu : Oh, Doamne, Doamne, oamenii sînt atît de păcătoși, sau să ți se vorbească despre mila și dragostea de aproape, atîta vreme cît nu se face nimic pentru a le dovedi ? În ceea ce îi privea, *schiperul* și Maarten terminaseră cu asta pentru că socoteau că faptele tale ar trebui să fie acelea care să arate dacă îl slujești pe Dumnezeu și nu toate văicărelile astea cu privire la păcătoșenie. Dar ce putea face un om pentru aproapele său dacă el abia avea ce să le dea de mîncare copiilor ? Căpitanul avea nouă, dar nu era loc pentru ei pe micul cuter așa încît locuiau la Waddinxveen într-o baracă puțin mai mare decît o colibă, dar pe care o împărțeau totuși cu tovarășul său. Asta însemna foame pentru bieții nenorociți, mai ales acum, primăvara, cînd de fapt nu se mai găseau cartofi decît pentru cei bogați. Căpitanul era un tip de treabă care îndura cu răbdare ce avea de îndurat, dar nu erau toți ca el ; se găseau unii care se înfruptau din bunurile altora. Preoții reformați vorbeau, vezi Doamne, de Păcatul Originar. Nu mai departe decît săptămîna trecută, opt tineri fuseseră trimiși în colonia de pedeapsă de la Frederiksoord. Locuiseră într-un cort micuț în pădure, pentru că fabrica lor de confecții fusese mutată la Ghent. Nu furaseră însă niciodată și acum au decăzut asemenea vagabonzilor.

Maarten se întîlnea în fiecare zi cu *schiperul* Wuddink și cu Koppers. Ei nu aveau nimic altceva de făcut decît unele mici reparații la care foloseau sîrmă și cuie. Maarten le ținea tovărășie și vorbeau despre păcat ; căpitanul încetase de mult să mai creadă în el.

— Isus s-a lăsat răstignit ca să ne mîntuiască pe noi, zicea el ; altfel n-ar fi avut nici un rost să o facă. El ne mîntuiește, pe mine și pe tine, numai dacă ne facem mereu datoria.

Acceptă banii pe care îi dădu Maarten ca să-i ducă acasă la copii și zise :

— Rîndul meu altă dată !

Maarten primi o scrisoare de la stăpîna Mariei, care-i trimise și ea o cruciuliță. Obligația ei filială îi poruncea să asculte. Pentru a-și face datoria, Doamna vorbise și cu preotul reformat și cu tatăl lui Maarten și amîndoi erau de părere că ceea ce e despărțit nu putea fi unit. Îi dorea să fie tare ; îl va pomeni în rugăciunile ei. Urmă apoi o scrisoare de la tatăl său care îi spunea că escapada a durat destul, era de lucru la canalul de la Zederik ; dacă nu se înapoia, va trebui să pună pe altcineva în locul lui. El răspunse că dorea să mai cutreiere lumea. Apoi își numără banii și văzu că i-ar fi ajuns pînă la toamnă. Din motive de economie, locuia cu un ucenic tipograf în strada Franke. Apoi începu să alerge încolo și încoace, dimineața și după-amiaza, în căutare de lucru, ieșind chiar afară din oraș. Un antreprenor care îi cunoștea reputația, îi promise de lucru în septembrie, la digul de la mare.

Pe Gouw și pe copiii săi îi întîlni la bîlci. Cînd află de scrisoare, îi spuse că el se așteptase la un asemenea răspuns. Dumnezeu și dracul nu pot trăi la un loc și un copil trebuie să-și asculte părinții.

Maarten rămase treaz mult timp după ce orologiul din turn bătuse ora douăsprezece. O flașnetă micuță de la Old Gracht cînta într-una : „O, mamă", în timp ce marinarii și vizitatorii bîlciului, care se îmbătaseră, țopăiau în ritmul melodiei. Se gîndea că era absurd ceea ce spuneau oamenii despre Dumnezeu ; ei îl făureau, după cum le convenea lor : romano-catolic sau reformat. S-ar putea ca și Dumnezeu să-și blesteme creaturile, dar ființele omenești se blestemau la fel de mult unele pe altele. Toate astea ar trebui pur și simplu să nu existe, iar de lucru să-ți cauți numai pentru a trăi. Cu mîinile împreunate, el se întreba pentru ce i se mai dăduse viața.

De cînd Koppers plecase pe apă, hoinărea într-una pe străzi și nu vorbea cu nimeni. Ducîndu-se devreme la culcare, căci nu avea nimic de făcut, pîndea bătăile orologiului. Era conștient de singurătatea sa. Nu prea departe, o ființă plîngea.

Toamna a fost umedă, cu ploi nesfîrșite. Copacii abia se desfrunziseră cînd Spaarne își ieși din matcă. Într-o noapte, Maarten se deșteptă brusc din somn cu senzația ca l-a strigat cineva în șoaptă.

În luna decembrie navigă pe un remorcher în Olanda de Nord. Cînd debarcă și văzu digul cel mic dinspre mare, din dreptul *polderului* Wiering, care urma să fie întărit, îl întrebă pe șeful de echipă dacă n-ar fi fost o muncă zadarnică : fermierii ar face mai bine să aibă grijă de ei și de bunurile lor, pentru că erau mai puțin obișnuiți cu apa decît cei de pe malurile rîurilor. Nici nu trecuseră bine șase săptămîni de atunci și rîul se revărsă cu o violență mai mare ca oricînd. Ar fi fost nevoie de zile lungi și de nopți reci de muncă, fără altă răsplată decît pîinea lăsată de oamenii care fuseseră salvați. Nu-și făcu nici un plan de viitor, însă primăvara — cînd puteai să folosești zi de zi roaba și lopata, cînd frunzele lui aprilie se desfăceau, își reaminti miresmele digului Arkel. La ce bun să lucrezi, gîndi ; apa fusese oricum alungată din nou. Dorinței nu i te poți însă împotrivi și, cu toate că nu îndrăznea să revină la Gorcum, își luă bocceaua și rătăci fără țintă pe drumuri, neștiind încotro să o apuce.

VI

ÎNTR-O DIMINEAȚĂ CEȚOASĂ de septembrie, în timp ce vasul traversa gura rîului spre Amsterdam, Koppers și Rossaart auziră răsunînd în tot orașul strigăte de veselie ; drapele și flamuri portocalii fluturau laolaltă pe frontoanele caselor, în timp ce marinarii, avînd în frunte cîntăreți cu fluiere, mărșăluiau pe străzi ; din direcția Damrak se auzeau de asemenea bătăi de tobe soldățești. Vela atîrna moale, așa încît după o jumătate de oră, ei strigară omul de edec care le spuse că miliția fusese mobilizată pentru că vor avea loc lupte cu walonii. Au debarcat la Singel, în spatele *tjalk* [1]-ului lui Wuddink, unde au și început să descarce marfa. Cînd și cînd, de pe digul Nou se auzeau cîntece care preslăveau țara și regele, de parcă ar fi avut loc o serbare ; în ciuda orei timpurii, la hanul din colț începuse scandalul.

De îndată ce fură ancorați cu odgonul la mal, Rossaart se duse la locuința căpitanului unde găsi scrisoarea pe care o așteptase. Mătușa Jans scria că bătrîna văduvă nu mai avea mult de trăit și că ea stătuse serios de vorbă cu Marie. Copilei i se dăduseră tot felul de sfaturi și i se făcuseră mustrări care au zăpăcit-o, dar mătușa Jans o sfătuise să-și întrebe conștiința și inima, repetîndu-i pentru a suta oară că ea ar accepta-o ca fiică ; credințele religioase nu aveau nici o importanță pentru ea. Marie

[1] Ambarcație cu pînze.

îi ceruse încă o dată să-i scrie lui Maarten și să-i spună să aștepte ; se putea bizui pe fidelitatea ei. Mătușa îl întreba apoi în scrisoare de ce nu-și căutase altă slujbă ; desigur că nu-și putea întreține în mod decent o familie cu venitul întîmplător al unui *schiper*. El își cunoștea meseria ; de ce nu ajungea la o înțelegere cu tatăl său — ar fi putut duce un trai bun cu el. De la un timp tatăl lui n-avea de lucru și începuse să îmbătrînească. Dacă dorea să vină la Bommel, ea știa precis că administratorul digului avea de lucru pentru el.

Cînd se întoarse, Koppers își și angajase cărăușii care descărcau turba.

Mîncară în cabina căpitanului de șlep, cu doi bărbați și două femei care veniseră de la Zaandam ca să-l asculte pe Wuddink. El dădu fiecăruia din ei o farfurie cu cartofi și apoi, în timp ce mîncau în tăcere, zise :

— Prieteni, puteți ajunge la credință prin voi înșivă numai dacă sînteți umili, așa cum ar trebui să fiți. Lăsați deoparte toate grijile, nu vă plîngeți de păcat, căci atît acesta, cît și întreaga creație sînt lăsate de Dumnezeu, prin Dumnezeu și se înapoiază la Dumnezeu. Oricît de bune ar fi faptele cuiva, Dumnezeu nu este atît de nedrept încît să aleagă pe unul și să-l respingă pe altul. Căci El este Tatăl nostru al tuturor, noi am fost făuriți de mîna Lui și noi toți găsim iertare la El. Iată predica noastră și ea nu se deosebește de aceea pe care credincioșii au auzit-o de la Apostoli. Ceea ce este al meu, este și al tău. Asta ne e deviza. Întocmai cum stă scris : „Și toți cei care credeau, stăteau laolaltă și stăpîneau toate lucrurile în comun". Nu este mai bine oare să-și dea unul altuia pîine, decît să și-o ia unul de la gura celuilalt ? Fiecare poate interpreta Scriptura așa cum îi convine, însă fiecare știe totodată, în adîncul inimii sale, care este înțelesul ei adevărat. Poate că erau toți copiii aceluiași

tată, îndureraţi de ceea ce este rău şi bucuroşi de ceea ce e bine. Ar fi o prostie din partea lor să-şi facă rău unul altuia.

Una dintre femei îşi scoase cerceii şi îi aşeză pe masă în faţa lui ; cealaltă strigă, suspinînd :

— Măcar de-aş fi sigură că cel puţin o oră din viaţa mea n-aş păcătui. Femeia se jeluia atît de tare, încît cărăuşii de turbă care se odihneau pe dană, se uitară prin ferestruică.

În după-amiaza aceea, tîrziu, vasul era gata descărcat. Rossaart se plimba cu Koppers încoace şi încolo, pe sub copaci. Vorbiră îndelung, dar Rossaart nu se lăsă convins. Timp de aproape patru ani navigase cînd şi cînd cu Koppers dar spunea mereu că navigaţia cu pînze nu e meseria lui. Din cauza inundaţiei şi a gheţei care s-a format după aceea a fost nevoit să rămînă iarna aceasta în Friesland. Acum dorea să se ducă înapoi în regiunea sa pentru a găsi de lucru atît cît să-şi întreţină familia ; Koppers îl rugă să-i ajute totuşi să ducă şlepul la Waddinxveen.

Cînd se aprinseră luminile pe stradă, plecară cu Wuddink. Era cald încă şi praful se ridica printre case de-a lungul digului Nou, unde oamenii se plimbau unii în spatele altora, în şiruri lungi, cîntînd şi împingîndu-se cu coatele. Ei atrăgeau atenţia tuturor : Rossaart prin statura sa înaltă, căpitanul prin jacheta sa scurtă ; un grup de băieţi şi fete îi huiduiră şi un poliţist beat strigă la ei întrebîndu-i dacă s-au înrolat pentru apărarea patriei. Wuddink îşi conduse prietenii pe o străduţă.

— Iată o ceată de credincioşi, zise el, care sîmbetele scot sabia şi duminicile propovăduiesc dragostea frăţească.

În strada Warmoes urcară treptele spre sala în care se oficia serviciul divin. Wuddink deschise uşa ; bărbaţi şi femei se aflau adunaţi laolaltă, la lumina lumînărilor, cu cărţile de rugăciuni în mîini, ascultîndu-l cu atenţie pe un bărbat aşezat la o măsuţă. Roşu la-faţă de supărare, acesta le strigă :

— Ce căutaţi voi aici ?

Un alt bărbat se ridică în picioare şi strigă, arătîndu-i cu mîna :

— Ăsta e unul din eretici. Cine l-a adus aici ? Nu ne trebuie nici un profet mincinos printre dreptcredincioşi ! Afară cu el !

Se auzeau strigăte nedesluşite, se răsturnară scaune, o femeie strigă :

— Dumnezeu îi pune pe credincioşi la încercare. Lăsaţi-l să vorbească !

Wuddink deschise gura, dar nu i se auziră decît primele cuvinte :

— Vrerile Domnului...

Oamenii se îngrămădiră în jurul lui ameninţîndu-l cu pumnii, uşa trosni şi pocni ; în coridorul întunecos se auzi glasul *schiper*-ului :

— Nu vă opuneţi !

Pe scări se produse o învălmăşeală ; femeile ţipau după un poliţist. Venind în urma lor, Rossaart le ţinea încă piept celorlalţi, cînd Wuddink şi Koppers ieşiră sub lumina lanternei în faţa unui grup de cheflii, bărbaţi şi femei, care mergeau braţ la braţ. Strigătul „Ereticilor !“, care răzbătea din întunecimea scării fu luat în glumă. Cei trei bărbaţi trecură în linişte mai departe, înconjuraţi şi urmăriţi de gloata care, crescînd tot mai mult, cînta, îi împingea, îi ocăra. La Podul Vechi, cel îngust, mulţimea se tălăzui, oprindu-se ; poliţişti cu bastoane pătrunseră printre ei şi auzind că nişte *schiperi* fuseseră azvîrliţi pe scări în jos, îi luară cu ei la poliţie. Pe la miezul nopţii fură eliberaţi şi se înapoiară

6 — Omul apei — c. 1/80

la canal, însoțiți de un polițist. Acolo văzură cuvîntul „eretici“ scris cu stîngăcie, în litere mari, portocalii, de-a lungul bordului corvetei și al șlepului. Ajutorul căpitanului, aproape un băiețandru, le povesti cum se întîmplaseră lucrurile și cum nu fusese în stare să se împotrivească singur unei gloate. Din bucătăria vasului ieși o femeie cu o oală de cafea și le umplu fiecăruia cîte o ceașcă, protestînd și ea împotriva lepădăturilor care le pîngăriseră vasele. Wuddink răspunse :

— Nu face nimic ! În ochii Domnului asta are mai puțină importanță decît cafeaua ta.

La prima lucire a zorilor, cele două vase porniră la drum ; cînd ajunseră în mijlocul estuarului, înainte chiar de a răsări soarele, oamenii se apucară de lucru cu periile de șters vopseaua.

În multe dintre satele prin care trecură era mare agitație ; femeile veneau de pe la casele lor și le strigau de pe mal noutățile din oraș, țăranii făceau roată în jurul jandarmului ca să audă ce avea să le spună.

Erau zile liniștite de toamnă. Șlepul aluneca încet în urma parîmei de remorcare ; treceau pe lîngă livezi însorite cu crengile încărcate de poame. În Waddinxveen steagurile aproape că atingeau pămîntul, oglindindu-se în apă.

Cînd stăpînii vasului aruncară parîmele ca să-l tragă la mal, bărbați și băieți din partea locului se adunară în jurul lor strigîndu-le că trebuie să părăsească aceste locuri. Ceilalți fuseseră alungați. Polițistul îl privi pe Wuddink în timp ce așeza pasarela și se apropie de el în clipa cînd ajunse la drum. Se opriră în fața unei porți de lemn. Pe ea fusese bătută în cuie o scîndură pe care stătea scris : „De vînzare“.

— Nu știai că au luat-o din loc ? întrebă polițistul. Au plecat acum o săptămînă.

Cînd îl întrebară unde s-au dus, el ridică din umeri. Un bătrîn, aflat printre privitori, strigă :

— Ar fi mai bine să plece și *schiper*-ul. Nu avem nevoie de învățături false și, în orice caz, nu vom cumpăra marfă de la tine. Plecară la Gouda și acolo Wuddink află de la alt căpitan de vas că prietenii săi, care locuiseră în Waddinxveen, fuseseră alungați cu pietre ; unii din ei plecaseră în altă parte, nu se știa încotro, dar cîțiva veniseră cu el aici și își încărcaseră bunurile într-un cărucior de mînă, spunînd că se duc la Polsbroek unde unul dintre ei avea un petic de pășune. Așa că porniră cu bărcile spre Oudewater și acostară acolo. La han, în sunete de trompete, bărbați împodobiți cu panglici și coronițe portocalii, jucau în jurul a patru băiețandri care se înrolaseră ca voluntari ; ei trebuiau să plece de îndată la război, la Antwerp.

După-amiază, imediat ce trecură de barajul Polsbroek, cei trei *schiperi* întîlniră două femei din confrerie împovărate cu grămezi de lemne. Nu se lucra nimic, le spuseră ele ; tufele de cartofi zăceau pe cîmp uscate, livezile gemeau de fructe ; nu erau destule mîini de lucru pentru strînsul recolei, însă oriunde s-ar fi dus, fermierii le alungau cu vorbe batjocoritoare. Șaisprezece ființe, numărîndu-i și pe copii, se adăposteau într-o baracă micuță, care ar fi fost bună atîta timp cît nu se strica vremea. Van Vliet le trimisese ceva bani pentru lemne și ei doreau să facă din ele chibrituri cu vîrful de sulf și să le vîndă pe stradă.

Koppers le dădu toți banii pe care-i avea. Dorea să se întoarcă în Friesland cu *tjalk*-ul împreună cu băiatul iar Rossaart rămase acolo spre a le fi de ajutor.

Cumpără o rindea și le făcu mănunchiuri de surcele. Cu acestea și cu grămezile de chibrituri încărcate laolaltă pe umeri, femeile cutreierară satele din jur, înapoin-

du-se uneori după patru zile cu atît cît să le ajungă să cumpere din nou lemne, sulf şi răşină. În baracă, unde paiele de aşternut noaptea erau stivuite cu grijă, lîngă perete, stăteau pe pardoseală, aproape de vasul cu jăratic, cîrpindu-şi hainele şi ghetele. Îl ascultau pe Wuddink care le vorbea despre vremea cînd apostolii se aflau pe pămînt, despre felul cum erau persecutaţi credincioşii, fiind siliţi să-şi poarte crucea, în aşteptarea Mîntuitorului. Mîntuirea va veni cu siguranţă ; oamenii vor trăi în cinste şi nu vor face rău. Şi cînd ei îl întrebau cum ar trebui să se poarte cînd cei puternici îi nedreptăţeau, el le răspundea :

— Închideţi ochii la răul pe care vi-l fac ceilalţi ; înduraţi-vă încercările. Dacă focul trăsnetului vă loveşte, nu-i aşa că nu puteţi spune : întîmplarea aceasta este o nedreptate ? Ceea ce suferiţi din partea oamenilor vă este trimis de fapt tot de Dumnezeu.

Atunci unul dintre ei protestă spunînd că ţi se înfierbîntă sîngele în vine cînd eşti înhăţat de un poliţist numai pentru că un puşti te-a făcut eretic şi lumea s-a adunat în jurul tău. O femeie cu un copil în braţe zise că soţul ei stătuse o lună întreagă în puşcărie pentru că spusese unui lăncier că va pieri prin sabie.

— Sigur, spuse *schiperul,* şi asta contravine autorităţii, tot aşa cum portul de arme contravine Sfintei Scripturi. Dacă un om face un rău, asta nu-l îndreptăţeşte pe un altul să facă la fel.

Wuddink a trebuit să plece ; şi cînd, în noiembrie, trei din cei cinci bărbaţi fură doborîţi de friguri, şi după ce cîţiva băieţi de ţărani încercaseră să dea foc barăcii, Rossaart se hotărî să rămînă acolo toată iarna. Trebuiau făcute reparaţii, acum cînd ploaia trecea prin acoperiş şi un vînt aprig sufla prin crăpături. Apoi cîteva femei şi copii căzură la pat, şi vînzarea chibriturilor cu vîrful

de sulf abia le aducea cîţiva gologani. Pînă şi cartofii se scumpiră ; copiii cerşeau şi se tînguiau. Ca să facă mai mult loc în baracă, Rossaart întinsese o pînză groasă de cort, în chip de acoperiş de la unul din pereţii ei exteriori şi îşi vedea de lucru sub ea.

Cînd ţăranii care treceau pe acolo îi aruncau vorbe de dispreţ şi batjocură, el se stăpînea. Dar oricine se apropia şi îl vedea ridicîndu-se brusc cît era de lung, cu pumnii mari proptiţi în şolduri, se retrăgea şi pleca mai departe. Atunci el zîmbea şi spunea : „Îndată ce îşi dau seama că ai o pereche de pumni, se cuminţesc".

Apoi sosi din nou timpul norilor străvezii şi al păsărilor în livezi. Rossaart fu cuprins de nelinişte. Primiră ştirea că un simpatizant al religiei lor dăduse bani pentru un şlep mare, în care încăpeau mai multe familii ; prietenii erau bineveniţi. Plecară la Krimpen şi acolo Rossaart îşi luă rămas bun de la ei. Navigă pe lîngă oraşul în care se născuse ; frunzele copacilor erau proaspete. La Bommel stătu o seară întreagă cu mătuşa Jans, care îl ascultă cu mirare şi cu milă povestind despre prietenii săi, despre spiritul lor de înfrăţire şi despre suferinţele lor. Apoi ea îi spuse că Marie era încă în slujbă la văduva bolnavă, zbătîndu-se între credinţa şi sentimentele ei. Mătuşa lui stărui ca el să-şi găsească un mod de existenţă decent ; dacă nu dorea să se întoarcă la tatăl său va găsi cu siguranţă de lucru aici, aşa cum s-a întîmplat şi cu fratele său Hendrikus, care nu era nici el un habotnic. El clătină din cap neîncrezător.

— Dacă nu te supui crezului bisericii lor, n-au nevoie de tine şi eu nu mai pot face aşa ceva. Nu mai cred deloc în păcat şi dacă nu crezi în el, eşti un eretic şi nu-ţi mai primeşti pîinea cea de toate zilele, ca ceilalţi.

Nu dorea să rămînă la mătuşa lui mai mult de o noapte şi nici nu acceptă mai mulţi bani decît atît cît îi

trebuia ca să-şi cumpere o pereche de ghete noi. Mătuşa lui rămase în uşă, cu obrajii scăldaţi în lacrimi. După ce plecă de la ea, găsi în sacul său o pungă croşetată de mînă în care se aflau zece guldeni.

La Hedel ceru adăpost pentru o noapte în casa podarului. Podarul zăcea în pat. Ajutorul lui fusese luat în armată. Dacă Rossaart voia să mînuiască bacul putea să rămînă la el căci pentru nevasta lui era prea greu. Cînd auziră că fusese de faţă la inundaţia de acum zece ani, podarul se ridică din pat :

— Oh, da, Omul apei. Ai lipsit mult timp din cauza unei fete catolice. Am auzit eu... Podarul Bijl îi spuse că şi nevasta lui era catolică şi că avuseseră multe de îndurat din cauza asta, nu din pricina oamenilor de aceeaşi credinţă cu ea, căci ei o iertaseră, ci din partea alor săi ; ducea o luptă neîncetată pentru a păstra bacul. Pe Meuse şi pe Waal fusese vreme rea în iarna aceea ; oamenii de prin partea locului simpatizau cu walonii şi avuseseră loc multe tulburări. Flăcăii nu voiau să ridice armele împotriva oamenilor de aceeaşi credinţă ; le dăduseră o mînă de ajutor şi cîţiva dintre ei se aflau încă în Nijmegen.

— Două biserici nu-i înfrăţesc pe oameni, zise el. Walonii au dreptate cînd vor să scape de noi ; de ce să îndreptăm armele împotriva lor ?

Rossaart îi răspunse că ar fi posibil să fie altfel dacă oamenii nu s-ar gîndi numai la ei şi ar respecta poruncile simple, aşa cum voiau să facă prietenii săi, fără a se ţine orbeşte de litera moartă şi fără a rămîne legaţi de bunurile lumeşti care le fuseseră date, cu siguranţă, numai pentru a se folosi de ele.

În serile acelea de iunie era linişte în casa podarului. Femeia îi asculta aplecată asupra cusăturii, iar podarul

vorbea din pat cu Rossaart care stătea afară şi îşi rezema capul de pervazul ferestrei. După cîteva săptămîni, cînd putu să se ridice din pat, Bijl zise că ştia unde s-ar duce dacă i s-ar lua bacul şi ca să arate că e serios îi ceru lui Rossaart să pună banii de drum în bufet şi să ia de acolo cît avea nevoie. Rossaart îşi puse punga lîngă a lui.

Cu toate că detaşamentele mari traversau apa cu pontoanele, soldaţii izolaţi, în drumul lor spre Bommel, cereau deseori să fie trecuţi dincolo. Într-o dimineaţă, cînd Rossaart aştepta pe malul celălalt, văzu cîţiva soldaţi ce veneau pe drum avînd sub escortă doi prizonieri cu mîinile legate la spate. Cînd ajunseră mai aproape se recunoscură : erau Breehout şi Winter, din confrerie, veseli ca întotdeauna.

— Trădători, zise unul dintre ei, dar nu farisei !

Iar celălalt :

— Generalului nu-i plac oamenii care nu vor să pună mîna pe puşcă, căci ar putea oare s-o pornească de unul singur împotriva duşmanului ?

Sergentul, un neamţ, îi înjură, ordonînd linişte. Întrebat ce făcuseră băieţii, răspunse :

— Bisericoşii ăştia netrebnici şi-au aruncat armele. Trece-ne dincolo !

Rossaart îşi încrucişă braţele şi zise :

— Nu ! Dacă ei spun deschis că nu doresc să omoare oameni la un ordin al superiorilor, atunci nu-mi poţi cere mie să-i aduc ceva mai aproape de închisoare ; va trebui să-ţi baţi capul şi să te descurci singur.

Sergentul porunci soldaţilor să-l lege. Rossaart se duse la el şi-i spuse :

— Nu vreau să folosesc forţa împotriva forţei, vreau să ştii doar că nu-mi lipsesc pumnii.

Îi dădu un brînci care îl făcu să se rostogolească pe pantă și apoi întinse mîinile către soldați, să i le lege.

Sergentul îl lovi peste picioare, strigînd :

— Mișcă, javră ! și cei trei prizonieri pășiră pe bac.

Bijl și soția sa așteptau pe mal împreună cu copiii, dar sergentul nu le dădu nici o explicație și îi puse pe fugă.

La Bommel, copiii îi întîmpinau alergînd din toate părțile și se țineau după ei ; femeile îl strigau din ușă : „Omul apei !". Bărbații îi întrebară pe soldați ce se întîmplase și ei le răspunseră că-l lovise pe sergent. La primărie, unde fură închiși pînă la plecarea șlepului de călători, administratorul digului află că fiul lui Rossaart s-a înhăitat cu niște recruți care refuzaseră să se prezinte sub arme ; ei făceau parte din grupul dezertorilor din Waddinxveen, mulți dintre ei aflîndu-se în închisoare pentru nesupunere în fața autorităților. La cererea lui Rossaart, primarul îl chemă în Sala de Consiliu. Orășenii i se adresară cu bunăvoință, zicînd că ar trebui să-și dea seama că nu este de demnitatea lui să ia partea celor care refuză să se înroleze din motive religioase și, încă mai rău, să maltrateze un ostaș cinstit care își riscă viața pentru patria amenințată.

— Dacă îmi dați voie, răspunse Rossaart, aș vrea să spun că n-am făcut decît să-i arăt sergentului că aveam posibilitatea să-i stau împotrivă ; nu l-am maltratat. Cît despre băieții aceia, ei pot fi simpli cîntăreți ambulanți, dar cred mai mult decît alții în Scriptură, unde stă scris că omul nu trebuie să ridice sabia. Și dacă primarul numește asta trădare, modul cum înțelege el Scriptura se deosebește de al meu.

— Cînd patria este în primejdie, trebuie să sărim cu toții, strigă Bunke, lovind cu pumnul în masă, și în Scriptură mai scrie : „Iată o sabie !"

— Ei bine, dacă asta înseamnă să-ți omori frații, atunci nu se potrivește cu porunca a șasea. Și domnii știu foarte bine că vărsarea de sînge este un păcat.

Primarul nu se clinti din calmul său și spuse zîmbind :

— Păstrează-ți flecăreala pentru tine. Autoritățile hotărăsc chemarea sub arme și autoritățile desemnate de Dumnezeu, trebuie să fie ascultate. Luați omul acesta de aici !

A doua zi dimineață acostară la Gorcum, la Poarta Apei și sergentul chemă un băiat ca să-i conducă la cazarmă. Pe străduța Toll, frații Aker stăteau în picioare în fața dulgheriei și unul din ei strigă :

— Ia te uită, Maarten în cătușe !

Numele lui Rossaart fu purtat cu repeziciune din ușă în ușă.

— N-a fost niciodată mare lucru de capul lui, zise o femeie ; de mic copil era un păcătos care nu se căia de ceea ce face.

— E un trădător care ține cu papistașii !

La comandament îl găsi pe fratele său, care se făcu deodată palid și nu scoase un cuvînt. După o jumătate de oră, bătrînul Rossaart veni la cazarmă ca să afle ce se întîmplase și aghiotantul îi răspunse că, spre răul patriei, fiul său s-a opus ordinului unui sergent într-o vreme cînd toate inimile băteau pentru rege. Foarte probabil că va fi trimis de comandant la Dordrecht. Cei doi camarazi ai fiului său — nici mai mult nici mai puțin decît niște vagabonzi — vor căpăta desigur ceea ce li se cuvine.

Înainte chiar ca orologiul să bată ora douăsprezece toată lumea aflase că au fost închiși cîțiva trădători. În piață se auzeau strigăte : „Jos cu walonii !" Un brutar scoase drapelul, iar după-amiază se puteau vedea drapele pe toate străzile.

Comandantul era un căpitan de miliție, înaintat în vîrstă. Cînd aghiotantul îl întrebă ce trebuia să facă cu prizonierii, el ceru ca Rossaart să fie adus în fața lui. După ce îl ascultă în liniște zise :

— Te-ai născut fără dragoste de țara noastră. Dar dacă n-ai făcut altceva mai rău decît să-i dai un brînci sergentului, — care în orice caz nu mai e bun pentru armata noastră — și ai refuzat doar să-l treci dincolo, nu știu zău ce ar fi de pedepsit la asta. L-am cunoscut pe unchiul tău Goedeke, un om cinstit care respecta părerile altora. Va trebui să ținem seama de asta. Rămîi la arest astă-seară, iar mîine poți să pleci. Dar de acum încolo să ții calea cea dreaptă și îngustă.

Cînd Rossaart întrebă ce o să li se întîmple prietenilor săi, comandantul îi răspunse :

— Nu trebuie să pui prea multe întrebări, Rossaart. Vina lor a fost încălcarea disciplinei militare și — ceea ce e și mai rău — într-o împrejurare cînd țara se află sub arme. Flăcăii aceia trebuie să se prezinte în fața Curții Marțiale ; vor căpăta optsprezece luni sau cam așa ceva. Cu principii religioase — oricît de respectabile ar fi ele — nu se poate ține o armată pe picior de război. Nu există preot care să conteste asta.

În zori, cînd Rossaart ieși din cazarmă, drapelele fuseseră strînse. Privi turnul de unde — copil fiind — azvîrlise cu pietre spre cer, rugîndu-l pe Dumnezeu să-l pedepsească și să-i cruțe pe ceilalți oameni.

Cînd bătu în ușă, sora lui îi deschise, dar nu-i răspunse la bună-ziua. În casă îl găsi pe tatăl său, care încărunțise.

— Cinci ani ai fost plecat, zise el, și te-au adus înapoi în cătușe. În orașul în care părinții și strămoșii tăi au trăit cu cinste. Ce te aduce acum aici ?

— Am venit să-ți spun că n-am făcut nici o crimă. Altfel n-aș fi liber. Nu te-am dezonorat.

— Ba tocmai asta ai făcut ! strigă tatăl său, plin de mînie. Toți știu că te-ai înhăitat cu prostimea aceea eretică, cu gloata care hulește pe Dumnezeu prin desfrîu și destrăbălare, în timp ce îi invocă numele prea sfînt. Și totuși mai ai curajul să te arăți în fața rudelor tale vrednice de respect. Rău m-a pedepsit Dumnezeu !

— Bine, voi pleca, zise Maarten. Mai dă-mi o dată mîna.

Și cînd tatăl său șovăi, el insistă, privindu-l în față :

— Ce a spus Isus despre șapte ori șapte ?

— Iat-o, zise tatăl său, întorcîndu-i spatele după aceea. Sora lui îi întinse și ea o mînă rece, fără o vorbă.

Maarten închise cu grijă ușa în urma lui și se îndepărtă încet. Femeia de la fierărie, pe care o ajutase să fie dusă la spital în timpul bombardamentului, chemă vecinii și îl arătă cu degetul. În colțul străzii îl întîlni pe fratele său Hendrikus, care se opri în fața lui. Nu se văzuseră de mult. Maarten nici măcar nu știa că el locuise în Rotterdam. Hendrikus merse alături de el o bucată de vreme, șovăitor, conștient că trecătorii îi spionau.

— De ce porți hainele astea ? îl întrebă. Semeni cu un muncitor de la canal.

Și cînd Maarten îi răspunse că fusese închis în cazarmă cu o zi înainte și că n-a putut să se curețe de noroi, el zise :

— Da, nu ne-ai făcut cinste ! Ai fi putut s-o duci bine cu tata dacă n-ai fi părăsit totul, înfuriat că n-ai luat-o pe servitoarea aceea. Judecînd după hainele tale, ai ajuns atît de rău, încît faci o muncă de servitor ; mîine o să te pomenești la Ajutorul săracilor. Uite, ține un florin.

Maarten tăcea, rîzînd liniştit ; soarele strălucea în părul său blond. Fratele său observă pentru prima dată cît de deschisă îi era privirea.

— Intenţiile tale sînt bune, zise Maarten, însă dacă ţii aşa de mult la hainele frumoase ai să-ţi întîrzii intrarea în rai. Mai bine pune-ţi în puşculiţă florinul. S-ar putea să ai cîndva nevoie de el.

Îşi strînseră mîinile. Hendrikus plecă. Maarten rămase în picioare în colţul străzii Arkel, privind casa cu trepte impunătoare. Uşa se deschise. Dorea să se îndrepte spre ea, dar zări ochii care-l pîndeau în dosul ferestrelor prăvăliei şi de la casele vecinilor prin oglinda de fereastră [1]. Atunci merse mai departe ; un băiat strigă după el.

Dincolo de poarta oraşului, soarele strălucea peste rîu şi peste cîmpiile înverzite.

[1] Ferestrele caselor olandeze sînt prevăzute cu oglinjoare prin care poate fi urmărită strada.

VII

DINCOLO DE PAPENDRECHT, o femeie îmbrăcată într-o haină cenuşie şi înconjurată de grămezi de chibrituri cu vîrf de pucioasă stătea pe jos, sprijinindu-se cu spatele de zid ; cînd îi spuse că făcea parte din confrerie, Maarten se aşeză alături de ea. Femeia îşi scosese pantofii, pentru că o dureau picioarele care îi sîngeraseră din cauza cuielor ; îi venea greu să umble pe vremea asta rece.

De ieri, de cînd o pornise la drum, a vîndut numai patru grămezi de chibrituri şi din încasările făcute nu a cheltuit nimic pentru pîine. Venise timpul, gîndea el, ca oamenii să se sacrifice pentru credinţele lor. În multe sate lumea gîndea ca ei, dar nu urma exemplul lor de a folosi în comun bunurile lumeşti ; şi acum, cînd ostilitatea creştea, era nevoie ca fraţii întru credinţă să îndure sărăcia pentru a-şi veni în ajutor unul altuia. Soţul ei era Hein Blommert, pe care Rossaart îl cunoscuse de mic copil ; de meserie era muncitor la dig, dar fusese dat afară de curînd din slujbă de la Biesbosch, din cauza credinţei sale. Devenise un răzvrătit şi femeia se temea că nu va avea niciodată tăria să-şi poarte crucea cu destulă răbdare. Nel îşi puse din nou pantofii de teamă ca Maarten să nu se simtă jignit de picioarele ei goale, dar se vedea limpede că fiecare pas era pentru ea o suferinţă.

Şlepul se afla ceva mai departe, în dreptul Dordrechtului. În afara burlacilor locuiau acolo zece familii, in-

clusiv Wuddink care o luase de nevastă pe Gees Baars, cea mai înflăcărată propovăduitoare a doctrinei lor. Erau cu toţii muncitori şi *schiperi*, adunaţi laolaltă de credinţa şi de sărăcia lor ; toţi afară de Hogerzeijl, care aparţinea burgheziei şi care, după ce îşi dăruise întreaga avere, dorea să împartă acum sărăcia cu ei. Întregul spaţiu dinspre provă servea drept cameră de zi adăpostită şi acoperită noaptea cu o pînză. Lîngă puntea de la proră se afla maşina de gătit, cu oalele agăţate în cuie. La celălalt capăt, aproape de cîrmă, femeile şi copiii se îndeletniceau cu despicatul şi cioplitul bucăţilor de lemn. Puţin mai departe, printre trestii, bărbaţii stăteau în apă, săpînd şi izbind cu lopeţile şi securile, uzi pînă la umăr din cauza apei care ţîşnea. Spre uimirea lor, femeile îl văzură pe Rossaart scoţîndu-şi jacheta şi pantofii, sărind de pe punte şi înotînd spre ei. Şi cînd ceilalţi luară bacul ca să se înapoieze la masă, el se întoarse îndărăt înotînd.

După rugăciune Wuddink le vorbi oamenilor care se aflau în jurul lui şi îl întrebă apoi pe Rossaart dacă n-ar vrea să rămînă cu ei. Aveau mare nevoie de un *schiper* acum cînd el era obligat să se ducă pe vasul cel mare şi Koppers nu mai era în stare să navigheze. Vara, şlepul cel mic folosea la transportul chibriturilor cu pucioasă la distanţe mai mari, iar toamna şi iarna, pentru turbă. Cînd Rossaart acceptă cu o strîngere de mînă, îi mulţumiră cu toţii.

Urmară zile de muncă neîntreruptă, din zori şi pînă în noapte. Îşi organizaseră lucrul. Cei mai puternici dezgropau buturugile din mîl, iar alţii tăiau lemnele uscate ; cîteva femei le despicau şi aduceau beţele pentru a fi tăiate pe măsură ; copiii cei mari le înmuiau în oale cu pucioasă iar cei mici le numărau şi le legau în grămezi.

Pupa le servea drept magazie. O singură persoană nu lucra : d-na Winter, care stătea pe duşumea cu un şal pe cap şi cu ochii închişi, rugîndu-se pentru fiul ei, bolnav în închisoare. Uneori ofta, alteori se ridica în picioare şi îşi înălţa mîinile deasupra capului. Cînd erau chemaţi la masă ea rămînea pe locul unde se afla şi Wuddink sau soţia sa îi aduceau cîte o strachină cu supă şi o linişteau spunîndu-i că Dumnezeu este iertător. Ei se rugau împreună cu ea şi se aşezau pe lîngă ea, pentru a o înveseli. În timpul lucrului, se duceau cînd unul cînd altul să-i vorbească o clipă. Wuddink scrisese unui prieten din Leyden, care cunoştea un avocat, ca să-l întrebe dacă autorităţile n-ar putea să arate oarecare îndurare pentru băiat şi mama lui, iar una dintre femei se ducea în fiecare dimineaţă la poştă ca să vadă dacă nu le sosise vreun răspuns.

Obţinuseră încuviinţarea fermierului de a scoate buşteni de pe proprietatea lui, dar după ce trecură două săptămîni şi ei nu cîştigaseră destul ca să-i plătească totul — vara cererea de chibrituri era mică — fermierul se înfăţişă cu un poliţist şi îi somă să plece cu şlepul din apele sale. Zadarnic îi spuse Wuddink că totul va fi achitat în chip cinstit, zadarnic îl întrebă dacă Isus nu era prietenul săracilor — aşa cum trebuie să fi afirmat fermierul însuşi în cîntecele sale din biserică — dacă nu se cuvenea să le dea săracilor din pîinea lui. Omul îi răspunse scurt, că spusele Domnului nu se aplică celor care o luaseră razna şi ceru poliţistului să repete somaţia. Blommert înaintă furios spre el, dar Gees îl reţinu :

— Cînd sabia e stăpînă, trebuie să ne supunem. E adevărat că omul acesta nu ţine seama de cuvîntul lui Dumnezeu, dar butucii şi apa sînt proprietatea lui şi sabia se află aici pentru a le apăra... Sîntem gata să plecăm, omule. Banul îţi este asigurat.

Rossaart privise totul în tăcere. Întrebă la cît se ridica datoria și cînd omul îi răspunse că era de două jumătăți de coroană, el răspunse :

— Le vei primi săptămîna viitoare. Apoi apucă o altă prăjină și începu să împingă șlepul, împreună cu Blommert.

Avuseseră intenția să acosteze aproape de oraș, dar cînd văzură că drapelele fîlfîiau pe străzi, Wuddink aprecie că era mai bine să se oprească dincolo de ziduri. Rossaart scrise o scrisoare podarului cerîndu-i să-i trimită punga și hainele pe care le lăsase acolo și se duse în oraș să o predea curierului. Gees, căreia un brutar îi dădea uneori voie să cumpere pîine pe datorie, îl însoți. Străzile erau împodobite sărbătorește și prima persoană pe care o întrebară le spuse că armata cîștigase o bătălie strălucită. Fuseseră înălțați stîlpi cu flamuri și arcade, iar la ferestre atîrnau ghirlande și placarde cu lozinci pline de osanale ; toți oamenii purtau cîte o fundă sau o panglică. Gees intră într-o prăvălie și-i spuse vînzătoarei :

— Nu am bani, dar dau Cezarului ce-i al Cezarului. Uite aici trei pachete de chibrituri ; dă-mi pe ele o jumătate de metru de panglică.

Femeia o privi mirată, însă cînd stătu de vorbă cu ea și află că era o adeptă a noii doctrine zise :

— Voi ăștia ați apucat-o pe o cale greșită, dar cinste vouă că vreți să vă bucurați cu noi și să-i mulțumiți Domnului pentru victorie. Poți să iei trei metri și pentru ceilalți de pe corabia voastră.

Cînd ajunse în locul unde o aștepta Rossaart și voi să-i prindă în piept o fundă, el o respinse :

— Nu, eu nu. Noi sîntem proscriși, eretici, trădători și vagabonzi, nu putem să le împărtășim bucuria.

— Doar sînt frații și compatrioții tăi, Rossaart.

— Da, așa se întîmplă cu învinșii. Victorie sau înfrîngere, nimic nu mă mai mișcă.

— Pielea ți-e mai aproape decît cămașa.

— Da, dar pielea aparține șlepului.

— Trebuie să dai regelui ce-i al regelui.

— Foarte bine, atunci poartă-ți panglica portocalie de ziua nașterii lui.

El băgă funda în buzunar. Cîțiva băieți se și luaseră după ei și oamenii curioși ieșiră în ușile prăvăliilor. În strada Vinului au fost siliți să se lipească de perete atunci cînd, însoțită de un cîrd de copii, își făcu apariția fanfara Gărzii civile oprindu-se în fața unei case. Copiii strigară : „La mulți ani“, o fereastră se deschise și cînd un bărbat își făcu apariția în cadrul ei fu intonat imnul național. Gees întrebă pe o femeie ce se întîmplase.

— Nu știi ? Atunci trebuie să fii o papistașă.

— Nu, strigă un ucenic de fierar, sînt doi dintre propovăduitorii revoltei ; au fost pedepsiți cu sărăcia.

Rossaart vru să se ducă la el, dar Gees îl ținu de mînă. Un tîrgoveț cu joben pe cap, se apropie și întrebă cu glas tare de ce nu cîntă și ei la fel cu ceilalți. Rossaart îi întoarse spatele, însă Gees se înfipse în fața lui și fu nevoită să ridice și ea glasul din cauza cîntecelor și a trompetelor.

— Domnule, noi nu știm de ce se întîmplă toate astea ; să fie oare din cauza victoriei ? Ne vom alătura cîntecelor atîta timp cît oamenii o să se roage la fel de mult pentru cei care au fost împușcați, ca și pentru cei ce și-au pierdut un braț sau un picior... Creștinii trebuie să facă asta în aceeași măsură în care îl slăvesc pe Dumnezeu pentru bunăvoința pe care le-o arată.

Mulți oameni se adunară în jurul lor și cîntară cu fețele întoarse spre ei. Cînd isprăviră de cîntat imnul

național și „La mulți ani“, tîrgovețul își puse din nou jobenul și chemă un polițist, poruncindu-i să-i ducă pe amîndoi la primărie.

Acolo fură lăsați să aștepte mult timp pînă cînd li se spuse în sfîrșit să intre și fură întrebați de unde veneau și ce căutau în oraș. Gees răspunse politicos că erau credincioși și că trăiau după învățăturile lui Isus, considerîndu-i pe toți oamenii prieteni ; erau săraci, dar își cîștigau pîinea în chip cinstit ; erau păcătoși, fără îndoială, dar credeau cu tărie că Mîntuitorul le va aduce iertarea atunci cînd va veni din nou. Inspectorul le-a atras atenția să nu tulbure liniștea răzvrătindu-se sau propovăduind la margine de drum, căci era mai bine să lase predicile în seama preotului, la biserică.

Oriunde se duceau, erau luați la ochi, arătați cu degetul, persecutați. În oraș se răspîndi zvonul că într-un șlep pe rîu se aflau ereticii, propovăduitorii noii credințe, care renegau Biserica, se căsătoreau fără binecuvîntarea sa și își botezau singuri copiii. Erau mulți cei care povesteau întîmplări despre ei și astfel li se duse vestea că sînt niște răzvrătiți ce trăiau în afara legii, niște vagabonzi de teapa acelora care apăreau oriunde era un tîrg, și se înhăitau.

Cînd se deschise bîlciul și începură călușeii, cînd oamenii de prin sate veniră la oraș dădeau tîrcoale șlepului ca să-și arunce cîte o privire înăuntru. La început ironiile și tachinările lor erau lipsite de răutate. Însă vizitatorii bîlciului, care treceau dis-de-dimineață cu bărcile, beți și gălăgioși, deveniră violenți și căutară gîlceavă. Pentru băieți și bărbați era o distracție să-i ațîțe pe „golani“ ; luară cu ei pietre și satîre ca să facă stricăciuni șlepului.

Într-o dimineață, Blommert, care avea gata pregătită o cange ca să-i țină la distanță, fu tras în apă și cînd se

agăță de barca cu vîsle a celor ce-l atacaseră, aceasta se răsturnă. Rossaart sări în apă, o altă barcă mică le veni repede în ajutor și toți patru fură aduși în siguranță pe șlep. Femeile le stoarseră hainele. Cînd băieții care îi atacaseră plecară vîslind, le strigară :

— Mîine o să vă găsiți vasul găurit. Tragem nădejde să vă înecați cu toții.

În după-amiaza aceea tîrgovețul veni la ei cu doi polițiști și după ce se urcară pe punte îi întrebară ce se întîmplase și cine îi azvîrlise pe băieți în apă. Wuddink îl întrebă cine era și tîrgovețul îi ordonă furios să-și scoată șapca. Gees îl dădu la o parte pe soțul ei și zise :

— Dacă a fost cineva azvîrlit în apă, acela era unul dintre prietenii noștri și nu șarlatanii aceia de băieți. Și ea povesti cele întîmplate adăugînd că în loc să le mulțumească pentru ceea ce făcuseră pentru ei, i-au amenințat că îi vor îneca pe toți. La aceste cuvinte, tîrgovețul îi răspunse că ar fi fost cu atît mai bine.

— Ați umblat la școală, domnule ? Ați fost vreodată la o biserică creștină ? N-ar trebui să vorbiți astfel ! Și Blommert adăugă :

— Ați face mai bine să plecați !

Omul îi încunoștiință că era procurorul public, avertizîndu-i să nu opună rezistență.

— Dacă sînteți un om al legii, zise Gees, mai aveți încă de învățat pînă să folosiți cu dreptate sabia judecății.

— Am să vă arăt eu ce o să vă coste insulta adusă legii. Ei bine, polițiști, luați femeia aceea și pe cei doi mizerabili.

Blommert se opuse cu îndărătnicie, luptîndu-se. Nel lăsă la o parte copilul de la sîn și veni în fugă, țipînd, împreună cu celelalte femei.

— Nu vă opuneți ! strigă Wuddink, care se și afla în barca cea mică. Gees strigă :

— Nu vă luptați ! Lăsați violența în seama celor nedrepți.

Rossaart, văzînd că unul dintre polițiști începuse să se înfurie, îl prinse pe Blommert de brațe, îl ținu în timp ce-i legau mîinile, și îi spuse procurorului :

— O să țineți minte, domnule, că am sprijinit Legea ?

Timp de trei săptămîni, Rossaart se duse cu Nel la închisoare în fiecare dimineață și după-amiază ca să se intereseze ce se întîmpla cu ei ; așteptau în fața ușii înconjurați de trecătorii curioși. De fiecare dată li se spunea că nu au fost încă judecați. De la spitalul de femei nebune unde fusese închisă Gees, primeau același răspuns.

În vremea aceasta Nel se schimbase. Fusese cea mai rezistentă dintre femeile de pe șlep și era în stare să meargă cîte două sau trei zile cu o greutate mare în spate. Uneori, cînd putea să revină peste noapte la șlep, pleca la drum luînd cu ea chiar copilul de sîn. Acum o vedeau cu toții cum se topește pe zi ce trece. În primele zile, se plîngea de dureri insuportabile de cap ; mai tîrziu le ascundea, dar mînca puțin, lucra cu gîndul aiurea — ducîndu-și din cînd în cînd mîinile la cap — și nu lua în seamă plînsul neîntrerupt al copilului. Părea să caute ajutor mai ales la Rossaart și cînd el se așeza lîngă ea și-i vorbea despre Hein îl privea cu ochi triști și plini de recunoștință.

Într-o dimineață auziră de la gardianul închisorii că bărbații și Gees fuseseră judecați, dar că vor fi duși la Haga pentru un nou interogatoriu. Nel zise că s-ar duce și ea acolo și îl rugă pe Rossaart să o însoțească ; nu

mai avea destulă rezistență și lucrul ăsta o făcea să intre în panică.

Un *schiper* binevoitor îi duse pînă la Schiedam. Cei din confrerie le dăduseră ceva bani, dar nu prea mulți și la Haga fură nevoiți să-și cîștige existența. Cînd își reluară drumul pe jos, a doua zi dis-de-dimineață, ploua atît de tare încît *schiperul* îi dădu lui Nel o bucată de velă ca să se acopere, ea și copilul. Pînza atîrna greu, făcînd-o să înainteze anevoie și, înainte de a ajunge la Delft, trebuiră să-și caute un adăpost ca să se odihnească. După-amiază ploaia se mai domoli ; norii alergau jos pe cerul plumburiu și uneori vîntul zgîlțîia atît de tare copacii, încît le smulgea frunzele îngălbenite. Ceva mai încolo de Delft îi ajunse din urmă un șlep pentru călători și se auziră strigăți de pe punte. Blommert stătea în picioare lîngă căpitan, avînd în spatele său un polițist ; Wuddink era și el acolo și ridică spre ei mîinile legate. Gees le strigă :

— Puneți-vă nădejdea în Dumnezeu.

Un timp înaintară mai repede ca să fie în rînd cu șlepul, însă calul o porni la trap și copilul începu să plîngă, Rossaart care l-a purtat în brațe, fu nevoit să i-l dea înapoi lui Nel.

— Oh, Rossaart, zise ea, ridicînd mîna, dacă aș putea măcar să-l mai văd. Apoi flutură din mînă încă o dată înspre silueta de pe șlep.

La Haga fură din nou nevoiți să aștepte și să se ducă zilnic după vești la închisoare. După ce trecu o săptămînă și nu mai avură bani pentru chirie, Rossaart se duse la Leyden unde locuia cofetarul Van Vliet, care ajutase deseori confreria. Primi bani, brînză și carne conservată și i se spuse că poate să mai revină. Către sfîrșitul lui noiembrie prizonierii fură din nou judecați

penru vagabondaj și insulte aduse Curții ; Gees urma să fie trimisă la închisoarea din Goulda, soțul ei la Leyden și Blommert la Haarlem. Nel zăcea plîngînd pe saltea și clătina mereu din cap, privindu-l pe Rossaart care stătea în picioare în fața ei, cu copilul în brațe.

— Toți oamenii au parte de nenorociri, zise el, și cu toții ne facem rău unii altora. Vine însă un timp cînd cel mai prost dintre noi află că toți sîntem făpturile lui Dumnezeu. Hai, Nel, încearcă să-ți înduri nenorocirea și să ierți. Vagabonzi... ce importanță are că ne spun așa ? Și dacă Hein trebuie să-și piardă zece luni din viață în închisoare, atunci foarte bine, voi da zece luni din viața mea ca să vă ajut.

Ea continuă să suspine timp îndelungat și cînd, în sfîrșit, se liniști, zise :

— Nu știu ce se întîmplă cu mine, viața parcă mi-e frîntă. Cînd o să-l elibereze nu va mai fi același om. Trebuie să mă duc la Haarlem. Nu mă părăsi, căci dacă se întîmplă ceva rău, ce mă fac cu copilul ? A doua zi dimineață plecară. La Leyden Van Vliet le mai dădu ceva bani și pentru că pe Nel o dureau picioarele, stătură două zile la Warmond, la un ostaș bătrîn care făcea parte din confrerie ; era un fost subofițer sanitar care trăia de unul singur. Aici își găsiră și alți prieteni ; aceștia aveau să le spună o mulțime de lucruri și le dădură haine. Putură astfel să-și continue drumul cu șlepul de călători.

La Haarlem Rossaart o duse pe Nel la o femeie care ținea o cîrciumă pe strada Zăvoiului și care o primi să lucreze la ea. În aceeași zi, el se duse la un antreprenor pentru care lucrase cîndva și fu angajat imediat ca șef de echipă la săpatul canalului navigabil de la Amsterdam.

— Vezi cum are grijă Dumnezeu de noi ? îi spuse lui Nel ; pîine destulă pentru tine și copilul tău, ca să se înzdrăvenească din nou, iar mie, munca ce mi se potrivește.

El dormea într-un șopron lîngă canal ; la Nel se putea duce numai sîmbătă seara. Și cum ei i se dădea voie uneori să facă o vizită la închisoare duminicile după-amiază, el rămînea cu ea ca s-o însoțească. Blommert, stînd cu capul sprijinit de gratii, dădea puține răspunsuri și părea indiferent la cele ce i se spuneau. După vizitele la închisoare, care durau puțin, lui Nel îi era indiferent dacă mergea cu Rossaart pe lîngă Spaarne dar nu dorea să treacă prin oraș din cauză că oamenii se uitau după ei. Cînd Rossaart îi spuse că închisoarea nu era un lucru de care să-ți fie rușine dacă detențiunea nu se datora unei crime, ea răspundea că în ochii oamenilor nu citea decît dispreț și că din cauza asta se simțea din ce în ce mai descurajată.

Către sfîrșitul iernii în oraș începu agitația. Erau multe străzi unde vedeai mobile scoase la licitație pentru că stăpînii lor nu plătiseră chiria. Deseori aveau loc lupte și, de cînd un grup de nemulțumiți se opriseră strigînd în fața primăriei, garda civilă își făcea apariția în fiecare zi. Pe străzi se auzeau pînă noaptea tîrziu vociferări care se dezlănțuiau uneori brusc, preschimbîndu-se în insulte violente și în înjurături. Brutarii ridicaseră prețurile. Se zice că și în alte orașe erau nemulțumiri. Gardianul îi spuse lui Nel că nu se mai acordau învoiri pentru vizite : închisoarea era supraîncărcată. Rossaart încercă să o consoleze spunîndu-i că cea mai mare parte a condamnării trecuse ; în curînd va veni vara și cu fiecare zi eliberarea era tot mai apropiată. În ochii ei citi însă descurajarea. Duminicile trebuia să insiste ca

s-o facă să-l însoțească la o plimbare în pădure ; țineau amîndoi copilul de mînă, ca să-l învețe să meargă. Nel era însă frămîntată de gînduri tulburi și obosea repede. În toiul verii, în iunie, prefera să se așeze pe pămînt, sub frunzișul bogat, și să privească fix pajiștea sclipitoare, în timp ce Rossaart își făcea de lucru cu copilul la marginea canalului. Tot el era acela care îl purta în brațe la înapoierea acasă, în timp ce micuțul dormea adînc.

Apoi se zvoni că la Amsterdam izbucnise holera și vînzătorii ambulanți fură în curînd văzuți azvîrlind la canal fragii și lăptucile. Vecinii însemnau cu o cruciuliță ușile tuturor caselor în care se afla un bolnav, iar brutarul și lăptarul refuzau să sune la soneriile acelor case. Cînd Nel veni să cumpere pîine — proprietăreasa ei fiind bolnavă — nu fu lăsată să intre în prăvălie. Sîmbătă după-amiază Rossaart văzu că în cîrciumă focul se stinsese și, deschizînd ușa odăii din spate, zări în semiîntuneric femeia zăcînd în pat și pe Nel pe o saltea, lîngă perete. Copilul începu să plîngă. Rossaart trecu peste drum la băcan, care îl sfătui să ceară ajutor de la corpul de gardieni, aflat pe strădușa din dos. Un bătrîn cam slab de minte îi răspunse că sîmbăta seara nu puteai să găsești pe nimeni acolo. Petrecu o noapte fără somn în cîrciumă la lumina unei lumînări de ceară, ținînd copilul lîngă el într-un coș de turbă. A doua zi dimineața se duse din nou să ceară ajutor și apoi merse la spital. Un supraveghetor veni la bolnave și le prescrise o doctorie. Rossaart scoase copilul afară căci plîngea într-una. Vecinii îl urmăreau în tăcere cu privirile. Cînd se înapoie, Nel îl strigă și îi zise :

— Rossaart, ai grijă de copilul meu ! Dumnezeu te va răsplăti !

Luni seara, cînd veni din nou la ele după munca de la canal, femeia zăcea gemînd, însă Nel nu-i mai răspunse. Cînd reveni — atît femeia bolnavă cît și moarta fuseseră ridicate. El lăsă copilul la băcan și se duse să se învoiască pentru înmormîntare. Groparul se uită mirat la el cînd îl văzu rugîndu-se fără șapcă.

Șase săptămîni mai tîrziu, în prima zi a bîlciului, orașul era împodobit cu multe steaguri. În piață și pe sub copacii de pe alee o mulțime de oameni se îmbulzeau să vadă parada organizată în cinstea voluntarilor. Rossaart, care dăduse preaviz antreprenorului, se afla din zori în oraș. Privi arcurile de triumf și citi inscripțiile ; un om care mergea alături de el zise că voluntarii erau decorați cu cruci făcute din tunul capturat, căci patria era mîndră de ei.

— Asta e splendid, răspunse el, și să dea Dumnezeu ca patria să devină mai tolerantă și să nu-și mai piardă atîția fii din lipsă de pîine.

Omul nu sesiză cele spuse, căci vorbele îi fură acoperite de muzică.

Apoi se duse să cumpere cizme pentru Blommert și așteptă la poarta închisorii. Blommert ieși cu capul în jos și îi aruncă o privire întrebătoare. El îi spuse ceea ce avea de spus, fără înconjur și îl duse la un han din piața Curselor. Acolo se așezară unul în fața celuilalt, privind afară la chioșcurile cu gogoși, instalate sub copaci ; rămaseră tăcuți pînă cînd, într-un tîrziu, Blommert începu să vorbească.

— De mici copii am fost prieteni și la fel de prieten le-ai fost soției și copilului meu. Știu ce înseamnă asta. Am avut destul timp să reflectez și acum nu nădăjduiesc altceva decît că vei fi de acord cu mine. Aici nu-i loc pentru noi, dacă dorim să trăim în cinste și în respec-

tul legii Domnului. Noi dorim frăţie şi dreptate şi ei ne răspund că sîntem răzvrătiţi, şi trădători, şi eretici. Dacă nu te conformezi lor şi nu îţi pui o haină neagră cînd mergi la biserică, dacă nu declari că eşti un păcătos mizerabil, dacă nu spui „Da, Domnule" şi „Dacă nu vă supăraţi" cu şapca în mînă, atunci îţi smulg pîinea de la gură. Aici pute ! Nu atît a canal cît a ipocrizie. Şi nasul meu nu mai este în stare să îndure asta. Căci nu poate exista credinţă atunci cînd oamenii îşi distrug unii altora viaţa. Aveam acolo cu noi un băiat căruia i se dăduseră şase luni de închisoare pentru că strigase pe stradă vorbe insultătoare, nu mai rele decît altele. El a fost batjocorit fiindcă era romano-catolic, aşa cum am fost şi eu din cauza confreriei. Aş vrea să mă duc într-o ţară unde copilul meu va creşte cel puţin fără ură şi sărăcie. Doresc să plec în America. Vrei să mergi cu mine ?

Rossaart tăcu un timp.

— Şi eu m-am gîndit la asta, spuse el, dar îmi este imposibil. Aştept fata cu care vreau să mă căsătoresc ; cine ştie cît voi mai avea de aşteptat ! Şi, în plus, cînd stau cu picioarele goale în nămol simt că nu mă pot despărţi de locurile acestea. Din nămolul de aici se înalţă ceva care mă pătrunde pînă în măduva oaselor. De dragul lui sînt în stare să îndur toată mizeria. Pentru tine libertatea înseamnă să te eliberezi de ipocrizia de aici ; pentru mine înseamnă să lucrez cu apa. Şi să nu-mi spui că acolo au şi ei apă, căci nu este acelaşi lucru.

Flaşneta cea mică începu să cînte undeva, departe ; copiii treceau în goană pe lîngă ei. Plecară din han şi se plimbară tăcuţi printre chioşcuri. Seara Blommert spuse că ar fi dorit să mai dea o raită prin oraş... poate

că nu va mai vedea niciodată un bîlci. La Verwulft, unde o societate corală cînta imnul naţional, se opri şi rămase să asculte.

În zori luară copilul, pe care însă a trebuit să-l poarte Rossaart în braţe, pentru că pe tatăl său îl respingea. Urcară pe şlepul de călători de pe Spaarne cînd obloanele caselor erau încă închise şi peste apele înnegurate apăreau primele sclipiri de lumină.

VIII

SPRE SEARĂ, cînd coborîră să cumpere de mîncare înainte de a se înapoia pe celălalt mal, observară o agitație neobișnuită ; ici și colo mici grupuri de oameni discutau cu aprindere. Gees își închipui că și aici erau scandaluri și-l întrebă pe Bijl — care mergea cu un coș mare în urma ei — dacă n-ar fi fost mai bine să ocolească aglomerația. Dar nimeni nu le dădea nici o atenție. Intrînd la negustorul de cereale găsiră prăvălia goală, în întuneric ; femeia care le ieși în întîmpinare avea ochii roșii de plîns și de la ea aflară tot ce se întîmplase.

— Nu mai am voie să vă vînd nimic, zise ea cu jale în glas. Soțul meu este grozav de mînios din cauza noului pastor. El cere ca să ne fie clienți numai frații întru credință adevărată. N-ați observat că în oraș sînt soldați ? Unii dintre ei fac de gardă la biserică ; probabil că mîine, cînd pastorul va încerca să intre înăuntru, vor fi încăierări. Ei i-au interzis să predice acolo pentru că i-a făcut pe ceilalți preoți mincinoși și baaliți. Profeții mincinoși răspîndesc crezul întocmai cum s-a prezis. Așa se petrec lucrurile. Cel puțin în privința asta voi aveți mai mult bun simț ; ați ales blestemul, e adevărat, dar măcar trăiți în armonie unul cu altul. Bărbatul meu participă acum la o întrunire unde se discută dacă n-ar putea și ei să aibă o biserică a lor și mie mi s-a interzis să mai cînt imnuri. Uite, cîteva căni cu crupe de ovăz ; restul e mai bine să-l cumpărați din piața Verde.

Se grăbiră să se ducă la cealaltă prăvălie, care era aglomerată — dar unde fură serviți. În timp ce Bijl împacheta cumpărăturile, vînzătorul le spuse că a doua zi vor avea un nou pastor. Soldații urmau să păzească biserica. Cînd Gees spuse că e o rușine ca slujbele hărăzite lui Dumnezeu să aibă nevoie de forța armelor, el răspunse că de data asta avea dreptate.

Navigară pe apa întunecată către Zwijndrecht.

În baraca unde totul strălucea de curățenie masa cea lungă era întinsă, cu strachini de pămînt și furculițe ; lumînările erau aprinse. Frații și surorile intrară și se așezară pe bănci. Wuddink, în capul mesei, se ridică și îi anunță că doi dintre ei ceruseră învoirea să se căsătorească. El spuse că Hogerzeijl, cel mai vîrstnic, își dăduse încuviințarea imediat, dar că el era împotrivă, căci confreria nu se putea lipsi de munca fetei tocmai acum cînd doi dintre ei abia plecaseră. Congregația va dispune de trei zile de gîndire înainte de a lua o hotărîre. Cînd Breehout, omul care dorea să se căsătorească, îl întrebă care erau părerile lui despre o căsătorie civilă, el îi răspunse că fiecare din ei trebuia să hotărască, cu toată răspunderea, dacă simpla angajare verbală era suficientă. După părerea lui Hogerzeijl, ca și a lui, în probleme legate de căsătorie și în altele asemănătoare, confreria nu trebuia să se țină de obiceiurile lumii : „Cine se căsătorește cu iubita lui face bine ; cine nu se căsătorește cu ea, face și mai bine. Dar dacă se căsătorește, atunci să o stăpînească cu sfințenie și cinste. Asta-i principalul".

Apoi intonară rugăciunile. La masă fură aduse bucatele făcute din aluat de secară, iar Hogerzeijl și Gees trecură fiecare pe cîte o latură a mesei pentru a-i servi. În timp ce mîncau, cei care fuseseră plecați să-și vîndă

produsele împărtăşeau noutăţile celor care lucraseră acasă.

Confreria se instalase cu un an în urmă la şantierul naval al unuia dintre membrii ei, unde aveau la dispoziţie, pe lîngă şlepul pe care îl foloseau doar atunci cînd nu aveau destul loc, şi o baracă mare, despărţită în dormitoare, o altă baracă ce le servea drept locuinţă în timpul zilei, precum şi un mic hambar. Cînd li se alătură cofetarul Seebel şi familia lui, ei înjghebară o fabrică de ciocolată la Zeeland ; tabletele şi batoanele, învelite în hîrtie albă, erau aşezate pe poliţe. În diminetile de luni plecau cu trei bărci mici să-şi vîndă produsele în toate oraşele din Olanda de Sus, din insule şi chiar din regiunile Meuse şi Waal. Copiii mai mari vindeau încă chibrituri cu vîrf de pucioasă şi surcele de foc. Rossaart, care transporta turbă cu barca, le trimitea tot cîştigul, deşi rămăsese în regiunea de nord pentru mai multe luni. Se întocmiseră reguli cu privire la distribuirea lucrului şi la cheltuirea banilor, dar pe lîngă aceasta, fraţilor şi surorilor li se cerea să trăiască în spiritul Noii Alianţe.

Dacă între doi membri se isca vreo ceartă, ea era rezolvată de Adunarea compusă din toţi cei care ajunseseră la majorat. Exista totuşi între ei o neînţelegere care spori cu anii : cei mai bătrîni credeau că lumea va fi mîntuită în ziua cînd Isus va apărea din nou printre oameni. Ei socoteau că umilinţa nu era altceva decît aşteptarea ; cei mai tineri erau convinşi că trebuiau să construiască, cu propriile lor mîini, împărăţia care va fi demnă de Isus. Ei credeau că lucrul acesta nu era posibil într-o ţară în care trăiau sclavii îndărătnici ai cuvîntului scris şi doreau să plece într-o ţară nouă, în America, unde nimic nu le-ar fi stat în cale. Muncitorii capabili care lucrau sub îndrumarea lui Blommert şi Breehout

în acest scop, cereau ca o parte din cîştiguri să fie păstrate pentru ca oricine ar fi dorit să plece să-şi poată plăti călătoria. Dacă Rossaart dorea să li se alăture, ei şi-ar da consimţămîntul, căci Wuddink şi soţia sa aveau încredere în judecata lui ; el stăruia însă în părerea sa că fiecare aparţine ţării în care s-a născut.

Barca cu care naviga Rossaart era o barcă mică, veche şi cîrpită ; iarna lua uneori un băiat cu el ca să-l ajute, deşi vara prefera să călătorească de unul singur. Cînd trebuia să traverseze Zuiderzee o făcea mai încet decît alţii deoarece vasul lui nu putea să suporte decît un catarg subţire ; naviga aşadar încet de-a lungul digului şi acosta în fiecare seară. Numai atunci cînd avea o comandă ce trebuia livrată imediat se încumeta să traverseze canalul direct, lăsîndu-se în voia norocului.

Într-o bună zi, după vreo doi ani, făcu din nou o vizită la Bommel. Mătuşa Jans îl primi zîmbitoare, îşi frecă mîinile de plăcere şi puse imediat biscuiţi pe masă. Se aşeză în faţa lui şi îi spuse grabnic noutăţile. Marie şi el aşteptaseră mai bine de opt ani, aşa încît acum puteau să se îngrijească, în sfîrşit, de îndeplinirea planurilor lor. Fata îşi făcuse datoria cu credinţă, stînd mereu singură în casa aceea mare, plină de ecouri, cu stăpîna sa ţintuită în pat ; ea rămăsese credincioasă, de asemenea, năzuinţelor ei. Acum văduva murise şi Marie fusese concediată. Negustorul de vinuri o luase sub acoperişul său şi îi căuta un loc. Ea se interesase dacă Maarten Rossaart nu-şi schimbase părerile. Însăşi mătuşa Jans dorea ca el să ia o hotărîre şi să vină să locuiască aici ; s-ar îngriji ea să capete o slujbă bună la administraţia digurilor... îi va da tot sprijinul. Maarten îi răspunse că un membru al confreriei nu se putea aştepta aici decît la insulte, însă că în Friesland văzuse un *tjalk* cu o cabină de punte drăguţă, care era de vînzare ; dacă mătuşa

lui ar fi fost dispusă să-i avanseze banii, i-ar accepta. Ea insistă spunînd că totuşi munca la diguri era mai potrivită pentru el şi că aici avea prieteni ; în plus, viaţa unui *schiper* ar fi prea grea pentru o femeie care nu fusese pregătită pentru asta. El răspunse că nu mai putea să se fixeze într-un loc şi să suporte intoleranţa vecinilor. Devenise un singuratic şi Marie trebuia să ştie şi ea lucrul acesta înainte de a lua o hotărîre. Mătuşa Jans avea nevoie de un timp de gîndire pentru a-i răspunde dacă putea să-i dea banii pentru *tjalk* : pe apă era atît de puţină siguranţă ! În cele din urmă ea se hotărî şi-i numără banii cu un aer amărît, spunîndu-i, printre suspine, că nădăjduia ca el să vină cîndva să locuiască în oraş, căci începea să se simtă singură.

După ce plecă Maarten se duse la Gorcum chiar în după-amiaza aceea şi sună la uşa negustorului de vinuri. Acesta o ascultă, apoi o strigă pe Marie, sfătuind-o să nu ia o hotărîre pripită, ci să se ducă să mai vorbească o dată cu preotul catolic ca să ştie exact ce are de făcut. Dacă se va mărita cu un om de altă credinţă îşi va pierde Biserica, se va îndepărta de fiinţele care îi erau cele mai apropiate şi nu va mai căpăta nici renta anuală pe care i-o lăsase văduva. El o rugă pe doamna Goedeke să se gîndească bine înainte de a aduce năpasta pe capul cuiva.

— Dar tu ce ai de spus ? o întrebă ea pe Marie, care răspunse :

— Timp de opt ani lungi m-am rugat Fecioarei şi ştiu să-i citesc răspunsul din expresia feţei : ea îmi arată că rugăciunile mele vor fi ascultate şi că mi se rezervă bucurii şi supărări pe care le voi duce de acum înainte cu mine. Credeţi, domnule, că renta aceea are vreo importanţă ? Nu mai sînt un copil... Îmi dau seama ce pierd şi de ce fac ceea ce am de făcut. Venerabilul părinte m-a ascultat şi m-a consolat atît de des ; nu vă voi repeta cuvintele lui, însă vă pot spune că este mai binevoitor cu mine decît a fost stăpîna mea vreodată. Mă voi duce şi voi vorbi cu el, pentru că dumneavoastră mi-o cereţi, dar puteţi fi sigur că mîine voi pleca cu doamna Goedeke.

Seara, în drum spre casă, se opri la hanul unde trăsese mătuşa Jans. Îşi luase rămas bun de la preot, care îi spusese că se va ruga pentru ea şi îi dăduse un şirag de mătănii.

Doamna Goedeke se întîlni apoi cu Marie pe chei, unde aceasta o aştepta cu bocceluţa, tocmai la timp pentru a prinde prima cursă a remorcherului. Ochii fetei erau roşii de plîns şi trebuia să şi-i şteargă mereu.

Zilele de aşteptare erau triste, bîntuite de vînt şi de ploi nesfîrşite, însă luna august, cu cerul ei care începea să se limpezească şi norii mari albi, plutitori, era aproape. Doamna Goedeke, mereu singură cu împletiturile ei pentru săraci, se obişnuise cu glasul unei alte persoane în cameră ; uneori ofta, exprimîndu-şi astfel dorinţa ca Maarten să fie mai înţelept şi să vină să locuiască în oraş.

În timpul unei furtuni, pe cînd stăteau împreună în tăcere, acoperindu-şi doar din cînd în cînd, neliniştite, ochii cu mîinile, se auzi soneria. Doamna arătă spre oglinda de la fereastră.

— El este !

Marie se ridică, înclinîndu-se, deşi nu făcea asta de obicei. Deschise uşa de la intrare şi el le apăru în faţă, înalt şi ud leoarcă, în ploaia care izbea treptele. Cînd dădu mîna cu ele rîdea, însă nu rosti nici un cuvînt, lăsîndu-le să-i usuce hainele în tăcere. Ajuns în odaie rămase liniştit, uitîndu-se uneori în fugă la Marie şi răspunzînd scurt întrebărilor puse de mătuşa lui, care

dorea să ştie dacă nu cumva îşi pierduse limba. Marie stătea şi ea pe scaun, blîndă, cu capul plecat, cu un zîmbet pe buze ; din cînd în cînd vedea cum se reflectă fulgerul în părul ei lucios.

Timp de mai bine de opt ani se gîndiseră unul la celălalt şi acum nici nu-şi puteau vorbi, nici nu îndrăzneau să se privească. Ea nu-i spuse pe nume şi nu-l privi în faţă nici atunci cînd se aprinse lumînarea.

La cină mătuşa Jans îl întrebă dacă nu se răzgîndise şi dacă n-ar prefera, în cele din urmă, să lucreze pe uscat. Nu era o viaţă pentru o femeie s-o porţi cu tine pe apă, pe orice vreme.

— Oamenilor care îşi ajung unul altuia nu le este nimic mai potrivit decît o cabină de punte — spuse el.

Cînd se duseră să-l vadă, *tjalk*-ul, care se numea „Încrederea“, strălucea în soare, proaspăt gudronat, vopsit aproape în întregime în roşu aprins şi în verde ; băiatul îl freca de zor. Cabina de pe punte fusese şi ea proaspăt vopsită şi era curată, însă mătuşa Jans se apucă să înşire ce lucruri le mai lipseau. Şi în timp ce stăteau pe punte ea îl întrebă cînd o să facă anunţul de căsătorie. Maarten răspunse :

— Asta depinde de ea, dar dacă m-a luat aşa cum sînt, putem să ne lipsim de anunţuri, care nu înseamnă în definitiv, nimic altceva, decît legătura prin care se realizează cu forţa ceva ce nu poate fi obţinut cu forţa.

Mătuşa Jans căzu pe scaun, amuţită de uimire. Apoi se văită cu lacrimi în ochi :

— Pentru numele lui Dumnezeu, pentru asta te-am ajutat eu atîta ? Ce vor spune oamenii despre mine, că am ademenit fata ca să trăiască în desfrîu ?

Îi privea pe amîndoi cu un aer de implorare şi Marie rosti liniştită :

— Ţi-am fost soţie din zilele cînd ne plimbam împreună. Acum, cînd urmează să locuim împreună, să nu începem prin a-i jigni pe ceilalţi, dacă putem să n-o facem !

— Foarte bine, zise el, dar în cazul acesta să nu pierdem vremea. E păcat ca pînă atunci vasul să nu poată naviga spre nord.

După ce îşi prezentă actele, Maarten o porni pe apă şi nu se înapoie decît în ziua fixată pentru căsătorie. La primărie funcţionarul îi spuse că Marie nu putea să fie fata lui Pieter Gouw din cauza felului în care îi fusese înscris numele la locul de naştere ; cercetările făcute la Bennebroek dădură la iveală că numele ei nu figura în registru ; îi sfătui să se ducă ei înşişi acolo ca să afle unde puteau să fie documentele de care aveau nevoie.

— Ei bine, mătuşă Jans, o întrebă, după ce îi povesti toate astea, ce părere ai ? Biserica nu ne poate căsători, iar primăria ne cere acte care nu există. Am fost răbdători, căci oamenii nu ne-au îngăduit să ne căsătorim, am fost îndatoritori ca să nu aducem jigniri ; acum vom risca, şi să vedem dacă Dumnezeu ne va îngădui-o.

Marie îl aprobă dînd din cap, însă mătuşa lui dorea să-l convingă să mai aştepte puţin ; se va duce ea în persoană la Bennebroek ca să facă cercetări. Maarten o asigură că se vor ocupa ei de asta cînd vor trece pe acolo ; mîine, ziua pe care o hotărîseră, vor pleca. Ea oftă, îşi şterse lacrimile şi clătină supărată din cap fiindcă nu era în stare să pregătească în cinstea lor nici măcar o masă de nuntă, asta din cauza bunului renume al fetei şi al ei înseşi care ar fi fost ameninţate. Descurajată, ea îşi petrecu după-amiaza aceea alegînd rufărie şi aducînd din pivniţă provizii pentru *tjalk*.

— O, copilule, ce-am fost în stare să fac ? spuse ea, ducîndu-se la culcare. Asta e lipsă de evlavie.

Cînd băiatul trase pasarela proaspăt frecată și lustruită și desfăcu parîma, mătușa Jans stătea pe chei, cu șalul de duminică pe umeri. Dincolo de canal pluteau nori ce prevesteau furtună iar deasupra cîmpului verde se lăsase pîcla. În spatele cabinei de pe punte Marie ținea pentru prima dată echea, în timp ce vela înălțată se desfășura singură. Maarten veni lîngă ea, punîndu-și mîna pe mîinile ei ca s-o învețe să piloteze. Cînd trecură de Gorcum, se întoarseră și priviră orașul.

— Aici mi-am petrecut anii negri ai tinereții mele, zise ea — iar el :

— Turnul acela mi-a auzit rugăciunile, dar pentru a mă face să înțeleg că Dumnezeul tău și al meu erau unul și același. Oamenii își fac viața amară unii altora și nu trebuie să-ți închipui că de acum înainte ne vor lăsa în pace.

Acostară aproape de Zwijndrecht. Cu toate că Rossaart nu vorbise niciodată despre asta, frații întru credință știau de multă vreme de fata pe care o aștepta. Gees și Wuddink nu-și ascunseră totuși dezamăgirea pentru faptul că el își luase soția dintre romano-catolici : niște idolatri care nu erau în stare să înțeleagă adevărata credință.

Cînd Gees veni pe puntea *tjalk*-ului și vorbi cu Marie zise, arătînd cu degetul crucea care atîrna la gîtul fetei :

— Dacă nu o ai în suflet, degeaba porți la vedere piesa asta de argint.

Marie răspunse :

— Soțul meu mi-a spus că dumneata înțelegi bine cuvîntul lui Christos.

Și Rossaart adăugă :

— Să rămînem prieteni și să închidem ochii față de lipsurile fiecăruia dintre noi.

Wuddink zise că remarca aceasta este înțeleaptă și o asigură pe Marie că orice creștin era binevenit la ei. Dar la cină, cînd se așeză la masă, Marie băgă de seamă că toți frații și surorile se uitau la cruciulița ei cu priviri care îi spuneau că nu își avea locul printre ei.

Maarten și Marie nu-și putură permite să piardă nici o zi deoarece sezonul turbei era și așa destul de avansat. Navigau către nord, stînd unul lîngă altul la eche. Marie zise :

— Rossaart, noi avem același Dumnezeu, dar am fost învățați să ne rugăm în feluri diferite. Să continuăm a o face fiecare în felul nostru.

Ea trebăluia pînă după-amiaza în cabina de pe punte și cînd venea să-l înlocuiască el se ducea înăuntru. I se părea că e mai mult loc și mai multă lumină acolo de cînd alămurile și olăria străluceau. Băiatul, care mînca împreună cu ei, privea prin ușă și spunea :

— Mama mea avea obiceiul să facă la fel ; cît a trăit ea casa noastră era tot timpul curată.

Trecură pe lîngă orașe, așteptînd în fața ecluzelor și apoi, iarăși, ore nesfîrșite, în sus, printre pășuni. Uneori, nu schimbau nici o vorbă pe punte, decît atunci cînd ea îl întreba numele orașului prin care treceau iar el i-l spunea. Marie, care era obișnuită cu o bucătărie pustie și o cameră îmbîcsită de om bolnav, începu să prindă culori în soare și vînt. Nu după mult timp ea și băiatul puteau să înalțe împreună vela, iar pielea bătătorită a mîinilor îi ușura mînuirea echei. Pe Zuiderzee, pe o ceață deasă, cînd soțul ei și băiatul trebuiau să doarmă, ea rămase de veghe pînă se întunecă, scrutînd zarea cu clopotul în mînă. Și în Overijssel, unde au fost prinși în ghețuri timp de trei săptămîni, ea pîndea o schimbare a vîntului, la fel de nerăbdătoare ca Rossaart să o pornească din nou la drum.

În iarna aceea el avu mai mult de lucru — și aceasta nu numai pentru că era frig, dar oriunde soseau, la Enkhuizen, la Alkmaar, clienții preferau să cumpere de la el din cauză că soția lui, care ținea socotelile, însemnînd cu creta fiecare transport de turbă — cîntărea cu atîta generozitate ceea ce prisosea încît erau siguri că nu primeau prea puțin. Cînd băiatul întreba dacă nu le dădea prea mult, ea răspundea :

— Mai bine prea mult, decît prea puțin.

Devenise o bună soție de *schiper*, căci soțul ei era acum *schiper*. Cînd Rossaart lăsa pe masă banii pe care îi încasa ea îi punea deoparte și tot ea era aceea care, în timpul verii, îi dădea lui Wuddink cîștigul lor, mai mare decît cel de anul trecut.

Cu toate că aștepta un copil, ea îl rugă pe Rossaart să nu rămînă la Zwijndrecht, căci nu se simțea în largul ei la confrerie. Pe drum îi destăinui ceea ce gîndea : ar fi rău pentru ea dacă copilul n-ar fi botezat așa cum fusese botezată și ea ; frații de credință ar privi lucrul acesta cu dispreț. Rossaart își dădu consimțămîntul, zicînd că nu avea importanță în ce fel era botezat, romano-catolic, reformat, sau după noua doctrină, atîta vreme cît copilul venea pe lume creștin.

Purtînd la bord întreaga încărcătură de turbă, erau gata să traverseze Zuiderzee, ca să aștepte nașterea, dar înainte de a pleca din Kuindert băiatul căzu bolnav și trebui să stea în pat în cabina de la proră. Totuși, cînd vîntul fu favorabil, ei hotărîră să continue călătoria chiar și în aceste condiții. După o jumătate de oră vîntul se înteți atît de mult, încît Rossaart fu nevoit să schimbe aripile portante. Situația se înrăutățea. *Tjalk*-ul se izbea cu putere de valurile repezi. Cînd trecură de Schokland se prăvăli atîta apă pe punte, încît fură nevoiți să coboare vela. Marie, care se afla la eche, simți că aceasta o trăgea

peste puterile ei. Își încordă însă voința și izbuti să rămînă agățată de ea. Vîntul turbat se năpusti asupra lor atrăgînd după sine o furtună de grindină ; vela trinchetei gemu sub tăria rafalei. Îl auziră pe băiat strigînd și cînd Rossaart se duse la el, văzu că apa pătrunsese înăuntru. Fu nevoit să țină el echea, iar ea se strecură pe trepte în jos și prinse în cuie patru fîșii dintr-o bucată de velă pe locul unde se produsese infiltrarea. Se înapoie apoi clătinîndu-se și, ținîndu-se cu greu de frînghii, îl rugă pe Rossaart să se îndrepte spre cel mai apropiat port. Pămîntul nu se vedea deloc, însă el îndreptă prora spre Kampen. Cu toate că naviga acum cu fața la vînt, vîltoarea apei îi împingea cu atîta putere încît îi venea greu să mențină echea pe direcție. Marie rămase lîngă el și îl ajută, cu buzele livide. Rezistă pînă la rîul Ijssel. Acolo îi spuse că se simte slăbită și intră în cabina de pe punte.

Rossaart aduse singur *tjalk*-ul la destinație și, de îndată ce reuși să-l ancoreze, în furtuna năprasnică, sub rafalele de grindină, se duse la podar care își trimise îndată soția pe vas și puse să fie căutată și o altă femeie. În ziua aceea, cînd se aflau ancorați sub turnul Sfîntului Ion și în vreme ce Rossaart se îndeletnicea cu reparațiile în cabina de la proră, veni pe lume fiul lor. Cînd se duse să asiste la îmbăierea copilului se rugară împreună și cele două femei li se alăturară. Marie stărui s-o pornească la drum luni, întrucît erau în întîrziere cu livrarea turbei. Cu o seară înainte, un preot catolic veni să le boteze copilul și Rossaart găsi un om care acceptă să-l însoțească tot drumul.

Trei luni mai tîrziu, cînd se opriră din nou la Kampen, un polițist veni pe *tjalk* să anunțe că Rossaart și soția sa urmau să se prezinte la judecătoria din Zwolle. Își continuară călătoria prin Zwolle și așteptară acolo

pînă în ziua fixată. Judecătorul îl întrebă pe Rossaart de ce nu declarase copilul. La scuza pe care o aduseră, că fuseseră nevoiți să plece mai departe, primi răspunsul aspru că va avea de plătit o amendă. Cînd judecătorul le ceru certificatul de căsătorie și auzi că ei nu izbutiseră să-l obțină, spuse că în cazul acesta Rossaart nu era tatăl copilului însă că va fi totuși amendat, dacă nu pentru altceva cel puțin pentru faptul că era proprietarul *tjalk*-ului unde i se născuse copilul.

— Nu, domnule, răspunse el, *tjalk*-ul aparține confreriei.

Atunci judecătorul hotărî să cheme femeile care fuseseră pe vas în timpul nașterii și să le amendeze ; lui Rossaart și soției sale li se spuse să plece.

— Lumea este rău orînduită, zise Rossaart, dacă femeile acestea sînt pedepsite pentru ajutorul pe care ți l-au adus.

— Vom plăti noi amenda, răspunse Marie. Copilul este încă prea mic ca să aibă datorii. Îndată ce vom porni în larg vom uita de toate astea.

Navigară vara și iarna în provinciile Olandei și în ținuturile din nord și aduseră cîștig bun confreriei.

IX

DUPĂ APROAPE UN AN, în cursul verii următoare, debarcară la sediul confreriei de la Zwijndrecht. Acolo se schimbaseră multe ; Wuddink murise, două familii plecaseră din cauza unor certuri, unul dintre prieteni fusese închis pentru insulte aduse judecătorului. Pînă și Hogerzeijl, cel mai cucernic dintre toți, se sclerozase și se cam scrîntise. Stătea moțăind în colțul său și dacă cineva se oprea lîngă el îi punea într-una aceeași întrebare : „Doamne Isuse, veni-va oare mîine ziua făgăduită ?" Se desprindea din colțul lui numai în timpul meselor spre a-i servi pe ceilalți și ei îl lăsau s-o facă, deși era atît de neîndemînatic încît se străduiau să nu-și iasă din sărite.

Atmosfera generală a grupului li se păru și ea foarte schimbată ; vechea lor încredere și armonie se tulburase. Deseori se schimbau cuvinte dușmănoase, pline de reproș și nemulțumire ; chiar și cel mai politicos dintre ei vorbea răstindu-se. Neliniștea care se iscase toamna trecută prin oraș ajunsese acum agitație și răzvrătire. Pretutindeni săracii erau nemulțumiți. Soldații se aflau încă sub arme, deși războiul se terminase de mult și ei ar fi putut să-și cîștige din nou existența ; se vorbea mult despre scumpirea pîinii și despre calitatea ei proastă. De lipsa cartofilor nu erau vinovați țăranii. O mulțime de oameni nu fuseseră în stare să-și plătească chiria și erau alungați din case, rătăcind pe drumuri împreună cu co-

piii înfometați. În același timp mulți deveniră agresivi față de superiorii lor, amenințîndu-i și plîngîndu-se că ar trebui să se facă ceva pentru a se pune capăt suferințelor lor. Autoritățile, temîndu-se de o rebeliune, decretaseră mobilizarea. Duminica multe biserici erau păzite de soldați, căci pretutindeni în țară, la nord de Meuse, se iscau certuri în biserică. Preoții se insultau unii pe alții de la amvon sau prin pamflete, numindu-se schismatici, farisei, calomniatori, baaliți ; printre clerici domnea atîta ură încît mulți oameni preferau să citească Biblia fără să se mai ducă la biserică, fiind preocupați mai curînd de ceea ce ar putea ajuta țara decît de discordie. Cuvîntul revoluție îl întîlneai la tot pasul, dar nu printre cei sărmani care nu făceau decît să se plîngă de salarii și de prețurile ridicate.

Confreria însă nu ducea lipsuri : ei cîștigau destul ca să-și permită o hrană mai bună și mai îndestulată decît odinioară și îmbrăcămintea nici unuia dintre ei nu lăsa de dorit ; erau chiar în stare să pună ceva bani deoparte. Domnea totuși o iritare pe care nu o cunoscuseră în zilele de odinioară, împovărate de nevoi ; erau mereu neînțelegeri, certuri și proteste împotriva regulilor care fuseseră stabilite. Se confecționau și acum chibrituri cu vîrf de pucioasă, dar cea mai mare parte a cîștigurilor le veneau de la fabricarea diferitelor sorturi de ciocolată, începînd cu cele mai simple, pentru bombonerii, pînă la cele mai fine, învelite în tot felul de ambalaje care purtau stema Zeelandei imprimată pe hîrtie. Aveau clienți mulți. Pachetele micuțe puteau fi văzute în orice oraș și sat și ele se bucurau de faima de a fi curate și de bună calitate. Pe o pajiște în spatele gospodăriei ridicaseră o baracă încăpătoare unde fiecare dintre cei doisprezece bărbați și femei avea misiunea lui, de la alegerea boabelor de cacao pînă la număratul pachetelor ; alături se afla o magazie.

Trei șlepuri făceau curse regulate și fiecare transport era însoțit de cineva care avea sarcina să găsească noi clienți.

Aceasta era și ea una dintre cauzele certurilor. Wuddink și Gees le predicaseră într-una că nu era nevoie să muncești mai mult decît îți era necesar pentru existență ; tot ce trecea peste asta se realiza în dauna altor oameni. Seebel, cofetarul care a fost inițiatorul fabricării ciocolatei și care le dăruise la început banii în acest scop, ca și Bijl, cel care muncise mai mult decît toți la fabricarea ei, susțineau că omul trebuie să îndeplinească munca pentru care l-a creat Dumnezeu și că era îndreptățit că culeagă roadele muncii sale, indiferent dacă erau multe sau puține. Cînd au cîștigat destul ca să-și satisfacă nevoile, Wuddink n-a mai dorit să-și facă clienți noi ; el cedă numai atunci cînd i se aduse argumentul că s-ar putea să-i piardă și pe cei vechi și că, în consecință, trebuia să se asigure pentru viitor. Gees însă, ținînd morțiș la convingerile ei despre ceea ce e drept și ceea ce e nedrept, dezaproba în continuare orice extindere a comerțului. Deși era acum cea mai bătrînă dintre ei și, potrivit regulilor încetățenite, părerea ei avea mai multă greutate decît a oricui, trebuia să tolereze eforturile ce continuau să se facă pentru a se dobîndi noi clienți. O altă ceartă izbucni în legătură cu prăvălia pe care o construia Seebel. El moștenise de curînd o mică sumă de bani și în loc să depună banii la fondurile confreriei — regulă respectată cu strictețe — dorea să aibă o clădire de piatră pentru cofetărie ; întrucît urma să și-o plătească singur în întregime dorea ca odaia de dormit să aparțină familiei sale. El susținea că stăpînirea unei case proprii, ca și îmbrăcămintea personală, nu însemnau cîtuși de puțin o abatere de la doctrina comunității bunurilor. Gees își menținea părerea că un astfel de privilegiu dădea naștere unei diferențieri față de ceilalți. Ea putea trece cu vederea mai multe de-

cît înainte, înțelegea că însuși confortul unei locuințe personale nu trebuia neapărat să aducă o periclitare a credinței comune, dar cu toate acestea simțea că principiul fusese încălcat.

Nu putea să se opună însă în nici un fel, căci acum, cînd soțul ei nu mai trăia, era lipsită de un glas cu autoritate.

Ea veni pe *tjalk,* se așeză în cabina de pe punte și le spuse ceea ce îi stătea pe suflet. Confreria avea nevoie de un șef și Rossaart care, exceptînd-o pe ea, avea cea mai mare vechime în confrerie, ar putea — cu calmul și voința sa de nezdruncinat — să fie omul ascultat de ceilalți. El spuse că nu era făcut pentru șefie pentru simplul motiv că avea convingerea că fiecare om era obligat să-și facă datoria potrivit conștiinței sale. Mai mult decît atît, el umblase atît de mult pe apă pînă acum încît nu putea face față unei activități pe care urma să o ducă într-un loc fix. Gees sublinie însă faptul că, în fața pericolului care amenința confreria, el trebuia să lase deoparte propriul său interes. Marie își mărturisi deschis părerea că nu era dispusă să locuiască împreună cu oameni care își băteau joc de credința ei, dar dacă Rossaart socotea că putea fi de folos celorlalți, ea nu se va opune. Căzură de acord ca *tjalk*-ul să circule numai cîte trei luni pe an.

Din prima zi chiar, ei nu se simțiră în largul lor. Marie îndeplinea sîrguincios sarcinile ce-i fuseseră încredințate, dar nu lua parte la discuții și vorbea puțin cu ceilalți, cu excepția soției lui Bijl, care de cîtva timp se ducea din nou la Dordrecht pentru a lua parte la slujbă. În timpul meselor stăteau alături, rămînînd tăcute atunci cînd ceilalți vorbeau.

O dată, cînd Rossaart a trebuit să-și exprime opinia asupra unei probleme despre care timp îndelungat avusese doar o vagă idee, reieșea limpede că Seebel citise Scripturile cu mai multă atenție decît el și meditase asupra lor cu mai multă perspicacitate. Era vorba de vechea problemă a atitudinii confreriei față de păcat. Wuddink îi învățase că toți cei care se supuneau poruncii de a-și iubi aproapele fuseseră mîntuiți de Isus și erau acum copiii lui Dumnezeu, așa cum spusese Apostolul. Totuși Seebel cită, ca avînd autoritate, o altă opinie conform căreia omul nepocăit a fost răstignit odată cu Isus, dar că nu era mai puțin adevărat faptul că păcatul sălășluia în trupul muritor, astfel încît oamenii trebuiau să stea la pîndă și să se apere de el. Cu exprimarea lui abilă nu le lăsa celorlalți timp de gîndire sau de dispută, iar către sfîrșitul mesei tonul său era acela al unui propovăduitor al pocăinței. Gees își stăpînea cu greu nemulțumirea ; ea socotea că prin obsesiile lui, Seebel punea în pericol credința simplă a unei comunități prin, în și către Dumnezeu, dar nu fu în stare să oprească șuvoiul său de cuvinte decît spunînd :

— Spre lauda Domnului și a confraților... e destul.

Rossaart, zîmbind, aprobă și zise :

— Am vorbit atît de mult despre păcat ! Să ne străduim să facem ceea ce ni s-a poruncit.

Dar dispăruse atmosfera de calm în care se obișnuiseră să trăiască odinioară, ajutîndu-se unul pe celălalt și îndurînd lipsuri și persecuții fără să se plîngă. Unii dintre ei nu izbuteau să găsească satisfacție în mica comunitate. Seebel, din cauză că mintea lui căuta să lămurească părțile neclare din Scripturi ; alții, din cauză că izolarea îi apăsa ; soția lui Bijl, pentru că simțea nevoia să fie consolată. O dată, pe cînd se înapoia de la biserică, fața ei era atît de strălucitoare încît Marie fu mișcată și a doua oară cînd se duse la slujbă o însoți și ea. De atunci se născu între ele o apropiere de care ceilalți nu știură nimic.

Seebel rostea invective la adresa bisericii lor.

— Scrie în Biblie, zicea el, că oamenii trebuie să aibă *un* Cîrmuitor, *o* credinţă, *un* botez şi *un* Dumnezeu-Tatăl şi că toţi cei care s-au rătăcit de unica, singura turmă trăiesc în lume ca proscrişi şi lipsiţi de Dumnezeu.

Bijl îl corectă :

— Acelaşi lucru îl pot spune romano-catolicii reformaţilor şi aceştia din urmă neconformiştilor, după cum cineva care ar aparţine oricăreia dintre aceste confesiuni, ar putea spune la fel despre confrerie.

Discutară apoi despre adevărata Biserică şi Seebel susţinu principiul fundamental că oricine nu respecta cu stricteţe litera Bibliei, rătăcise drumul. Subiectul acesta trezi o aprigă ciocnire de opinii. Breehout, care dealtminteri folosea totdeauna cuvinte grele despre papistaşi, fu de acord cu Alida şi Marie, căci în Biserica lor ei erau într-adevăr o turmă îngenuncheată într-o credinţă oarbă, în timp ce în Biserica de care fusese nevoit să aparţină cînd era copil, el nu fusese nimic altceva decît un animal mut căruia i se cerea totuşi să înţeleagă o limbă necunoscută ; mărturisi că mai mult de jumătate din Scriptură era pentru el la fel de neînţeleasă ca franceza şi dacă nu greşea cumva, fiecare dintre ei avea credinţa sa proprie. Rossaart îi împărtăşea mai mult sau mai puţin părerile ; el numea Biserica de care ţinuse cînd era copil o biserică a cuvintelor fără fapte, un loc de pătimire pentru cei ce căutau să-l cunoască pe Dumnezeu. Wuddink şi Gees, care nu primiseră nici un fel de învăţătură, i-au fost mai buni învăţători decît oricare preot.

În mintea lui încolţi din nou ideea unei comunităţi mai mari decît confreria lor. Într-o zi, cînd un preot neconformist veni la ei, îl ascultară cu atenţie, iar în duminica următoare, Seebel, împreună cu alţi doi membri ai confreriei, se duse la biserica cea nouă ca să asculte o predică ţinută în spiritul doctrinei pure. Prestigiul lui Seebel crescuse mai ales printre fraţii şi surorile care li se alăturaseră în ultimii ani.

După trei luni Rossaart fu cuprins de nerăbdare. El propuse ca în loc să lase *tjalk*-ul să lîncezească să plece cu el înainte ca vremea rece să-şi facă simţită prezenţa. Pe cînd se afla la eche, sub una dintre velele întinse, el zise :

— Lucrurile s-au schimbat. Odată cu prosperitatea nici modul de viaţă nu mai e acelaşi. În sărăcie erau uniţi şi mulţumiţi, acum îşi caută un nou crez. De ce oare ?

— Trebuie neapărat să recunoşti, răspunse Marie, că nevoile noastre nu mai sînt aceleaşi.

— Poate că ai dreptate, zise el, cel puţin atîta timp cît pot să rămîn pe apă, care este pentru mine ceea ce este Biserica pentru tine.

Îşi lăsaseră copilul acasă, deoarece căzuse o dată peste copastie şi Marie nu putea suporta să-l vadă jucîndu-se şi sărind pe puntea *tjalk*-ului. Nu se opusese totuşi cînd, după o lună, soţul ei dori să mai facă cîteva transporturi de turbă. Îşi dădea seama că îşi regăsise liniştea sufletească. Avea obiceiul să spună : „Acum nu ne mai lipseşte nimic în afară de copil ; am fi mai fericiţi dacă ne-am relua viaţa de navigatori". Fură însă nevoiţi să se înapoieze înainte de a începe îngheţul.

Un perceptor venise să se intereseze cine era proprietarul parcelei de teren unde se instalase confreria şi al clădirilor care se aflau pe ea. Fostul proprietar, constructor de nave, trimisese o scrisoare în care arătase că terenul a fost cumpărat de confrerie dar că autorităţile fiscale nu o puteau recunoaşte în mod legal.

Pentru a preveni neplăcerile, Gees și Seebel îi cerură notarului public să-i înscrie pe ei și pe Rossaart ca proprietari. Acesta nu fu de acord să fie proprietar nici măcar cu numele. Gees îl vizită în cabina de pe punte și îi explică pentru ce a procedat astfel : pur și simplu fiindcă în el avea încredere și nu în Seebel. El cedă, cerîndu-i însă ca numele său să fie șters, cu timpul, de pe listă.

Nu după multă vreme între membrii confreriei apăru un alt motiv de gîlceavă, în afară de păcat și de Biserică. Soția lui Breehout născuse un copil și dorea ca soțul ei să-l declare, așa cum făcea cu toți copiii născuți în mod onorabil. Avînd alte păreri despre corectitudine decît cele stabilite de societate, Breehout refuză. Cei mai mulți fură de partea soției sale ; de altfel chiar în cadrul confreriei copiii înșiși făceau deosebire între ei, căci știau exact cine avea nume de familie și cine nu avea, iar aceia care îl aveau socoteau asta ca pe o distincție care îi situa deasupra celorlalți. Bijl era de părere că nimeni nu avea dreptul să pună un copil în afara limitelor societății organizate, să-l considere un vagabond. Deși Gees și Marie știau că el însuși nu are o părere proastă despre un copil numai pentru că nu a fost declarat în mod legal, considerară lucrul acesta o jignire. Urmă un schimb de vorbe aspre. Seebel vorbi cu autoritate despre cinste și despre codul bunului creștin, care trebuie respectat indiferent de convingerile tale ; după părerea sa, legea avea dreptate să stipuleze că o căsătorie care nu a fost încheiată conform regulilor era nulă, așa încît copiii fuseseră născuți în imoralitate. Gees și Marie, plîngînd de indignare, voiră să știe ce mai rămăsese din principiile lor. Oameni care vorbeau ca Bijl și Seebel nu aparțineau confreriei. Certurile izbucneau la fiecare

prînz. Cînd și Alida spuse că, orice s-ar crede despre decență, era o deosebire între o femeie măritată și una care nu fusese la primărie sau la biserică, Marie căzu în muțenie și nu mai luă parte la discuții.

Ea vorbi în schimb cu Rossaart. Dacă pînă și în lumea lor mică, oamenii gîndeau în felul acesta, cum o fi în lumea cea mare ? Ei doi nu dădeau nici o atenție acestui fapt, însă aveau față de copilul lor obligația de a-l apăra de neplăceri și de insulte. Ea îl rugă pe Maarten să se ducă la Bennebroek de îndată ce vor ridica din nou ancora și să afle cum ar putea să se căsătorească la primărie.

— Nu am nimic împotrivă atîta timp cît forța spiritului rămîne nevătămată, răspunse Maarten, cu toate că ne întoarcem treptat la obiceiurile lumii în care viețuim.

Dar spiritul de frăție în care se trăia în cadrul confreriei își pierdea puterea. Seebel citea cu atenție Scripturile, cercetînd tot ceea ce se afla scris acolo despre căsătorie și vorbea zilnic de ea, deși cei care îl ascultau se împuținau pe zi ce trece. Marie nu vorbea cu nimeni în afară de copii ; duminicile pleca la biserică cu bacul, înaintea Alidei. Gees, care se plîngea deseori de griji și de oboseală, părea să fi devenit insensibilă la ceea ce gîndeau ceilalți. Rossaart spuse că mîinile sale nu erau făcute pentru fabricarea ciocolatei și că, oricum, îi ajungea ceea ce avea de făcut pentru repararea bărcilor și a *tjalk*-ului. Muncea de unul singur și intra în baracă doar la sunetul clopotului care anunța masa. Nu era astfel la curent cu ceea ce vorbeau ceilalți.

Neînțelegerea spori într-o seară, cînd Rossaart spuse că trebuia să se ia o hotărîre cu privire la propunerile făcute de Blommert, Breehout și alți trei membri ai

confreriei, de a se înființa o comunitate în America. Existau bani în casă și el socotea că dacă ei doreau să plece aveau dreptul la o parte din bani : Seebel și Bijl ar fi consimțit dacă Breehout nu ar fi pretins și o parte de pămînt, împreună cu barăcile de pe el. Din clipa aceea începură discuții aprige cu privire la proprietate. Seebel se instală singur în jilțul judecătorului și împărți dreptatea ca un Apostol. Gees ținu morțiș la principiul unei comunități a credincioșilor în cadrul căreia nimeni nu pretinde vreo proprietate personală. Oamenii care doreau să se despartă de confrerie, precizau totuși că se afla de asemenea scris : fiecare va primi cît îi era necesar. Cofetarul hotărî că aveau nevoie de proprietate pentru traiul lor zilnic, să procedeze la împărțirea ei fără ca prin aceasta să desființeze confreria. Dar, dacă se va face totuși o împărțire, fiecare va primi ceea ce adusese. Breehout și Blommert nu aduseseră nici o para chioră.

Certurile continuară săptămîni în șir, uneori domolindu-se, alteori aprinzîndu-se din nou și, chiar atunci cînd altele erau subiectele pe care le discutau în consiliu, se pomeneau încleștați din nou în neînțelegerile lor cu privire la proprietate. Gees și Seebel continuau să se opună propunerii lui Rossaart.

În ianuarie, cînd era atît de frig încît femeile părăseau atelierul ca să se încălzească în bucătărie, sosi un om de la primărie cu o scrisoare. Gees o luă și citi că noua clădire cu patru coșuri, abia construită, era proprietatea lui Seebel. La masa de seară, acesta găsi scrisoarea lîngă farfurie și, după rugăciuni, ea îl numi Ananias. Roșu de mînie el se apără spunînd că era mai corect decît omul care îl înșelase pe Sfîntul Duh, căci spusese doar din capul locului că își va clădi o casă cu banii pe care îi moștenise. Nu era vina lui dacă

ceilalți nu înțeleseseră acest lucru. Blommert pronunță cuvîntul ipocrizie și ceilalți nu-l contraziseră. Rossaart luă incidentul drept o ocazie pentru a sublinia că, acum cînd unul dintre frați are o proprietate personală, nu exista nici un motiv ca cei care doreau să plece să nu aibă posibilitatea să o facă și să nu li se dea partea ce li se cuvenea. Avură loc apoi nenumărate tîrguieli, după care Seebel plăti o sumă de bani și deveni posesorul celei mai mari părți din teren. În documentele oficiale ale notarului nu mai apăru acum numele lui Rossaart, ci al lui Bijl.

Cînd plecară la Dordrecht ca să se intereseze de o corabie, Blommert zise :

— A trebuit să așteptăm aproape șapte ani și ție îți datorăm, în mare măsură, faptul că putem să înfăptuim în sfîrșit călătoria noastră, căci judecînd după criteriile lumești, tu ești acela care ai plătit-o. Acum poți să-ți dai singur seama cum a decăzut confreria ; pentru asta am făcut noi închisoare și unii dintre noi au murit de foame ? Cîinele ăsta șmecher se lăfăiește cu punga de bani pe care i-am țesut-o noi din învățătura lui Isus. Judecă bine, Maarten ! Vino cu noi în țara în care nu există înșelătorie, unde trebuie să începi totul de la început. Aici nu poate dăinui o confrerie așa cum ne-am imaginat-o noi.

— Țara asta e țara ta, răspunse Rossaart, și nu vei găsi niciodată în altă parte tot ce lași în urmă. Nici un om în toate mințile nu va tăgădui că situația de aici este proastă ; un grajd atît de murdar, încît pare aproape imposibil să fie curățat vreodată. Dar aici ne-am născut. Indiferent cît este de îmbîcsit cu fățărnicie și vicleșug aerul acestor locuri, aici sălășluiește nădejdea noastră că într-o zi țara aceasta va fi demnă de Acela care ne-a mîntuit. E mult noroi aici, dar și apă

din belşug cu care să fie îndepărtat. Judecătorii şi toţi cei care au fost puşi deasupra noastră — cetăţeni ai lumii cum îi numim noi — nu sînt nimic altceva decît nişte bieţi muritori, aşa cum sîntem şi noi. În definitiv trebuie să existe unii care să sufere pentru credinţa lor. Noi înşine am făcut alegerea. Ceea ce înfăptuim noi vor continua alţii ; poate că va dura mult timp, dar cei ce vor veni după noi vor găsi aici, în propria noastră ţară, un popor unit în inimă şi în spirit. Cu toate greşelile noastre, vom fi contribuit şi noi la această înfăptuire, tot astfel cum au făcut-o părinţii noştri, cu greşelile lor. De aceea, aici ne este patria. Urările mele de bine să vă însoţească acolo unde vă duceţi, dar nu priviţi înapoi la prietenii voştri de aici. Dumnezeu să-ţi binecuvînteze credinţa puternică, frate !

Cînd se apropie ziua plecării corăbiei, Rossaart îi duse cu *tjalk*-ul la locul de îmbarcare : patru familii cu copiii şi bagajele lor. Apa era învolburată de vîntul abia iscat şi drapelul stătea întins. O mulţime care se îmbrîncea se adunase pe chei. Oamenii fluturau basmale. Cînd pînzele fură desfăşurate şi marinarii aclamau, îşi văzură prietenii sprijiniţi de copastie, strigînd tare împreună cu ceilalţi.

— Pretindea că nu-i pasă, zise Gees, însă chiar azi dimineaţă mi-a cerut gravura aceea cu Merwede, ca să aibă acolo ceva care să-i aducă aminte de ţară.

Cu toate că în decursul anilor plecaseră mulţi fraţi, resimţiră schimbarea, pustiul ; părea că cei bătrîni rămăseseră pe loc, în timp ce tinerii porniseră spre o viaţă nouă. Rossaart le vorbi din nou de plecarea lui în larg în lunile de vară. Gees devenise iritabilă, cicălitoare şi recunoştea că se purta probabil astfel pentru că nu mai era tînără. Fiica ei, care abia împlinise

şaisprezece ani, dezlănţuise tulburare în sat şi Seebel susţinea că primise o educaţie prea îngăduitoare.

Pînă la urmă confreria, căreia oameni plini de bune intenţii îi dăruiseră o bună parte din viaţa lor, se destrămă din cauza unui fleac. Într-o dimineaţă poliţistul satului le transmise ordinul că proprietarii terenului trebuiau să se prezinte în faţa primarului ; el le vorbi aspru, aşa cum se vorbea cu proscrişii. Gees, care era într-o dispoziţie proastă, începu să-l insulte, spunîndu-i că era un netrebnic care purta sabia nedreptăţii. Omul o apucă de braţ cu brutalitate, însă Rossaart se sculă, se îndreptă către el şi zise :

— Lasă femeia în pace !

Poliţistul îl împinse, urmă o încăierare şi omul ordinei fu doborît la pămînt. El se ridică şi plecă, dar se înapoie după o oră împreună cu doi funcţionari ai guvernatorului.

Tocmai în ziua aceea, Rossaart, pe care cei din confrerie îl considerau uneori indiferent, se simţea copleşit de amărăciune. Cînd se aflã în faţa primarului zise :

— Orice băţ este bun ca să baţi un cîine cu el. Dacă nu e vagabondaj sau neachitarea impozitelor, e nesupunere faţă de autoritate.

— Ai brodit-o, fu răspunsul. Zwijndrecht este un sat respectabil, nu avem nevoie aici de o gloată de răzvrătiţi şi de oameni certaţi cu legea.

Gees fu condamnată la un an, Rossaart la doi ani.

Era toamnă timpurie ; copacii care mărgineau canalurile începuseră să-şi piardă frunzele, cînd pe la sfîrşitul lui septembrie, fu dus în cătuşe la Leyden.

X

LUCRURILE MERSESERĂ PROST pentru confrerie. Cînd Gees Bears ieşi din închisoare, slabă şi prăpădită, se supuse cu blîndeţe la ceea ce o puneau să facă Seebel şi Bijl; i se dădu o sumă de bani drept partea ei şi plecă la Haarlem să-şi caute fiica. Acolo îşi cumpără un loc într-un azil de binefacere. Puţinii oameni care rămăseseră în confrerie lucrau acum ca salariaţi. Seebel şi Bijl erau în căutarea unui mijloc de a lichida totul fără a pierde bani.

În cursul ultimului an, în care Marie îşi aştepta soţul, viaţa devenise foarte amară pentru ea. Pretutindeni în ţară izbucneau noi persecuţii faţă de tot ceea ce era romano-catolic; în unele locuri ferestrele bisericilor lor erau sparte, iar uşile caselor mînjite cu vopsea. Cîte un brutar refuza să vîndă pîine clienţilor catolici şi se găsea şi cîte un medic care să refuze pînă şi îngrijirea unui pacient din cauza credinţei lui. Între cele două femei care aparţineau bisericii catolice în mica lume din Zwijndrecht, Marie, lipsită cum era de sprijinul soţului său, avu cel mai mult de îndurat. Ei i se dădea totdeauna munca cea mai grea şi era mereu provocată şi insultată — şi toate acestea tot din cauza cruciuliţei pe care continua să o poarte. Dacă ar fi fost în stare să cîştige destul pentru ea şi pentru copilul ei, ar fi plecat. Doamna Goedeke îi dăduse să înţeleagă că, din cauza timpurilor grele, nu putea să o ajute; şi nu cunoştea pe nimeni altcineva. Aşa că îşi făcea treaba în tăcere, îşi primea salariul şi stătea deoparte, locuind împreună cu micuţul Jan în hambarul care îi fusese destinat.

Într-o după-amiază din săptămîna bîlciului Rossaart se înapoie; pe apă erau o mulţime de bărci micuţe, pline cu oamenii care se duceau în oraş. *Tjalk*-ul lui nu se afla în radă; acolo văzu doar vechiul şlep, care arăta de parcă nu fusese folosit de mult timp. Un om pe care nu-l cunoştea, îi spuse că plecaseră aproape toţi în oraş şi că Marie era probabil în hambar. Ea stătea singură în uşă şi cosea; cînd se ridică şi îi dădu mîna, observă că era atît de slăbită, încît parcă fusese bolnavă. În timp ce pregătea cafeaua, Marie îi spuse că el va locui împreună cu ea în hambar, căci membrii confreriei nu mai luau masa împreună în baraca cea mare, ci îşi pregătea fiecare mîncarea lui. Din salariul pe care îl primea trebuia să-şi cumpere toate cele de trebuinţă din prăvălia lui Bijl. Se aşezară împreună pe scaune, în tăcere. Ea nu avea nimic de întrebat iar el se gîndea cît de mult se schimbaseră lucrurile.

— O s-o pornim din nou pe apă, zise el într-un tîrziu.

Ea oftă şi ochii i se umplură de lacrimi.

— Aşteptam să fii tu acela care s-o spui. Nu pot să mai stau aici, unde se poartă cu mine de parcă aş fi un măr putred; dacă n-ar fi ştiut că o să te înapoiezi, m-ar fi alungat de mult.

Rossaart se duse la prăvălie şi aşteptă înapoierea lui Seebel, apoi îl întrebă cînd o să vină *tjalk*-ul înapoi — căci dorea să plece.

— Noi n-am mai avut nevoie de *tjalk*, răspunse Seebel, aşa că l-am vîndut. Nu ne mai aducea aproape nimic. Dacă însă Bijl nu are nimic împotrivă, îţi dăm

partea ce ți se cuvine. Poți să iei și șlepul care e puțin mai mic.

— E limpede că nu te pricepi deloc la ambarcații, zise el, altminteri nu ți-ar putea trece prin cap că poate cineva să locuiască împreună cu familia pe șlepul acela.

După ce examină șlepul, îl trase la mal cu ajutorul cîtorva oameni și timp de două săptămîni se ocupă de repararea lui. În contul părții sale din *tjalk* primi de la Seebel lemn, cuie și vopsele. Rossaart își dădu seama cît de nedrept fusese tratat, dar nu-și bătu capul cu subtilități care, oricum, nu i-ar mai fi fost de nici un folos ; el avea nevoie de șlep, nu de bani. Construi o cabină de punte, mică, însă destul de lungă pentru a servi drept dormitor, avînd cîte o fereastră pe fiecare latură ; și cu toate că ea îi răpea o parte din spațiul destinat mărfurilor, cel puțin Marie avea acum o locuință mai bună decît hambarul. Ea îl rugă să scrie pe cabină cu vopsea „Încrederea“, numele vechiului vas, căci atîta vreme cît aveau șlepul nu mai conta că trebuiau să se mulțumească numai cu atît.

Cînd șlepul fu dat iarăși la apă și era gata de plecare, priviră înapoi spre magazii ; rămăseseră amîndoi tăcuți dîndu-și seama cît de multe se schimbaseră și pieriseră. În ceea ce o privea, Marie nu se așteptase deloc la prietenie aici, încă din prima zi, dar crezuse că el va găsi puțină fericire. Șantierul nu mai era însă pentru el acum decît un loc pustiu, lipsit de spiritul care-l însuflețise odinioară ; frații cei buni plecaseră, cei slabi se înapoiaseră la cei slabi, dar spiritul care îi animase o pornise prin alte părți. El o întrebă dacă nu i-ar fi plăcut să fi plecat cu ceilalți în țara cea nouă și ea zise :

— Cînd vom ridica ancora, Dumnezeu o să aibă la fel de multă grijă de noi și aici.

Intenționau să urmeze drumul către nord, spre Waal și Ijssel, pentru că șlepul părea a fi prea mic pentru a merge cu el pe mare, dar înainte de plecare una dintre femeile care mai lucrau încă acolo îi rugă s-o ia și pe ea împreună cu copilul pînă la Zaan. Nu avea bani pentru vasul de călători. Singurii care le strigară la revedere fură doi copii.

Pînă la urmă se dovediră în stare să traverseze marea pe o vreme liniștită și navigară încoace și încolo pînă la începutul iernii, fără neajunsuri. Rossaart izbuti să cumpere borduri mai rezistente și să aducă tot felul de îmbunătățiri șlepului său, însă cînd acesta se afunda atît de mult încît băiatul putea să-și bage mîna în apă își dădea seama că în curînd va deveni periculos. Cînd vîntul rece de la răsărit începu să sufle și transportul de turbă le-ar fi adus bani, au fost obligați să stea înțepeniți la Ijssel. După trei săptămîni erau în primejdie să le lipsească pîinea. Rossaart acceptă atunci o încărcătură pentru a o transporta către Amsterdam, însă din cauza ecluzelor, a podurilor, a taxelor pentru cheiuri și a drumului lung, ea nu-i aduse nici un profit. Cîștigurile nu le asigurară nici măcar pîinea de care aveau nevoie. Născociră un fel de joc între ei : care putea renunța la ultima coajă de pîine lăsîndu-i-o celuilalt fără a fi observat de copil. Fiecare dintre ei era conștient de foamea celuilalt. Cînd Maarten observă cît de mult slăbise Marie se hotărî să se îndrepte către Bommel ca să ceară bani pentru un vas mai mare.

Pe mătușa Jans nu o văzuse de trei ani. Ea nu se ridică de pe scaun și se uită la el cu niște ochi lipsiți de expresie. A trebuit să repete ceea ce îi spusese pînă cînd și-a dat seama că auzul ei slăbise mult de tot. Cînd îi vorbi despre sărăcia sa și îi ceru bani pe care să-i dea înapoi în același mod cum făcuse pentru *tjalk,* ea

nu spuse nimic și își cobori privirea. Apoi invocă prea multe motive pentru ca vreunul din ele să fie adevărat ; țăranii o duceau greu, nu plăteau chiriile ; zugrăvitul casei costase atît de mult ; o corabie nu prezenta nici o garanție : dacă se scufunda, era pierdută ; ea nu dorea să-i facă nici un reproș, dar el, el însuși ce părere avea ? Se mai putea bucura de încredere un om care fusese la închisoare ?

— Ți-am spus că sîntem înfometați, zise el, și ăsta ți-e răspunsul ? Te port în inimă pentru tot ce ai făcut pentru mine încă de pe cînd eram copil, însă această din urmă amintire nu va fi prea plăcută pentru mine.

Cînd Maarten ajunse lîngă ușă ea îl chemă înapoi. Era emoționată și se îndreptă în scaun, tremurînd :

— Maarten, tu nu mă înțelegi și eu nu pot să-ți explic. Dar dacă ai nevoie de bani du-te la Gorcum ; tatăl tău a murit și ți-a lăsat ceva bani.

Se sculă, respirînd des, sună fata din casă și-i spuse să aducă din pivniță șuncă, făină, crupe și fasole. Îl privea pe Maarten cu duioșie și cînd își luă rămas bun, îi spuse să revină cît mai curînd. Din cauză că stătea mult timp singură începuse să o ia razna. Maarten o porni spre Wondrichem, ancoră șlepul și traversă singur cu bacul. Pe banca de pe chei îl recunoscu pe Aken, alături de un alt bătrîn.

— Așadar, tu ești, zise Aken. Asta e foarte bine, și-i întinse mîna ca să și-o retragă apoi repede. Uitasem, tu ești fiul acela uitat de Dumnezeu ce nu poate fi mîntuit. Mai bine ai pleca din nou și cît mai repede.

Pînă la digul Mărului nu era mult de mers, însă oriunde se ducea apăreau chipuri la ferestre. Ajuns în dreptul casei unde se născuse, trase clopotul de la ușă. Îi deschise o femeie slabă ; nu se recunoscură, dar Maarten își închipui că trebuia să fie sora lui și îi spuse pe nume.

— Ei bine, îl întrebă ea cînd își dădu seama cine era, ce cauți aici ? Poți să-ți primești banii de la Barend. Noi, aici, nu dăm nimic celor netrebnici.

Și îi trînti ușa în nas.

El stătu o clipă, șovăind, fără să se hotărască ce era mai bine să facă. Dar cînd observă cumetrele adunate în jur, care îl priveau curioase, plecă. Dincolo de pod întrebă pe o femeie, care stătea în picioare în ușa casei, unde locuiește Rossaart.

O găsi pe doamna Rossaart cu trei copii în jurul ei. Ea îl invită în odaie. Îi spuse că soțul ei va sosi îndată și se uită lung la el.

— Ce ai făcut, de fapt, întrebă ea, ca să te trimită la închisoare ? Ești sigur că nu ai furat ? Multe necazuri ne-a adus această întîmplare. A grăbit sfîrșitul tatălui tău și noi n-am aflat niciodată care a fost adevărul, nici chiar de la cei mai buni prieteni. Cum ai putut să profanezi cuvîntul Domnului într-un chip atît de josnic ?

Cum el nu răspunse, rămase și ea tăcută ștergînd pe ici pe colo praful, în timp ce copiii se țineau de fustele ei, uitîndu-se pe furiș la el. În odaie era frig.

Mare și greoi, Barend își făcu apariția ; cînd îl văzu se opri încruntat :

— Ai venit după bani, de bună seamă, zise el. Dacă te duci la notarul public, poți să-i ridici. Acum însă, pentru că tot te afli aici, am să-ți spun ce credem noi despre tine. Întotdeauna ai dorit să faci după capul tău, nedînd nici o atenție instituțiilor sfinte. Era de așteptat să ajungi rău. Cei încrezuți, cei care vor să se ia numai după capul lor, sfîrșesc totdeauna prin a se rătăci. Dar asta este treaba ta ; nu sînt eu cel care e

pus să te păzească, nu-ţi sînt tutore. Ai vrut să te însoţeşti cu o papistaşă, deşi papistaşii sînt duşmanii înverşunaţi ai credinţei adevărate şi cînd asta nu ţi-a reuşit, ai întors spatele decenţei şi moralităţii creştine, pierzîndu-ţi astfel mijloacele de existenţă şi ai început să hoinăreşti, trăind din mila pe care au fost dispuşi să v-o acorde cîţiva oameni mărinimoşi — sau mai curînd nebuni — vouă, oamenilor aşa-numitei credinţe noi ; ai trăit în concubinaj şi pînă la urmă purtarea ta te-a dus la închisoare. Că tu nu vei fi niciodată unul din cei Aleşi, asta o ştiam noi încă de cînd erai în şcoală — tu însuţi ai fost acela care ţi-ai hotărît totdeauna propria ta distrugere. Dar ai făcut să cadă ruşinea şi asupra tatălui tău şi a fraţilor tăi şi ei trebuie să poarte crucea pe care tu le-ai hărăzit-o. Cel mai mare rău i l-ai făcut tatii... Ai fost un ghimpe în inima lui. Şi-a dat demisia din consistoriu şi ultimul lui gînd a fost pedeapsa pe care i-a trimis-o Dumnezeu. Nu voi căuta să-ţi plătesc răul pe care i l-ai făcut lui şi nouă ; nimeni nu va face aşa ceva, dar va veni o vreme cînd îţi vei da seama ce înseamnă dreptatea divină. Fie ca Domnul să se milostivească atunci de tine.

Aprins la faţă, aştepta ca Maarten să spună ceva. Dar Maarten nu se mişcă. Stătea cu bărbia sprijinită în mînă, de parcă l-ar mai fi ascultat. Nu scoase nici o vorbă. Barend, care începuse să-şi piardă răbdarea, îl întrebă :

— Ce ai de spus în apărarea ta ? Ce aştepţi ?

El nu se mişcă. Rămase tăcut. Atunci fratele său lovi cu pumnul în masă şi spuse :

— Uite uşa ! Du-te acolo unde ţi-e locul şi să nu mai vii niciodată pe aici !

Maarten se ridică, se uită la Barend şi părăsi casa în tăcere.

Se duse apoi la notarul public, care îi citi dintr-un document valoarea moştenirii, deşi nu îi pusese această întrebare ; dacă aducea o recipisă putea să-şi încaseze banii chiar a doua zi. Rossaart îi spuse că dorea să ştie dacă moştenirea lui era la fel de mare ca aceea a fraţilor şi a surorii lui. Notarul public răspunse doar :

— Mai mică !

Pe strada Mare îl întîlni pe fratele lui, Hendrikus şi pe mezinul Wouter, pe care nu-i văzuse de douăzeci de ani. Oamenii se opreau să se uite la ei ; un *schiper* înalt şi chipeş, fără şapcă, şi doi binecunoscuţi cetăţeni ai oraşului. Hendrikus zise că erau grăbiţi, dar că ar trebui să vină să discute împreună cîteva lucruri şi îl pofti a doua zi acasă la el. Maarten zîmbi, dădu din cap în semn de încuviinţare şi se despărţiră.

— O să trebuiască să navigăm în continuare pe vechiul şlep, zise el la înapoiere. Mîine am să ascult ce au de spus şi ceilalţi şi vom porni apoi din nou pe drumul nostru.

La cină rămase tăcut, cu ochii la flacăra lumînării şi Marie nu-i puse nici o întrebare. Şlepul se legăna încet, iar lemnăria lui scîrţîia uşor. Noaptea, simţind că era neliniştit, ea îl apucă de mînă :

— Roagă-te pentru mine, zise el. Încep să-mi pierd încrederea în fiinţele omeneşti.

O pîclă uşoară plutea peste rîu, pe cînd îl traversă, înapoindu-se în oraş ; silueta turnului se zărea tulbure, ca o fantomă deasupra caselor scunde. Se gîndi la copilăria lui, la vremea cînd i se părea că turnul era mereu înconjurat de ceaţă şi că rareori se lăsa luminat de soare. Nu-şi putea aminti decît de un singur anotimp luminos, care ţinuse doar puţin timp.

După ce i se dădură banii, se duse la orfelinat unde întrebă de director. Acesta îl privi bănuitor, însă Ros-

saart începu să numere repede banii punînd jumătate din ei pe masă şi spunînd că, potrivit părerilor tatălui său, aceşti bani erau destinaţi copiilor lipsiţi de apărare din lume. Nu aştepta mulţumiri, căci nu erau banii lui. După aceea se duse la azilul săracilor din orăşel unde lăsă în acelaşi chip şi cealaltă jumătate din bani.

Într-o oră termină totul şi în punga lui se găsea acelaşi cent pentru înapoierea cu bacul.

Fratele său Hendrikus împreună cu soţia, îl aşteptau într-o cameră confortabilă, cu mobilă modernă de mahon lustruit, şi sofa cu husă de dantelă. Pe pereţi atîrna un portret al regelui şi al familiei sale, precum şi două tablouri mari, cu scene de vînătoare.

Hendrikus părea să stea mai bine decît fratele mai mare, cu toate că nu era decît un simplu funcţionar la Departamentul Construcţiilor Hidrotehnice. În timp ce soţia lui turna cafeaua el făcea glume pe seama înfăţişării lui Maarten şi a obiceiului său ciudat de a umbla cu capul descoperit. Apoi trecu la subiectul pe care voia să-l discute. Tatăl lui lăsase o mică fermă, nu departe de oraş, şi arenda nu le mai fusese plătită de doi ani. El şi cu Wouter, care nu-şi puteau îngădui această pierdere, doreau un alt arendaş, însă Barend refuza să-i dea preaviz bătrînului ţăran, numai pentru că stătea de atîta timp acolo — aşa spunea el, dar probabil că existau şi alte motive. Căută să-i explice lui Maarten ce ar avea de cîştigat dacă li s-ar alătura lor ; un alt om care dorea să ia ferma în arendă era dispus să plătească o sumă mai mare.

— Dar unde o să-şi cîştige pîinea bătrînul ţăran ? întrebă Maarten. Ai de gînd să ruinezi un om doar pentru ca tu să mai cîştigi cîţiva guldeni ? Credeam că te-au învăţat mai bine care e datoria unui creştin. Dacă

aş fi ştiut că pentru asta ai vrut să mă vezi, n-aş fi venit.

— Nu era singurul motiv. Doream totodată să stau de vorbă cu tine şi să-ţi dau cîteva sfaturi binevoitoare. Noi am auzit destule pe aici despre oamenii cu care te-ai însoţit pentru ca să ştim că nu toţi aceştia sînt lepădături. Printre ei se află şi oameni cuviincioşi, care nu sînt mulţumiţi de Biserică şi s-au lăsat influenţaţi de cîţiva agitatori aiuriţi, cu unele idei ciudate despre ceea ce înseamnă al meu şi al tău. Dar o parte dintre ei, cei care au trebuit să tragă consecinţele, au recunoscut cît erau de greşite căile pe care o apucaseră. Ei locuiesc în Leyden, Rotterdam şi alte localităţi şi, cu toate că mai au poate unele idei fistichii despre religie, se comportă în mod decent, potrivit legii şi cîştigă bine, avînd cîte o prăvălie sau făcînd comerţ. Ideea de a trăi potrivit cu litera Evangheliei, punînd totul în comun cu aproapele tău, este o iluzie bolnăvicioasă ; omul a fost creat ca să aibă grijă de el şi dacă vom proceda cu toţii aşa, îl vom servi mai bine pe Dumnezeu. Bunul simţ ne povăţuieşte că nu tot ce este scris în Biblie trebuie luat aidoma, căci atunci n-am mai fi oameni ci îngeri. Există astăzi chiar unii oameni, mai ales printre cei bine situaţi, care iau minunile Bibliei drept ceea ce sînt : exemple pentru instruirea unui popor care nu are destule şcoli, destulă ştiinţă. La fel s-a întîmplat cu confreria : a mers bine cîtva timp, dar nu putea să dăinuiască pentru că nu ţinea seama de lumea din jur. Avem o societate în care domneşte legea şi ordinea, cu un guvern instituit sub îndrumarea înţeleaptă a Celui Atotputernic şi dacă doreşti să trăieşti în această societate ca un cetăţean onorabil trebuie să te comporţi aşa cum se cuvine, supunîndu-te legii şi obiceiurilor. Altfel, eşti îndepărtat ca un gunoi,

oricît ai fi de sincer în gîndurile tale. Cu siguranță că trebuie să-ți fi dat seamă de asta, Maarten. Ce ai cîștigat cu fanatismul tău ? Și ce ți-a mai rămas de cîștigat ? Ieri m-am gîndit din nou la asta și iată cel mai bun sfat pe care pot să ți-l dau : ai acum ceva bani gheață ? Cumpără cu ei o ambarcație mare și frumoasă, ia un tovarăș sau doi și astfel vei fi în stare să economisești ceva pentru bătrînețe. A fi *schiper* este o muncă cinstită, deși modestă și atîta vreme cît îți cîștigi existența cinstit nimeni nu se va lega de tine. Dacă dorești să ai o nevastă lîngă tine, însoară-te și tu ca tot omul care vrea să se bucure de un nume respectabil. Ascultă-mă pe mine, căci știu și eu cîte ceva. Nimic nu este mai rău decît sărăcia. Nu numai pentru trup, dar și din cauza disprețului cu care ești tratat.

Maarten îl ascultă cu capul plecat și cu mîinile împreunate și cînd fratele său își aprinse pipa, rămase cu privirea fixă. În cele din urmă spuse :

— Îți mulțumesc pentru sfat ; este bine intenționat. Ieri mă gîndeam cît de adevărată e zicala : „Să nu te duci în casa fratelui tău cînd te afli la ananghie“. Astăzi mă bucur s-o spun, zicala nu e întemeiată. Dar drumurile noastre sînt mult prea diferite. O să-mi conduc barca așa cum mă taie capul și nădăjduiesc să nu vă mai aduc vreo jignire.

Se ridică, le ură noroc la amîndoi și plecă. Pîinea și-o mîncă pe taluzul rîului și o porni apoi în căutarea casei fratelui său mezin.

Wouter însuși îi deschise ușa. Intră într-o încăpere mică, întunecoasă ; perdeaua atîrna la fereastră pînă jos și prin plasa de sîrmă a geamului se vedea un canal părăsit care o despărțea de casele de peste drum. În copilărie Wouter fusese cel mai vesel dintre ei ; un copil jucăuș și lipsit de griji. Pe vremea cînd Maarten

lucra la diguri el se înrolase și plecase spre răsărit, avînd gradul de caporal ; Maarten primise rar vești de la el. Vorbea cu indiferență despre felul cum fusese înaintat în grad și despre viteza cu care ajunsese la gradul de căpitan ; avea două medalii și ordinul regelui. După ce a fost nevoit să stea aproape un an în întuneric, într-un spital, totul s-a dovedit a fi zadarnic pentru că pierduse vederea la unul din ochi. Fu pensionat, dar era prea tînăr ca să nu facă nimic și atunci a fost numit căpitan al gărzii civile din oraș. Pensia nu era îndestulătoare nici chiar pentru un bărbat fără familie, așa încît avea datorii. De aceea spera că Maarten o să-i împrumute o parte din moștenirea sa ; ceilalți frați nu erau dispuși să-l ajute. Cum nu-i plăcea s-o ia pe departe, i-o spuse de-a dreptul. Cînd Maarten îi răspunse că nu mai avea banii, el ridică din umeri, îi oferi un pahar de gin și la refuzul lui Maarten își turnă unul pentru el.

— Ai fost întotdeauna un om ciudat, alegînd sărăcia în locul unui trai bun. Dar cel puțin ai ceva pentru care te invidiez. Noi am fost educați greșit, ăsta-i adevărul. Și tu ești singurul care n-ai avut nici un neajuns din această pricină, căci sînt lucruri mai rele pe lume decît să fii sărac. Tata, și Tiel, și preotul, cu ideile lor fixe care ne-au otrăvit tinerețea pînă într-atît încît tremuram noaptea sub pături, sînt cei care au strecurat în noi frica de viață. Păcatul, o născocire infamă a vreunui ticălos bătrîn, ne-a fost pus alături încă din leagăn ; cu el, cu fariseismul și cu sila pe care o aveam față de noi înșine a trebuit s-o pornim în lume ; oricîtă silință ne-am fi dat nu ne putea aștepta decît plînsul și scrîșnetul dinților. Așa a fost cînd eram tineri, așa e și acum. Îi văd pe bieții copii nenorociți trecînd pe stradă cînd se întorc de la clasa de catehism. Și eu trebuie

să fac ca ei, căci în calitate de căpitan al gărzii civile, nu pot să lipsesc de la biserică. Pastorii ne-au zăpăcit atît de mult cu predicile lor, încît nu izbutim să ştim ce este Dumnezeu şi trebuie să-L căutăm în noi înşine. Şi nu sînt singurul care gîndeşte astfel ; acolo, în regiunea din răsărit, printre camarazii mei, nu era unul care să creadă în balivernele lor, cu toate că în vederea avansării, trebuia să te comporţi ca şi cum ai fi crezut. Pretutindeni doar ipocriţi, la cheremul preoţilor. Dar ăsta nu e cel mai rău lucru. Lucrul înspăimîntător este că nu mai ştii unde să-ţi cauţi consolarea atunci cînd ai isprăvit cu toate aiurelile astea. Dumnezeu există, dar care Dumnezeu ? Vezi tu, Maarten, nu mi-e teamă de pericolul ce mă poate pîndi din partea camarazilor mei ; mi-am meritat decoraţia şi cu o sabie în mînă nu mă tem să înfrunt moartea. Dar aici, în ţeasta mea, s-a cuibărit o frică de care nu pot scăpa, frica de a nu şti ce se întîmplă în secunda aceea teribilă cînd se lasă întunericul. Vreau să-ţi mărturisesc ceva : dacă nu beau mai mult gin decît e bine să beau, nu mă pot gîndi la nimic altceva, ziua şi noaptea. Cînd îmi impun să mă stăpînesc şi nu desfac o sticlă nouă, stau şi moţăi în faţa plasei de la fereastră pînă cînd frica mă năpădeşte din nou : moartea se află acolo, în faţa mea ; foarte bine, mîinile sus, nu se poate altfel. Dar, pentru numele lui Dumnezeu, ce va urma apoi, ce se va întîmpla cu sufletul meu ? Atunci, crede-mă, nu mai pot îndura să rămîn în această cameră, deşi nu sînt un copil şi nici un laş ; deseori mă podidesc lacrimile. De ce m-aş duce la pastor care nu are pentru mine decît două soluţii : cerul, pentru care nu am decît o slabă şansă, sau osînda veşnică, unde tot ce se poate face pentru tine este să te tortureze, de parcă n-ai fi învăţat aici pe pămînt că te poţi ridica deasupra suferinţelor. Nu !

Ginul şi uitarea ! Nu există nici un alt leac pentru asta ! Poţi fi sigur că există mulţi ca mine, care, fiind crescuţi în spaimă şi rămînînd apoi cu sufletele sterpe, îşi caută în felul acesta consolarea. Aş dori să am credinţa ta. Nu ştiu ce înseamnă aşa ceva. Semeni cu un cerşetor în îmbrăcămintea asta ponosită, dar zîmbetul plin de siguranţă de pe faţa ta dovedeşte că ştii mai multe decît mine şi fraţii noştri, şi lucrul acesta este mai preţios decît o viaţă îndestulată cu bani la teşcherea şi joben în zilele de duminică. Dacă mi-ai putea dărui credinţa, te-aş urma ; prefer de o sută de ori sărăcia şi credinţa ta, decît respectabilitatea mea şi hăul negru ce mi se deschide în faţă. Iată nenorocirea cea mai mare : să stai aici şi să nu afli nicăieri o ieşire.

Îşi lăsă capul în jos şi privi fix, prin plasa de la fereastră, ceaţa de pe canal.

— Nu m-am gîndit prea mult la toate astea, zise Maarten. Am căutat doar să făptuiesc tot ce mi-a stat în putinţă ca să trăiesc cît mai bine fără a face cuiva vreun rău. Asta este de ajuns în ochii lui Dumnezeu. Mai mult nu pot spune. Dacă aş avea cît de puţini bani, ţi i-aş da ţie, chiar dacă ţi-ar servi numai pentru ca să-ţi alini suferinţa în băutură, dar i-am dat în altă parte, unde ei aduc de asemenea alinare. În cazul în care ai nevoie de mine, cheamă-mă ; nu-ţi poţi imagina ce aş fi în stare să fac.

Apoi îl părăsi. Cînd o porni îndărăt rîul era liniştit ; sclipiri de lumină jucau pe apa vălurită.

— Trebuie să reparăm la iuţeală şlepul, zise el, şi apoi să mai căutăm de lucru.

În dimineaţa următoare părăsiră oraşul ; peste acoperişuri se înălţa turnul.

XI

TIMP DE PESTE UN AN bătrînul şlep navigă în condiţii bune şi, cu toate că nu cîştigau prea mult, zilele acelea fură cele mai fericite din viaţa lor. La început navigară o vară întreagă pentru un client din Leeuwarden, cu un salariu fix. Acesta le pretindea să facă pentru el unele transporturi pe care le plătea cînd plecau, aşa încît călătoreau fără griji. Munca era mai grea pe canale înguste, în schimb drumurile la Drachten şi Zevenhuizen şi mai departe erau uşor de făcut cu şlepul. În satele pe unde acostau sau prin care treceau erau cunoscuţi ca oameni harnici cărora nu le plăcea să vorbească mult, dar care trăgeau cu nădejde la edec, ore în şir, în zilele umede ale sezonului. Rareori se întîmpla acum ca vreun copil să-i insulte ; oamenii aflaseră că ei nu mai ţineau de confreria din Zwijndrecht.

Marie pregătea masa, în timp ce proptea echea cu spatele, şi cînd cartofii erau gata micul Jan scutura odgonul ca să atragă atenţia tatălui său. Atunci Rossaart se oprea, căutînd ceva de care să-l lege. Uzi pînă la piele, se aşezau apoi în cabina de pe punte, vorbind foarte puţin în timp ce mîncau. Cuvînul cel mai des pronunţat era numele lui Jan ; Marie era aceea care găsea totdeauna ceva să-i spună şi îl striga totdeauna pe nume, ca şi cînd sunetul acela îi făcea plăcere. Băieţelul era slab pentru cei opt ani ai săi, liniştit şi subţirel. În vara aceea avea destul de mîncare şi ea se îngriji să-i

coasă îmbrăcăminte caldă. Marie povestea cum se jucase dimineaţa, cum gudronase odgonul ; îşi dădea seama că era înclinată să fie părtinitoare în laudele ei, dar lucrul acesta se întîmpla după ce vorbele îi scăpaseră din gură. Şi cînd Rossaart se întorcea din nou la lucru şi dorea ca băiatul să vină alături de el ca să-i pună picioarele la treabă, ea consimţea, cu condiţia să nu-l ţină prea mult afară, în ploaie. Apoi se aşeza din nou la cîrmă, privindu-şi soţul şi copilul care se aflau la celălalt capăt al parîmei. Rossaart nu se oprea din lucru pînă nu se întuneca şi atunci trăgea odgonul pe şlep. Jantje[1] îl ajuta — devenise chiar destul de îndemînatic la aruncarea odgonului — iar tatăl său îl lega. Apoi stăteau din nou unul lîngă altul pe estacadă, cu un căpeţel de lumînare. Se rugau — băiatul făcîndu-şi semnul crucii la fel ca maică-sa — şi mîncau tăcuţi, obosiţi. După ce Marie curăţa firimiturile şi punea capacul peste oala cu jăratic, îşi aşezau saltele pe pardoseală. Rossaart, simţindu-şi spatele şi genunchii înţepeniţi, adormea imediat, deşi mama şi copilul mai şopteau un timp pe întuneric.

Aşa se petreceau lucrurile în cursul săptămînii. Dar de sîmbătă pînă duminică seara se odihneau şi se distrau. Înainte de căderea nopţii căutau, pe cît le era cu putinţă, să acosteze nu prea departe de uscat. De îndată ce totul era pus la punct Marie pleca cu coşul şi se înapoia cu o pîine albă mare, o franzelă cu stafide, o pungută cu dulciuri şi un cîrnat sau o bucată de şuncă pentru masa de duminică ; aducea uneori chiar şi căpşuni sau cireşe ; pentru ele cheltuise cîţiva cenţi în plus, dar în definitiv un copil avea nevoie şi de cîte o trufanda. În vreme ce Rossaart trebăluia pe punte, din cabină se

[1] Diminutiv de la Jan.

auzeau strigăte vesele şi împroşcături cu apă şi cînd uşa se deschidea din nou, Jan apărea curat, strălucitor şi pieptănat.

După ce mîncau, stăteau împreună încă o bună bucată de timp. Uneori vorbeau despre cîştigurile mai mari care i-ar fi putut ajuta să pună ceva deoparte pentru a-şi cumpăra poate o ambarcaţie mai bună ; cînd Jantje va mai creşte, o să-l poată ajuta şi astfel tatăl său va avea timp să-l înveţe să citească. Îndeosebi Mariei îi plăcea să vorbească despre viitor. Ea zicea că cea mai fierbinte dorinţă a ei era un vas în care fiul ei să aibă loc mai mult, însă Rossaart era de părere că n-aveau a se plînge de modul în care Dumnezeu avea grijă de ei, dacă ţineai seama de cîţi oameni din ţara asta trăiau în lipsuri. Jantje stătea cu ei, aşteptînd să vină timpul de culcare, căci seara de sîmbătă era hărăzită gîndurilor despre lucruri frumoase. Şi cînd Rossaart isprăvea de vorbit cu soţia sa îşi aducea băiatul aproape de el şi îi povestea despre ce auzise sau făcuse pe vremea cînd era copil, sau îşi amintea de vreo întîmplare din Biblie : cum păşise Isus pe valurile mării pentru a veni să-şi salveze prietenii care şovăiau în credinţa lor ; cum poporul Îl înconjura oriunde se ducea şi învăţa de la El cît era de uşor să trăieşti aşa cum dorea Dumnezeu să trăiască oamenii ; sau despre minunatele poveşti cu regele Saul, regele David, regele Solomon, regina din Saba, cu mirodeniile şi aurul ei încărcate pe cămile pentru a fi dăruite înţeleptului rege în cinstea Casei Domnului. Rossaart nu pomenea despre învăţămintele ce se puteau trage din acele poveşti, dar Jantje înţelegea destul de bine de ce îl onora regina din Saba pe rege, de ce era Solomon atît de înţelept şi Isus atît de sfînt.

Duminica era pentru el o zi de lumină, o zi a tatălui mai curînd decît a mamei, căci în acea zi glasul tatălui

său era acela pe care îl auzea mai mult. Stăteau cu undiţele lîngă canal, vreme îndelungată, în tăcere, pînă cînd tatăl său începea din nou să vorbească şi Jantje nu mai dădea nici o atenţie plutei. Alteori, se plimbau o bucată de drum de-a lungul şanţului, sau prin săpăturile făcute pentru recoltatul turbei, în timp ce mama îşi făcea de lucru pe şlep.

În preajma zilei de Sf. Ion se aşezară sub frunzişul bogat al unui copac şi numai cu poveştile din Biblie pe care i le istorisi băiatul avu subiecte de gîndire pentru o săptămînă întreagă.

În duminicile acelea, pe bucata de pămînt plină de trunchiuri de copaci aduşi de apă, era pustiu ; doar ierburi îmbibate de apă şi ciripitul unei vrăbii. Seara, cînd se duceau la culcare, micul Jan aflase o mulţime de lucruri şi îi spunea : „Mulţumesc".

Luni dimineaţă, înainte de a întinde odgonul, ajuta din nou la frecatul punţii.

Navigară într-una, pînă tîrziu în iarnă ; pe măsură ce se scurtau zilele munceau mai intens şi Marie economisi chiar ceva bani pentru sezonul cu cîştig slab. În noul an acest sezon sosi curînd.

De cu toamnă, oamenii de prin oraşe, începuseră să se plîngă de scumpetea cartofilor şi a pîinii. Mulţi rămăseseră fără slujbă. Turba devenise şi ea foarte scumpă pentru că producătorii nu o puteau vinde mai ieftin şi nici *schiperii* nu o puteau transporta cu un preţ mai mic. Nu mai era nevoie ca familia Rossaart să aducă transporturi la Leeuwarden. Avură totuşi puţin noroc, căci întîlniră un *schiper* care avea un *tjalk* mare şi le ceru ca — împreună cu alţi doi care aveau ambarcaţii mai mici — să-i aducă turbă mai ieftină în timp ce el urma să aştepte la Kuinre sau Blokzijl ca să transporte apoi încărcătura cu *tjalk*-ul său către oraşele mari unde puteau

obține un preț mai bun. Făcură așadar trei călătorii la Noordwolde. În cea de-a patra călătorie, tocmai cînd se duceau la Smilde, înghețul începu atît de brusc încît în decurs de două zile, canalul se făcu sloi. Ajutat de un alt *schiper* și de o pereche de brichetari de turbă, Rossaart spărgea gheața ca să poată ajunge mai aproape de marfă, însă munca lor era fără folos căci canalul se închidea din nou pînă dimineața. Zile nesfîrșite, vîntul viforos continua să sufle peste cîmpie și în fiecare dimineață puteai să măsori cîțiva centimetri de gheață în plus.

La o sută de metri depărtare de șlepul „Încrederea" cei de pe celălalt vas începură să sufere primii de lipsuri ; bărbatul deveni certăreț pentru că nu avea bani de băutură, femeia, îndurerată, se ducea plîngînd să cumpere pe datorie de la brutar și de la băcănie și, cînd aceștia nu-i mai dădeau atît cît îi trebuia, pentru că erau prea mulți cei care aveau nevoie să cumpere pe datorie, împrumută și ea bani de la Marie.

N-a trecut decît o săptămînă și pîinea se și împuțina-se în toate locuințele aflate de-a lungul canalului, și mai rău decît oriunde, în hangarele și barăcile pentru burlaci. Chiar în timpurile cele mai bune un tăietor de turbă nu primea destul ca să-și plătească datoria la brutar. După recolte proaste un cartof era un lux pe care nu-l vedea niciodată cînd era nevoit să înceteze munca de tăiere a turbei în timpul iernii. Cu toate că de-a lungul șanțurilor se aflau stive înalte de turbă ei nu aveau nici măcar cu ce să se încălzească ; supraveghetorii puseseră acolo un paznic însoțit de un cîine. În toate locuințele, de la un capăt la celălalt al canalului, se auzeau copiii scîncind de foame și oricine ieșea afară se uita în primul rînd la cer ca să vadă dacă vîntul nu-și schimba direcția. Nu se mai împărțeau pomeni. După ce trecură astfel două săptămîni, o porniră diș-de-dimineață către

Assen sperînd că vor găsi acolo de lucru sau de pomană, dar nu s-au ales cu altceva decît că s-au întors noaptea rebegiți și înfometați. Nici acolo nu se împărțea nimic. Nu mai aveau altceva de făcut decît să aștepte. Cel care nu se înfunda pînă la gît în paie ca să încerce să-și uite mizeria cutreiera malul celălalt după turbă pentru foc, sau rătăcea prin împrejurimi, cu mîinile ascunse în mîneci și se uita bombănind la gheață, sau o privea cu un aer resemnat.

Curînd mulți oameni fură atinși de friguri. Doctorul venea călare din oraș în fiecare zi ; intra în destule locuințe în care știa că nu va fi plătit, dar oricît de ieftine ar fi fost rețetele lui, pentru unii erau prea scumpe ; singurul remediu la îndemînă era doar hîrtia de ambalaj unsă cu seu, pentru cataplasme.

Tîmplarul din sat nu mai prididea să facă coșciuge și se căutau oameni care să le transporte ; saboții lor bocăneau rar pe drumul înghețat. Marie a avut bani de pîine timp de trei săptămîni; ea o împărțea cu grijă, ca să poată duce cîte puțin și la celelalte șlepuri sau în altă parte, oriunde nevoia era mai mare. Apoi, lucrurile începură să se înrăutățească și pentru ei. Brutarul le vindea pe datorie, dar fără tragere de inimă, căci aflase de spiritul lor de răzvrătire. Curînd, începu să le dea mai puțin, zicînd că nici el nu era în stare să plătească făina, căci avea de pe acum datorii la Assen. Micul Jan primea cît avea nevoie ; pîine uscată înmuiată în apă. Și gerul nu se domolea : uneori vîntul se întețea în cursul nopții. Pe pardoseala din cabina de pe punte era destul de plăcut cînd stăteai sub pătură, căci bordurile erau adăpostite din amîndouă părțile de gheață, dar cînd se sculau erau nevoiți să stea înfășurați în pături. Pe celelalte șlepuri copiii tușeau și Marie începu să tușească și ea. Cînd

era culcat sub pătură împreună cu Jantje, Rossaart nu putea să stea decît în capul oaselor ; nici o altă poziție nu era posibilă. Privea fix prin fereastră înghețul de afară, chibzuia și uneori dădea din cap. Îndată ce se va înmuia vremea cu siguranță o să fie inundație între Meuse și Waal. Digurile arătau tot așa cum arătaseră acum douăzeci și cinci de ani ; o mulțime de oameni se vor îneca din nou fiindcă nu s-a cheltuit nici un ban pentru îmbunătățirea lor. Cine știe cît va dura înghețul ? Îndată ce se va porni dezghețul s-ar putea ca el să fie prea slăbit ca să tragă șlepul. Ce se va întîmpla atunci ? Cine o să le dea pîine ? S-ar putea ca unii să spună că trebuia să păstreze banii tatălui său, dar asta ar fi însemnat o lipsă de credință : cel care dăruiește astăzi din belșugul său altora își face datoria și dacă mîine va fi el însuși sărac, avea obligația să se încreadă în Dumnezeu. Acum cînd foamea bîntuia pe șlep, trebuia să ceară ajutor de la cei care aveau datoria să i-l dea, dar cine mai rămăsese acum din confrerie ? În Zwijndrecht nu mai exista confrerie. Gees ar fi singura.... Chiar dacă era strîmtorată... Nu știa însă dacă o scrisoare ar fi ajuns pînă la ea. Trebuia să se împrumute de la mătușa Jans.

Cînd doctorul a venit pe vasul lor, ca s-o vadă pe Marie și a spus că va trebui să-i dea *porridge* cu lapte, căci frigurile se înmulțeau în sat, Rossaart se duse la prăvălie și ceru hîrtie de scris. El îi scrise mătușii Jans spunîndu-i că avea nevoie de bani pentru că erau flămînzi și o asigură că îi va înapoia la vară ; se duse apoi cu scrisoarea la Hooghalen pe unde trecea factorul poștal care venea dinspre nord. Se ducea apoi zilnic să vadă dacă îi sosise vreun răspuns. Cam pe vremea cînd începu dezghețul frigurile o părăsiră pe Marie. Ea își primea încă porția de *porridge* cu lapte, tot așa cum Jantje își primea pîi-

nea, dar zăcea, slăbită, și de firavă ce era nu putea să se țină pe picioare. În timp ce încărca șlepul, Rossaart trebuia să se odihnească cîte puțin, din sfert în sfert de oră. Sudoarea îi curgea șiroaie chiar atunci cînd transporta doar un singur coș cu turbă. Îi promisese brutarului că va plăti o sumă ce se ridica la peste șase săptămîni de cîștig. Rossaart luă un băiat cu el, căci Marie nu putea să țină nici măcar echea și el nu era în stare să facă singur totul.

La Kuinre turba fu bine plătită, așa încît putu să înceapă a se gîndi să-și cumpere cele necesare pentru șlep. Marie își recăpătă încetul cu încetul puterile. Ea continuă să mănînce mai mult decît și-ar fi dorit-o, deoarece își dădea seama cît era de slăbită. Ofta, spunînd că va trece mult timp pînă va fi din nou în stare să se aștearnă pe lucru. Pînă pe la mijlocul primăverii navigară în sus și în jos pe canal ; datoria fu plătită și șlepul căpătă borduri și parîme noi.

Rossaart auzise că Waal-ul se revărsase din nou peste diguri și dorea fierbinte să fie acolo. Un om din Wondrichem i-a spus că ar fi dispus ca în sezonul mort să cumpere de la el o încărcătură de turbă, iar cel care confecționa brichetele și căruia îi pomenise de această propunere i le încredință lui. Jan era în stare acum să-l ajute la conducerea șlepului. Le trebui mult timp ca să străbată drumul care trecea prin Overijssel și Gelderland și în timpul acestei călătorii băiatul prinse drag de munca lui. Rossaart își dădu seama că avea de la el destul ajutor pentru ca să-și poată permite în curînd să cumpere o ambarcație mai mare.

Pe terenurile din lungul Waal-ului nu erau stricăciuni prea vizibile ; doar că vacile ce pășteau prin părțile acelea păreau să fie mai puține la număr, iar oamenii

lucrau la diguri. Le apărea din nou imaginea unei veri paşnice, cu cer albastru, şi nori masivi reflectîndu-se în apă. Un şlep mare de pe Rin eşuase chiar la intrarea în Gorcum. Căpitanul vasului nu ştia probabil că acolo rîul trebuia neapărat dragat.

În ziua aceea, cînd au acostat înainte de a ajunge la Gorcum, avu loc accidentul.

Rossaart se dusese în cealaltă parte a rîului ca să-i facă o vizită fratelui său cel mai mic. Înapoindu-se cu bacul, după-amiază tîrziu, i se păru ciudat că oamenii se uitau la el şi tăceau. Omul cu bacul îl chemă şi îi spuse că îşi lua asupra lui sarcina de a fi mesagerul unei veşti rele. În după-amiaza aceea trei copii de *schiperi* plecaseră să se uite la şlepul de pe Rin ; bărcuţa lor se răsturnase chiar în locul acela şi nici unul dintre ei n-a mai fost văzut de atunci. Fie ca Domnul să-i întărească. Rossaart se uita la apă cu un zîmbet uluit.

În cabina de pe punte Marie îngenunchease ţinîndu-şi capul în mîini. În noaptea aceea stătură unul lîngă celălalt, cu mîinile împreunate, şi nu scoaseră nici un cuvînt. La prima lucire a zorilor, el se duse pe punte. Apa curgea liniştită, înrourată şi sclipitoare.

Drept în faţă se afla fortul unde odinioară văzuse vameşul, corpul acela tîrît ; îşi reaminti plescăitul apei. I se făcu greaţă şi simţi cum i se înmoaie picioarele. „Doamne, se rugă, dă-mi..." dar nu ştia ce. Se întoarse, luă cangea, dar nu mai ştiu ce să facă cu ea. O băgă în apă şi privi în sus către cer zicînd : „Nu sînt decît un vierme, nu mă pot opri să blestem apa. Doamne, cu ce ţi-am greşit ?"

Marie care îl auzise, deschise una din uşile de jos şi îl văzu ţinînd cangea în mînă, ca şi cum ar fi înfruntat un duşman.

— Rossaart, zise ea, dezleagă nava, duminica aceasta putem să n-o respectăm.

El dezlegă parîmele şi le strînse, apoi ridică vela care prinse viaţă de la prima briză a dimineţii.

— Trebuie să muncim mai departe, nevastă, deşi Dumnezeu a abătut pedeapsa asupra noastră.

Tăcură apoi, privind fix apa. Cu cît şlepul se îndepărta, Marie îşi întorcea mai des capul înapoi. Cînd urma lăsată în apă începu să scînteieze turnul din Gorcum dispăru după cotul rîului. Stăteau alături la cîrmă, dar ea continua să privească înapoi şi el rămase cu ochii aţintiţi la apă. Trecură tăcuţi pe lîngă Sliedrecht şi Papendrecht, pe lîngă Zwijndrecht şi căsuţele înşirate de-a lungul Noord-ului. Soarele strălucea pe cîmpii. Vacile se odihneau în iarbă. În după-amiaza tîrzie începură să se adune nori firavi înspre răsărit. Marie se duse în cabina de pe punte, fierse cafeaua şi veni cu ea, fără o vorbă. Cînd începu să se audă mugetul vacilor, el întrebă dacă n-ar trebui să se oprească peste noapte la Krimpen. Ea încuviinţă zicînd :

— Trebuie să ne întoarcem repede înapoi ; inima mi-a rămas acolo.

Cînd acostară, ea împărţi pîinea.

Fu prima zi a călătoriei lor tăcute.

La Gouda au luat o încărcătură pentru Amsterdam. De atunci încolo simţiră că ceva se schimbase între ei, deşi nu înţelegeau prea bine ce anume. Cînd se sculau dimineaţa şi înaintea meselor, Marie se ruga mai mult decît el. Stînd singură la eche, mîinile ei lucrau în timp ce gîndurile o luau razna. Rossaart, care trăgea la odgon şi trebuia să-l ţină întins, suferea de căldură, de apăsarea frînghiei pe umeri şi de oboseala din picioare, iar gîndurile încetau să-l urmărească doar atunci cînd tre-

buia să-şi croiască drum, sau cînd trecea pe lîngă un sat. La prînz sau către seară, după ce strîngea odgonul şi se urca pe şlep, îşi dădea seama din nou cît era de gol. Marie trăia complet scufundată în amintirile ei, în timp ce pe el îl năpădeau doar din cînd în cînd, cu o mereu împrospătată şi neaşteptată emoţie. Totuşi el reuşea să doarmă, în vreme ce ea rămînea mereu trează.

Era o vară caldă. Soarele strălucea în fiecare dimineaţă. Frunzişul nu căzuse încă de pe crengile copacilor cînd plecară iarăşi din Amsterdam. Duceau încărcături mici la Haarlem şi înapoi, la Alkmaar şi Edam ; vremea se menţinea bună şi Rossaart avea mereu de lucru. Rămaseră o săptămînă la Edam, în vreme ce aerul de sub castani începuse să miroasă a toamnă. Înainte de a traversa Zuiderzee a trebuit să repare şlepul ; era pentru ei un prilej de repaus. Ori de cîte ori Maarten se oprea din ciocănit sau din tăiatul cu fierăstrăul surprindea pentru o clipă liniştea din jur. La cină stăteau unul lîngă altul, neavînd ce să-şi spună.

Transporturile de turbă reîncepură între Kuinre, Wildervank şi Smilde. Marie punea guldenii în bufet. Cînd vîntul de nord-est scutură ultimele frunze de pe copaci, ea începu din nou să tuşească ; îi era frig şi îşi punea un şal împletit pe umeri. Dar tusea se înteţi. În liniştea ce domnea de-a lungul canalului, el o auzea în spatele său, în timp ce trăgea şlepul la edec ; tusea ei devenise atît de regulată, încît ştia după numărul paşilor lui cînd o va auzi din nou. Cumpără de la farmacist o doctorie, dar tusea Mariei continua să fie singurul lucru care îi ajungea la urechi în tăcerea din jur. Înainte de a începe săpatul turbei la Smilde, ea îi spuse că nu dorea să mai rămînă acolo încă o iarnă ; dacă avea să fie bolnavă, prefera să se ducă la Gorcum.

— O să muncim mai mult, răspunse el. O să putem aduna ceva bani şi dacă iarna nu începe prea devreme o să izbutim să luăm acasă un transport şi pentru noi.

Nu întrebuinţase niciodată pînă acum cuvîntul acasă. Deodată ea îşi duse şorţul la ochi ; îi spuse ceva, dar el nu înţelese.

— Cînd merg pe mal trăgînd la odgon, mă năpădesc uneori gîndurile. Iov nu a avut dreptate cînd i-a cerut socoteală lui Dumnezeu. Dumnezeu nu-l pedepseşte pe nevinovat ; nu putem să ştim de ce ne trimite nenorocirea şi nici nu se cuvine să întrebăm. Tot aşa şi noi, n-o să ştim niciodată de ce s-a întîmplat aşa, căci nu sîntem decît ceea ce sîntem. Este omeneşte să plîngi atunci cînd ai o durere. Dar nu lăsa lacrimile să te orbească într-atît încît să nu-L mai vezi pe Dumnezeu. Ne vom înapoia la Gorcum. Oricum sîntem atraşi într-acolo, dar să continuăm a ne ruga aşa cum am făcut totdeauna.

Grăbi încărcarea şi descărcarea ; mergea mai repede pe poteca de *halaj* [1], dormea mai puţine ore. Primul îngheţ avu loc la începutul lui februarie ; urcă în grabă marfa pe şlep şi, pentru ca să poată urma drumul cel mai scurt, căută un om care să vină cu el cînd avea să treacă peste Zuiderzee.

În Olanda vremea oscila încă între îngheţ şi dezgheţ ; apa era întunecată. Rossaart, ale cărui picioare se resimţeau de munca peste măsură de grea, trăgea mai încet la edec pe potecile noroioase. De muncit munceau mai puţine ore, căci Marie tuşea atît de tare încît echea devenise prea grea pentru ea. Atunci el o lăsa să se odih-

[1] Operaţie prin care o navă este trasă de-a lungul unei căi navigabile.

nească sub pătură, în timp ce el pregătea mîncarea afară, căci Marie nu mai putea suporta fumul. Uneori, pînă să termine el cu pregătitul mesei, ea adormea ; alteori refuza să mănînce, dînd din cap cu ochii închişi şi el făcea singur rugăciunea. Apoi se aşeza pe scaun şi aştepta pînă cînd ea se scula, în sfîrşit, şi punîndu-şi şalul pe umeri, zicea :

— E mai bine să ne grăbim.

El proptea cîrma în aşa fel încît Marie să nu fie nevoită să o ţină tot timpul, apoi apuca odgonul şi sărea din nou pe mal în tăcere. Nu auzea nimic altceva decît propria lui respiraţie gîfîitoare şi apa care lovea şlepul în spatele său.

Dincolo de Goulda, în timp ce se odihneau, ea zise :

— Rossaart dragă, va trebui să stau în pat ; simt că nu mai pot continua astfel. Călătoria pe apă a devenit prea grea pentru mine. Ce ne vom face acum ? Ar fi mai bine să mă laşi la Gorcum, ca să scap de tuse. Mai tîrziu, vom vedea.

— Bine, zise el. Avem destui bani ca să-ţi ajungă pentru patru luni sau cam aşa ceva. Eu am să iau un băiat cu mine şi tot ce voi pune deoparte, îţi voi da ţie ca să te însănătoşeşti. Mai bine bagă-te din nou în pat.

Asta fu tot ce-şi spuseră. El mai stătu un timp în cabină, privind prin fereastră fulgii rari de zăpadă care începuseră să cadă, dar cînd observă că ea adormise se sculă. Trase la edec încet, cu grijă, ţinînd odgonul din scurt şi privind mereu înapoi ca să vadă dacă şlepul mergea drept. La cîrmă nu era nimeni. I se păru că bătrînul şlep era mai uşor, deşi grămezi înalte de turbă erau stivuite pe punte. Îşi dădu seama că era mai obositor să se tot oprească din timp în timp, decît să meargă într-una cu pas regulat.

Dincolo de Krimpen putu să înalţe din nou vela. A doua zi dimineaţă, cînd s-a oprit la Wondrichem, ea îşi pregăti bocceluţa.

— Plec cu jalea în suflet că te las să navighezi singur, zise ea. Dar dacă aş rămîne cu tine, mai mult te-aş stînjeni. Nu te îndepărta prea mult şi vino să mă vezi din cînd în cînd.

El o duse pe malul celălalt şi pînă după-amiază îi şi găsi o locuinţă la o văduvă, într-o căsuţă din aleea Ghivecelor cu Flori ; acolo avea un pat bun în care putea să stea culcată.

— Dumnezeu să te binecuvînteze, zise Rossaart, şi se înapoie singur pe şlep ca să-l descarce.

XII

LA CHEIUL RINULUI, băiatul pe care îl luase cu el îi spuse că i se oferise o slujbă pe un *tjalk ;* își luă simbria și plecă.

Întreaga încărcătură pe care o avea fiind pe socoteala lui, Rossaart hotărî să se oprească din loc în loc, să vadă ce poate primi de lucru pentru la iarnă, căci o încărcătură mare era prea greu de dus pe apă fără un ajutor. Catargul era nou, îl avea de anul trecut ; ar fi cumpărat și o velă nouă și atunci vasul ar fi fost capabil să transporte încărcături grele, cu vîntul în față. „Încrederea" dovedise că putea să înainteze ușor, folosind chiar vela cea veche, într-atît aluneca de repede în briza răcoroasă și puternică a verii.

Sub malul împădurit întîlni șlepuri gata încărcate, iar mai departe, în dreptul unei cărămidării, două erau pe cale să fie încărcate. La Wageningen auzi că transportul de cărămizi se va termina în curînd ; unele șlepuri nu mai aveau de pe acum de lucru. Mult nu era de așteptat nici de la transporturile de cartofi care urmau să înceapă după cîteva săptămîni, căci recolta părea să fie din nou proastă și printre luntrași erau mulți concurenți.

După prînz nu înaintă prea mult și observă că circulația pe apă nu era prea mare. Cu toate acestea, ar fi vrut să încerce a rămîne aici. În Nord, oricît de mult muncea și oricît s-ar fi străduit, nu se simțea niciodată în largul său ca aici, unde avea mai mult spațiu ; cerul tulbure era mai înalt, orizontul mai larg, mai ales dincolo de Rhenen, unde se întindea din amîndouă părțile departe de maluri. Pe apa limpede și adîncă a Lek-ului și a Waal-ului se simțea mai acasă decît pe canalurile înguste din Nord. Aici, de-a lungul digurilor cu sălcii, printre acoperișurile joase, era mai împăcat, în timp ce dincolo umbla dintr-un loc într-altul ca un străin, așteptînd mereu să se întoarcă. Cei trei ani în care muncise din cînd în cînd în Nord — fie ajutat, fie singur — l-au apăsat greu ; își dădu seama că nu mai avea aceeași putere și că începea să înțepenească mai devreme decît ar fi trebuit. Izbutise totuși să trimită regulat Mariei destui bani, deoarece cu cît era mai singur cu atît avea mai puțină nevoie de ei. Trecuse mult timp de cînd nu mai pusese pe foc un ibric de cafea, sau de cînd nu mai văzuse pîine albă în cabina de pe punte ; cînd călătorea singur nu-și pregătea mîncare caldă decît duminicile.

La început făcea asta ca să economisească bani pentru soția lui și pentru ca să cumpere un șlep, însă de cînd începuse și ea să cîștige și nu voia să primească decît puțini bani de la el se obișnuise să-și mănînce doar pîinea zilnică pentru care aducea totdeauna prinos cerului. Uneori avea destui bani puși deoparte pentru ca să se simtă în stare a se gîndi la cumpărarea unui *tjalk* mare. Dorea ca Marie să nu revină decît pe un vas bine construit, cu o cabină de punte încăpătoare, așa cum fusese prima lor „Încredere". Dar, într-un fel sau altul, banii se cheltuiau totdeauna. Înțelegea atunci că realizarea dorinței sale fusese încă o dată amînată pentru un viitor îndepărtat. Totuși lucrul acesta îi aducea alinare, căci îl dezgusta o pușculiță plină cu bani sunători atîta vreme cît vedea în jurul său oameni mai săraci decît el.

Mai ales în ultimii doi ani, sărăcia părea să se fi întins și mai mult. În fiecare vară se vorbea prin orașe despre o recoltă bună, dar oricine călătorea pe apă prin

ţară putea să vadă, chiar în luna august, pe mai multe întinderi de pămînt, culturi de cartofi atacate de pecingine şi cu toate că cerealele erau înfloritoare, acolo unde solul era fertil, ele nu ajungeau niciodată pentru orăşanul care avea leafă mică şi o familie numeroasă de întreţinut. Pretutindeni, de la Amsterdam la Rotterdam, se aflau cantonate trupe, căci autorităţile se temeau de tulburări ; se vorbea rareori despre sărăcia pămîntului, totuşi mulţi zilieri nu-şi puteau cruţa soţia şi copiii de foamete, nici chiar în timpul verii.

Pe cînd se îndrepta spre Wijk bij Duurstede ca să înnopteze acolo, se auzi strigat pe nume de pe bacul care abia traversase apa. Nu recunoscu omul care venea către el de-a lungul malului, însă Winter îi reaminti că merseseră alături în lanţuri, în timpul războiului, atunci cînd amîndoi refuzaseră să se înroleze. Zilele frumoase de odinioară au trecut, îşi spuneau ei în timp ce mergeau spre moară prin iarba înaltă ; atunci credeam încă în puterea de a schimba lumea, iar cînd a trebuit să fim închişi pentru convingerile noastre socoteam că meritau sacrificiul. Dacă însă intenţionai să continui în felul acesta ai fi putut să-ţi petreci întreaga viaţă după gratii. Din moment ce te căsătoreai şi aveai copii nu puteai să-i laşi şi pe ei să sufere pentru convingerile tale şi n-aveai altceva de făcut decît să o iei pe urma celorlalţi. Nu ! Învăţătura divină era prea bună pentru lumea asta. Tot ce-ţi mai rămînea de făcut era să-ţi îndeplineşti datoria cît puteai mai bine, să nu minţi, să-ţi îndrumezi copiii pe căile cinstei şi să faci ce poţi pentru semenii tăi. Era o palidă umbră a ceea ce susţinuseră odinioară, dar dacă însuşi Dumnezeu nu-i putea convinge pe oameni să se poarte mai bine, cum ar fi putut s-o facă ei înşişi ?

Soţia lui Winter tăie pîinea. Sosiră copiii şi omul de serviciu. Deşi abia apucaseră să se cunoască unul pe altul,

căci Winter nu rămăsese la Zwijndrecht prea mult timp după ce fusese închis iar Rossaart călătorise mai tot timpul acesta, parcă s-ar fi cunoscut din copilărie, ca fraţii ; erau înrudiţi prin credinţă şi nu se deosebeau decît foarte puţin prin dezamăgirea care îi cuprinsese odată cu anii — pe unul ceva mai mult decît pe celălalt.

Rossaart găsi cuvinte s-o exprime :

— Multe sînt lucrurile pentru care trebuie să-i mulţumim lui Wuddink, chiar dacă în ochii lumii el trecea drept un proscris, căci ne-a dăruit frăţia care e vie în inimile noastre.

Stătură pînă tîrziu şi priviră spre Lek ; culorile cerului erau încă vişinii şi gălbui, iar luna se înălţa deasupra copacilor.

Dimineaţa Winter îl duse la negustorul de făină din oraş, care fu de acord ca Rossaart să facă transporturi pentru el ; şlepul arăta curăţel, cu bocaporţii [1] rezistenţi.

Cînd intră pe canal, în vecinătatea oraşului Gorcum, fu copleşit de melancolie şi de presimţiri rele, neştiind cum o va găsi pe Marie. Anul trecut îi spusese că era încă prea slabă ca să călătorească din nou ; el credea însă că ceea ce o apăsa era altceva : frica de apă. De îndată ce erai cuprins de ea nu mai exista nici o scăpare.

Iată ceea ce stătea între ei. Şi el ura acum apa, aşa cum urăşte cineva un prieten de care a fost minţit, însă cît priveşte frica, de cînd era copil nu simţise aşa ceva. Ştia din proprie experinţă că nu se putea lipsi de apă. Călătorea pe apă nu de dragul călătoriei propriu-zise şi fusese doar o întîmplare că a devenit căpitan de şlep. Ce altă ocupaţie legată de apă putea găsi el, la vîrsta lui ?

[1] Uşi amenajate pe punte prin care mărfurile se introduc în cală.

Iată Arkel-ul, unde în gîndurile sale era totdeauna aprilie. Casele noi își schimbaseră înfățișarea. În oraș, deopotrivă, observă pentru prima dată ceva deosebit ; se simțea străin, de parcă ar fi fost mai bătrîn decît oamenii pe care îi întîlnea. Acostă la debarcader, aproape peste drum de casa în care se născuse. Bătrîna care deschise ușa zise că va trebui să aștepte căci Marie, care era plecată la spălat, nu venea acasă pînă seara. Rămase în camera mică și joasă ; femeia aduse lapte bătut și se așeză lîngă el.

— Da, zise ea, cînd el privi crucifixul ce atîrna lîngă pat, Marie se află acum aici printre ai săi. Oricît ai fost tu de bun pentru ea, exista ceva care îi lipsea.

Străduța era îngustă. El se aplecă să se uite la cer printre gratiile de la fereastră. Două vecine îl priveau, stînd de vorbă la ferestrele căsuțelor de peste drum.

Femeia plecase la bucătărie cînd ușa se deschise. În întuneric, ea îl văzu profilîndu-se pe fereastră. Tot ce rosti fu : „Rossaart". Apoi aduse o lumînare și o puse pe măsuța de lîngă patul ei. Răspunzînd la întrebarea lui îi spuse că nu se plîngea de nimic și că era în stare să-și ducă munca la bun sfîrșit ; nu avea nevoie de nici un ban. El credea că anul viitor va putea să cumpere un vas mai mare și o întrebă dacă nu cumva era prea înspăimîntată de apă ca să călătorească din nou pe ea.

— Nu mă tem, însă am nevoie de ceva pe care nu-l pot găsi pe șlep. Tu ai fost crescut altfel și nu știi ce poate însemna biserica atunci cînd inima ți-e chinuită. Dar, cine știe, poate mai tîrziu am să fiu în stare să călătoresec cu tine. Mă rog pentru asta.

În bucătărie, unde își împărțiră masa, observă că ea îmbătrînise ; părul i se rărise sub boneta mică, obrajii se scofîlciseră ; mai tot timpul privea în jos și cînd se uită la el, ochii i se părură mai umbriți. El îi spuse că o să

călătorească de acum înainte pe rîuri și prin urmare îi va fi cu putință să vină mai des.

— Foarte bine, aici găsești totdeauna pîinea pregătită pentru tine.

Ea îi spuse apoi că după spălat trebuia să se ducă la culcare ; mîine avea o zi lungă. Îl însoți pînă la ușă, îl prinse de mînă și îi șopti la ureche :

— Dumnezeu să te binecuvînteze, dragul meu soț.

Sub un cer limpede, liniștit, el traversă Merwede la Worcum și acolo descărcă turba. Lîngă dig, unde își instalaseră corturile plutașii care transportau cheresteaua, era agitație. Polițiștii districtului se învîrteau primprejur, căci atunci cînd plutașii trăgeau puțin la măsea, stîrneau uneori scandaluri. Maarten rămase pînă tîrziu pe șlep privind cum se oglindea lumina lunii pe apa vălurită ; în corturi se cînta. Cînd sosi dimineața curăță șlepul și se înapoie pe drumul pe care venise.

Călători pînă iarna tîrziu de la Wijk-pe-Duurstede spre diferite locuri din Olanda, la Utrecht și de-a lungul rîurilor Lek și Waal ; venea deseori în orașul său natal, unde cobora pe uscat. După fiecare călătorie, îi dădea Mariei banii. Socotiră că vor fi în curînd în stare să-și cumpere un *tjalk* ; ea clătina însă ușor din cap atunci cînd îi pomenea de drumul ei pe apă împreună cu el.

Înghețul îl găsi la Nijmegen. O porni repede la vale ca să ajungă la timp la Worcum, însă la Slijk Ewijk i se strică ceva la cîrmă și fu nevoit să tragă la mal. Pe bac îl întîlni pe Koppers pe care nu-l văzuse de 15 ani. Acesta, după ce își fracturase piciorul, renunțase la navigație și plecase din Zwijndrecht. Avea barba albă și își tîra piciorul cu greutate. Luîndu-l pe Rossaart acasă, zise că era pentru el ca o veste bună venită de departe, ca o briză răcoroasă pentru un suflet obosit. Avea nevoie

de sfatul şi de ajutorul lui. Povestea pe care i-o spuse fu lungă şi complicată.

Pe cînd stăteau de vorbă, soţia lui venea mereu să-i spună că sînt oameni care îl aşteaptă ; el îi răspundea, iritat, să aibă ea grijă de ei, împreună cu unul din băieţi. De îndată ce nevasta lui ieşi din cameră, el îi mărturisi lui Rossaart că întreaga vină era a lui. Nu fusese niciodată în stare să înţeleagă rosturile lumii. De altfel trebuia să nu se fi căsătorit niciodată. Situaţia se înrăutăţise tot mai mult. Îi venea din ce în ce mai greu să se mişte dintr-un loc într-altul.

Îşi dădea seama că va veni timpul cînd va fi obligat să renunţe la slujbă şi asta era ceea ce aşteptau duşmanii săi. Căci îşi făcuse duşmani în sat şi printre ţăranii din vecinătate pentru că le arătase argaţilor şi oamenilor tocmiţi cu ziua că erau trataţi nedrept pentru munca lor, care în timpul verii, nu le îngăduia decît puţine ore de somn, şi pentru că nu se ducea la biserică. El îi spusese pastorului că acolo merg doar oamenii pentru care vorbele erau totul fără ca faptele să-i arate a fi buni creştini. Îşi dădea bine seama că pe zi ce trece devenea tot mai arţăgos, dar cum putea să fie altfel dacă în fiecare an li se spunea să nu se lase furaţi de aparenţe şi cînd, an de an, aparenţele erau singurele care contau ? Munca era şi ea prea grea pentru el, din cauza genunchiului său, dar a fost nevoit să o ducă mai departe ; îndată ce ar fi căzut la pat, duşmanii săi ar fi avut grijă să nu-i fie reînnoită arenda.

— Da, spuse, Rossaart, te voi ajuta aşa cum am învăţat noi să o facem, dar nu mai mult de vreo patru săptămîni, căci atunci va trebui să mă duc în Olanda să caut un *tjalk*.

Rossaart îi conduse bacul în perioada grea, cu gheţuri plutitoare şi curenţi repezi. Dar starea lui Koppers se

înrăutăţea şi cînd contractul pentru bac urma să fie reînnoit primarul veni să spună că nu avea nevoie de un invalid. Trebuia să pună pe altcineva la bac.

— Ce mă fac acum, îl întrebă Koppers, cu patru copii de crescut ? Iar soţia lui umbla de colo-colo, cu batista la ochi. Rossaart se aşeză lîngă el şi zise :

— În cele trei luni cît am stat aici n-am cîştigat nimic, dar mi-au rămas ceva bani. Cred că *tjalk*-ul poate să mai aştepte puţin. Poate o să-ţi fie de ajuns pentru o prăvălioară şi nu vei avea decît să încerci să încropeşti ceva.

În dimineaţa aceea cenuşie le transportă mobila pe şlep şi îl duse pe Koppers cu soţia şi copiii la Dordrecht.

Apoi o porni din nou pe apă, o vară întreagă, în slujba negustorului de făină. Şlepul avea deseori nevoie de reparaţii ; era limpede că nu va mai rezista mult şi că va trebui să-şi procure un altul, chiar dacă Marie nu se va mai întoarce pe el. Cînd se ducea să o vadă ea îi dădea mereu acelaşi răspuns : deocamdată nu. Cîteodată avea impresia că nu se putea hotărî să-i spună adevărul : Nu va mai veni niciodată pe apă.

Într-o zi găsi la ea o scrisoare de la mătuşa Jans, care îi imputa lui Maarten că nu se mai dusese să o vadă de atîta timp şi îl ruga să vină grabnic căci avea ceva urgent să-i spună. Abia în ultimele zile ale verii i se ivi ocazia să se ducă acolo ; frunzele copacilor de pe dig erau încă verzi. Uşa fu deschisă de o altă fată ; ea îl întrebă ce doreşte şi îl lăsă să aştepte pe coridor. Îl privi cu mirare cînd îl conducea spre camera mică din spate.

Mătuşa Jans, mică şi ofilită, era instalată confortabil în fotoliul ei ; cînd îi luă mîna îi apăru un zîmbet pe faţă, dar nu scoase nici o vorbă. În camera pe care o cunoştea atît de bine nu se schimbase nimic : mobila stră-

lucea, geamurile luceau, doar că era mai puțină lumină, din cauza castanului care crescuse.

El își trase un scaun alături.

Ea îl privi și în cele din urmă zise :

— Așadar ai venit. Nu mai știu ce voiam să-ți spun ; cînd îmbătrînești, uiți atît de repede. Dar m-am gîndit totdeauna la tine. Nu pleca acum din nou, băiatule. Curînd se va isprăvi cu mine ; îmi dau eu însămi seama de sfîrșitul meu. Unora le trebuie un an ca să-și ia rămas bun, alții pier fără să bage de seamă. Mai bine sună să vină cu cafeaua.

Glasul ei era slab, dar treptat deveni mai sigur și mai plin și, după un timp, începu să-și ridice capul.

— Maarten, de mult am vrut să-ți vorbesc, dar n-ai venit niciodată la mine și sînt atît de multe de spus încît nu voi isprăvi într-o zi. Rămîi aici peste noapte, în același pat în care te culcai înainte ; e gata pregătit.

Și cînd fata aduse cafeaua :

— Acum trebuie să mă culc ; este dispoziția doctorului, dar dacă mă voi simți bine am să mă scol din nou și o să putem sta de vorbă.

În după-amiaza aceea merse de-a lungul digului unde lucrase de obicei și văzu că fusese prelungit cu o bună bucată, pe care o parcurgeai din oraș în aproape o jumătate de oră. Dincolo de el părea să fi început construirea unui nou dig, dar lucrul lîncezea. Hotărî ca a doua zi să se ducă la Hurwenen să vadă cum stăteau lucrurile pe acolo. În timp ce mergea privind *polderul* și rîul ce se întindea în depărtare, îl cuprinse o senzație familiară. Avea impresia că aștepta ceva. Înainte de a se întoarce la mătușa lui se urcă pe șlep, intră în cabina de pe punte și își dădu dintr-o dată seama de goliciunea ei, văzînd papucii cei vechi ai Mariei ce zăceau încă într-un colț.

Dorise mereu să-i ducă la cizmar și acum probabil că nu va mai fi nevoie de ei.

Mătușa stătea în același fotoliu, cu capul sprijinit în mînă.

— Miroși a nămol, zise ea. Apoi începu să-i mărturisească în cuvinte puține ceea ce purtase atîta vreme înlăuntrul ei.

Printre crîmpeie de amintiri, și uneori printre repetări fără sfîrșit, vorbele i se agățau cînd și cînd de cîte o idee. Și cum ceea ce spunea era trunchiat și pe jumătate mascat din cauza sfielii, abia mai tîrziu își dădu el seama ce voise de fapt să spună.

— Ar fi putut să fie cu totul altfel, zise ea, după ce masa fusese strînsă, dacă nu m-aș fi încăpățînat să stau aici. Nu pot să tăgăduiesc că atunci cînd omul se gîndește numai la el se închistează. Dumnezeu știe cît am blestemat apa aceea și totuși am rămas pe loc. Deși am știut că ea nu putea să se schimbe în pămînt uscat.

Tăcu din nou și privi pe fereastră, jucîndu-se cu un ciucure. Apoi întrebă de șlep și dădu din cap, de parcă i-ar fi trecut deodată prin minte alt gînd. Și cînd fata veni să o ajute să meargă la culcare oftă, zicînd :

— Mîine. O să vorbim mîine.

Coborî tîrziu, după ce Maarten fusese pe afară ca să ungă odgonul cu catran. Cînd îl văzu, ochii îi străluciră. Îi spuse bună dimineața.

— A mai trecut o noapte. Uneori dorm bine, dar de obicei nu fac decît să moțăi între somn și veghe. Și văd chipuri respingătoare... Dar m-am obișnuit cu ele. Patruzeci și cinci de ani de singurătate, e mult, nu glumă. Doar nu ți-ai cunoscut niciodată unchiul ; el nu se mai afla aici cînd te-am văzut pentru întîia oară în Brakel. Să fi spus da, atunci cînd am vrut să vii să locuiești cu mine... Dar tatăl tău nu avea ochi pentru mine. Zicea

că sînt păgînă pentru că luam uneori în derîdere biserica. Poveşti de adormit copiii ! Să pretinzi că a fost o pedeapsă de la Dumnezeu că mama ta şi copilul ei cel mic s-au înecat. Dar atunci cu mine cum e ? O suferinţă, o pedeapsă de o viaţă întreagă, în dragostea mea. Cei care au putut să scornească aşa ceva au fost nişte oameni cruzi.

Pieptul îi palpita de emoţie şi mîinile îi tremurau.

Şi mai apoi, la cină :

— Lasă-mă să vorbesc. Îmi face bine şi-mi limpezeşte mintea. Îţi aminteşti de iarna aceea cînd ai dat o mînă de ajutor aici la Hurwenen ? Ai salvat doi copii agăţaţi într-un copac ; fata a murit după aceea, dar băiatul trăieşte şi astăzi, lucrează la Ammerzooi. Îşi aminteşte foarte bine de „Omul apei". Ce fericită eram ! Un bărbat din casa noastră care îndrăznise să se împotrivească apei ! Oh, Maarten, dacă ai fi rămas atunci cu mine ! Sigur că nu era nevoie să o porneşti hai-hui, pentru că nu puteai s-o iei şi pe Marie cu tine. Ai fi putut să rămîi aici şi să îndeplineşti munca pentru care te născuseşi. Bani erau destui. Ai fi ajuns, de mult încă, un consilier şi poate chiar un inspector al digurilor. Digurile ar fi arătat altfel ; n-ar mai fi fost distruse de ape din nou şi nu s-ar mai fi auzit mereu de noi accidente, de parcă rîul n-ar fi dus pînă acum la pieire destule vieţi omeneşti. Prea sînt mulţi cei care zac în mormîntul ăsta de apă. Ai spus-o singur : „Mulţi oameni se vor mai îneca ; sînt sigur de asta", aşa ziceai. De cîte suferinţe aş fi fost scutită ! Căci în singurătate un om cade din rău în mai rău. Toate amintirile acelea triste, toate pricinile pentru care ai plîns, şi mereu aceleaşi gînduri care revin... Te simţi amărît şi îţi faci imputări din această pricină. Oh, iar am uitat ce voiam să-ţi spun... De-aş ajunge şi eu în pămînt, lîngă cei dragi mie ! Ştii, n-am fost totdeauna

aşa de singură. Erai un copil frumos, atunci cînd ai venit la Brakel. De ce nu mi te-au dat mie ? Tatălui tău îi păsa de tine tot atît de puţin ca şi de mine. Da, cînd stau acum în pat, răsucindu-mă şi mutîndu-mi privirea dintr-un loc într-altul, îmi amintesc tot ce voiam să-ţi spun. Dar gura îmi îmbătrîneşte şi îmi slăbeşte ; tocmai pentru că am ţinut-o închisă atît de mult timp.

Repeta deseori aceleaşi lucruri dar o auzea uneori spunîndu-i cîte un lucru pe care nu-l ştiuse niciodată. Cine era cel pierdut din pricina apei, asta n-o spunea, şi nu era el omul care s-o întrebe. De aproape patruzeci de ani o cunoştea fără să ştie ce ţinea ascuns în inima ei.

Într-o după-amiază cînd se aşeză în fotoliu, i se ridică o umbră de roşeaţă în obraji.

Îl privi lung, apoi zise :

— Mai bine să mărturisesc. Sorocul meu este atît de aproape, încît nu-mi mai este ruşine. Am primit deseori veşti despre tine. Totdeauna am pus oamenii să se intereseze şi mi-au spus că ai făcut multe pentru alţii. De ce nu şi pentru mine, care aveam atîta nevoie de tine ? Erai doar ca şi copilul meu. Dumnezeu ştie cît m-am rugat pentru tine... Dar am rămas singură şi singurătatea m-a asprit. La început îmi ziceam : „Nu, banii aceştia îi voi pune deoparte şi astfel voi avea ceva mai mulţi, atunci cînd o să vină el. Pentru tine i-am economisit. Dar e adevărat că răul se lipeşte de bani. Şedeam mereu singură şi începeam să socotesc în gînd : atîta, şi atîta, şi atîta. Cînd eu n-oi mai fi, el, cel puţin, va fi la adăpost. Am început să dau mai puţini bani, chiar şi la orfelinatul care avea atîta nevoie, şi la azilul de săraci. Îmi pierdusem minţile, devenisem zgîrcită, lucru de care mi-a fost totdeauna silă. I-am cerut iertare lui Dumnezeu... Cînd mi-ai scris din Smilde spunîndu-mi că te ameninţă foamea, mă gîndeam : acum vede şi el ce a

făcut cînd m-a lăsat singură aici. Dar nu era asta. Niciodată nu ţi-am dorit răul. Guldenii mă orbiseră. Abia de puţin timp am început să pricep asta. O cutie plină, aici, în bufet şi hîrtii la notarul public. Şi voi să n-aveţi ce mînca ! Te cunosc şi ştiu că mă vei ierta. Dar în faţa lui Dumnezeu nu mă pot dezvinovăţi. Da, e adevărat, voi spune că am fost proastă şi slabă, ba mai mult, dar e o povară grea. Maarten, fii mai înţelept în ceea ce priveşte banii. Ce îţi prisoseşte e pentru ceilalţi.

Apoi oftă şi închise ochii, sleită.

A doua zi fata din casă spuse că doamna va sta în pat. Se simţea slăbită şi îl rugă să se aşeze lîngă ea. Capul i se sprijinea de pernă. Degetele pipăiau încet pătura, ca şi cum ar fi vrut să îndepărteze firişoare de praf.

— Omul apei, zise ea, e bine că eşti cu mine. Roagă-te lui Dumnezeu.

Două zile rămase lîngă ea. Nu se auzea alt zgomot decît orologiul din turn. Simţea cum îl pătrunde liniştea.

XIII

CÎND AJUNSERĂ ÎN FAŢA MORII, Winter îi spuse că primise veşti de la Gees. Era sănătoasă şi încă destul de zdravănă, dar era săracă şi în scurta perioadă friguroasă nu avusese cu ce să-şi aprindă soba ; îl întrebă pe Rossaart dacă n-ar putea să-i trimită împreună ceva bani prin poştă.

— Foarte bine, răspunse el, acum că ştiu unde se află, vreau să mă duc s-o văd din cînd în cînd. Nu pare să aibă prea multe distracţii. Pot s-o ajut să treacă greul, căci am ceva bani puşi deoparte şi cu toate că nu am dreptul să-i folosesc personal, nu are mare importanţă dacă iau ceva din ei pentru a-i dărui acolo unde este nevoie.

La Bommel găsi obloanele puse la ferestre. În timp ce rămase în faţa casei, privindu-le, fata din casa de peste drum veni la el şi îi spuse că trebuie să se ducă la notarul public, care putea să-l pună la curent cu tot ce i se întîmplase doamnei Goedeke. Cînd i se îngădui să intre la el, notarul public se ridică, îi strînse mîna şi îi spuse că îl aştepta de mult. Era vorba de unele hîrtii pe care trebuia să le consulte şi să le semneze încă de anul trecut. Dacă Rossaart îi acorda încrederea pe care i-o acordase decedata lui mătuşă, era dispus să continue a-i administra averea. Rossaart ridică din umeri ; n-avea timp de hîrtii, pentru că trebuia să plece cu şlepul. Dacă notarul public i-ar spune la cît se ridica moştenirea şi ar putea să-i dea cîteva sute de florini, restul îl vor

rezolva mai tîrziu. Nu se gîndise pînă acum la modul în care trebuia să împartă banii.

— Nu e vorba de nici un fel de împărţire, zise notarul. Eşti singurul moştenitor. Aici stă scris cîţi bani sînt în numerar, în acţiuni şi în bunuri imobiliare. Mîine poţi veni să semnezi.

Cînd reveni a doua zi, Rossaart scoase din buzunar o bucată de hîrtie unde scrisese suma de care avea nevoie pentru cheltuielile proprii ; împărţise restul în părţi egale pentru azilurile de săraci şi orfelinatele din Bommel şi Gorcum. Notarul public citi hîrtia într-un timp mai îndelungat decît i-ar fi fost necesar ca să o înţeleagă.

— Dacă pricep bine, zis el, n-o să-ţi rămînă nimic din moştenire pentru folosinţă personală în afară de sumişoara asta. Ei bine, Rossaart, gîndul tău este nobil, dar eu am mai multă experienţă decît tine în ce priveşte bunurile lumeşti şi ca prieten al răposatei doamne Goedeke este de datoria mea să-ţi atrag atenţia că ar fi extrem de nechibzuit să procedezi astfel. Dacă ai pune deoparte, să zicem, a douăzecea parte din moştenire pentru opere de binefacere, toţi te vor lăuda şi îţi vor îndeplini cu prisosinţă obligaţiile de creştin. Cu toate că este ceva fără precedent să te gîndeşti deopotrivă la bisericile luterană, reformată şi chiar romano-catolică. Ele au în sînul lor destui oameni bogaţi care să aibă grijă de săracii lor. Lucrul acesta contravine intenţiei testatoarei. O cunoşteam de multă vreme şi era totdeauna preocupată de bunăstarea ta. Dacă renunţi la totul în clipa cînd intri în posesia moştenirii, vei dobîndi recunoştinţă, desigur, dar lumea va gîndi : omul acesta şi-a ieşit din minţi. Fraţii tăi pot contesta. Încrede-te în mine ca într-un vechi prieten şi lasă-mă să rezolv eu lucrurile. Poţi fi sigur că toate instituţiile pe care le-ai numit vor

fi mulţumite, iar tu poţi să-ţi asiguri o bătrîneţe fără griji.

— Văd că nu ne cunoaştem încă, răspunse Rossaart. Am motivele mele să doresc a face astfel. Pîinea e încă scumpă şi nu e drept ca oamenii săraci să sufere din cauza asta. Iar dacă notarul public mă va ajuta să rezolv eu lucrurile aşa cum stă scris pe hîrtia aceea, mă va scuti desigur de o mulţime de socoteli şi de acte. Eu nu sînt făcut pentru asta.

Notarul încercă în repetate rînduri să-l convingă a-şi schimba părerea, dar Rossaart o ţinea una şi bună că el preferă soluţia pe care i-o dăduse. Pînă la urmă plecă numai cu banii pe care îi ceruse.

Cînd se duse la fratele său Wouter, el fu acela care îi deschise uşa cu un gest sfios şi privindu-l mirat. Era îmbrăcat neglijent. La masă, Maarten zise :

— Asta e pentru tine, din ce a lăsat mătuşa Jans. Cumpără cu ei ce ai nevoie.

Wouter îl privi mirat.

— Eşti un tip ciudat, dacă îţi mai aminteşti de mine. Toţi m-au părăsit şi m-au uitat în afară de fratele care navighează în sus şi în jos pe Merwede. Dar ce ai slăbit ! Ai face bine să mănînci ceva mai mult. E neapărat nevoie să pleci din nou pe vremea asta groaznică ? Uneori, cînd suflă vîntul astfel, mă gîndesc la tine şi la şlepul tău care, după cîte am auzit, nu e prea bun. Acum, cel puţin, poţi să trăieşti confortabil. Dar nu trebuie să vii să locuieşti aici. Pe mine ei mă privesc cu răceală şi au multe de spus şi despre tine. Doi fraţi păgîni. Spune-i soţiei tale că nu am pentru ea nici un fel de gînduri rele, dar e mai bine să nu ne vedem unul cu altul. Un ofiţer şi o spălătoreasă ! E socotită foarte cucernică. Prima la biserică, în fiecare dimineaţă.

Maarten aşteptă lîngă taluz pînă ce se făcu seară şi Marie se întoarse acasă de la lucru. Proprietăreasa îi spuse că era obligată să-şi părăsească locuinţa, căci devenise o infirmă. El socotea că Marie s-ar putea hotărî acum să vină cu el pe apă, dar nu-i puse nici o întrebare atunci cînd ea îl anunţă că pe viitor va plăti ea chiria. Îi dădu banii şi nu-şi mai spuseră nimic altceva. Doar că îl rugă din prag să nu plece la drum dacă vîntul va sufla şi a doua zi tot atît de tare.

El nu fu în stare să închidă ochii din cauza smuciturilor şi a izbiturilor ; vîntul urla prin copaci şi apa plesnea taluzul. Dacă ar fi avut loc vreun accident, acesta nu s-ar fi întîmplat din cauza rîului. Curgea totdeauna liniştit în afară de cazurile cînd îl năpădea prea multă apă din regiunile îndepărtate, sau cînd îl îngheţa gerul. Dacă pe o vreme ca asta se îneca cineva, vîntul era acela care purta toată vina.

Cînd se făcu ziuă se uită în jur să vadă dacă poate îndrăzni să desfacă amara. Pe apă se zăreau creste înspumate, iar pe malul celălalt, pe sub trestiile de lîngă apă, se înălţa o fîşie albă.

— Rămîi mai bine unde eşti ! îi strigă un om de pe chei. Nu vezi cum se fugăresc norii ?

— N-are a face, răspunse el, vîntul n-o să mă răpună. Încă nu mi-a sosit ceasul.

Ridică vela la trinchet ; şlepul şovăi şi se aplecă, apoi se redresă brusc şi se îndreptă spre malul celălalt. Rossaart se gîndi că numai supărarea îl făcuse să acţioneze atît de nechibzuit, căci, cu toate că nu-i era teamă pentru el, vîntul cu răbufnirile lui înşelătoare şi cu rafalele lui prelungite era prea puternic pentru şlepul său. Dacă ceda odgonul putea să aibă neplăceri. Carcasa de sub cabina punţii trosnea mereu, în timp ce vasul se năpustea către mijlocul rîului. Se simţea un biet obiect în

mijlocul vîltorii de apă şi o pîndea, aşa cum făcea totdeauna cînd naviga prin locurile acelea, dar avea pentru prima oară sentimentul că şi el putea să zacă într-o zi în fundul ei. Dumnezeu îi va hărăzi locul de odihnă, aşa cum se cuvine.

În faţa Dordrecht-ului era singurul om aflat pe apă. Trebuia totuşi să facă încercarea de a acosta ; aici, în spaţiul acesta larg, vîntul devenise prea furios ca să-l înfrunţi. Barcagiii stăteau pe chei, urmărindu-l. După ce ancoră, un bătrîn veni la el şi zise :

— Ar trebui să-ţi fie ruşine. Te porţi de parcă ai încerca să-ţi faci singur de petrecanie.

Şlepul rezistase destul de bine, dar cînd scoase pardoseala din cabina punţii, găsi o crăpătură în carcasă. Îl străfulgeră gîndul că n-ar fi fost mare lucru dacă ar fi luat ceva din moştenire ca să plătească reparaţia asta, dar în privinţa împărţirii banilor hotărîrea fusese luată, aşa încît trebuia să suporte şi acum cheltuiala din economiile lui.

În zilele însorite naviga pe Spaarne cu o încărcătură mică de lăzi şi baloturi şi găsi loc de acostare de-a lungul aceluiaşi chei unde, cu mulţi ani în urmă, îi întîlnise pe Wuddink şi Koppers. Ulmii purtau o podoabă firavă de frunze ruginite.

Locuise multă vreme aici, aşa că oraşul îi era familiar. Înainte ca lămpile de pe stradă să se fi aprins bătu la una din uşile azilului de săraci, dar o femeie veni să-i spună că toţi se duseseră la culcare. Gees nu avea răbdare să stea lîngă lampa cu spirt pentru cafea.

Sîmbătă, dis-de-dimineaţă, băcanul care îşi avea prăvălia în colţul Şanţului Azilului îşi trimise băiatul să ia marfa şi Rossaart fu ocupat toată dimineaţa cu frecatul şi lustruitul.

Gees stătea la fereastră şi citea purtînd pe nas nişte ochelari mari şi aplecată mult asupra cărţii. Ridicînd capul, izbucni în rîs şi deschise repede uşa. Umbla emoţionată încolo şi încoace, de la bufet la masă, repetînd mereu cu exclamaţii de bucurie :

— Rossaart ! Cine ar fi crezut asta !

Şi cînd, în sfîrşit, se aşezară şi îl privi stăruitor, zise :

— Da, cu toţii ne schimbăm ! Învelişul acesta pămîntesc nu dăinuieşte. Şi cum ar putea să fie altfel ? Crezi că persoana ce se află înăuntru rămîne mereu aceeaşi ? N-ar trebui să-mi facă plăcere să spun aşa ceva, căci dacă mă gîndesc ce fel de om eram înainte, cu încăpăţînarea şi tăria convingerilor mele, pe care nimeni nu le ştia mai bine decît mine, mă întreb dacă fiinţa aceea şi cea de acum este tot Gees. Ştiu ce o să zici : Eşti ceea ce crezi că eşti. În cazul ăsta am rămas aceeaşi, deşi părerile mele s-au schimbat puţin. Citesc tot aceeaşi carte, după cum vezi, şi una din două : ori mintea mea începe să mă lase, ori ceea ce s-a spus cu adevărat nu se află scris acolo. Dar n-are importanţă ; eu nu citesc pentru ca să mă lămuresc, căci lucrul cel mai important l-am ştiut de mult şi îl mai cred încă. Trăiesc în armonie cu Dumnezeu, aşa încît nu m-am schimbat. Afară de învelişul pămîntesc, cum spuneam, care s-a cam rablagit. Nu pot gîndi acelaşi lucru despre tine, deşi ai slăbit grozav de mult. Dar judecînd după haine nu te prezinţi prea prost ; după cum arăţi s-ar părea că soţia ta te îngrijeşte cum se cuvine.

— Limbuţia ta nu s-a schimbat, zise Rossaart. Dă-mi voie şi mie să spun ceva. Îi povesti pe scurt cum a călătorit în toţi anii aceştia. După ce termină, femeia îl privi cîtva timp în tăcere. El puse banii pe masă :

— Banii ăştia sînt ca să-ţi faci focul iarna ; nu trebuie să mai suferi de frig.

Glasul ei era mai moale acum şi vorbea mai domol :

— Îţi mulţumesc, Rossaart. Ştii la ce mă gîndeam ? De unde ne-a venit nouă ideea de frăţie ? Dumnezeu ne-a creat inimile de mult timp. Oamenii mor şi se răcesc, dar căldura este transmisă mai departe, de la unul la altul. Frăţia a existat chiar şi în timpurile acelea foarte îndepărtate, deşi uneori ai impresia că a fost uitată ; ea va renaşte iarăşi şi iarăşi. Wuddink o avea în inimă. Cît timp a trăit, îi atrăgea pe oameni în jurul lui, deşi nu părea deloc a se deosebi de ei, nu silea pe nimeni şi nu avea nici măcar darul de a predica. O făcea numai prin ceea ce spunea, prin ceea ce fiecare dintre noi putea citi în cartea asta sfîntă. Dar la el cuvintele erau vii şi noi o simţeam. Poţi să fii sigur că ceea ce avea obiceiul să spună : „Toate lucrurile ne vin de la El, prin El şi se îndreaptă către El“ este încă viu în mulţi dintre prietenii noştri despre care nu am mai auzit niciodată nimic şi ei îl transmit în tăcere, mai departe. Tu eşti singurul om în care văd lucrul acesta. Dar mai sînt şi alţii.

Cînd auzi că şlepul lui Rossaart se află în acelaşi loc unde îl întîlnise pentru prima dată Wuddink, spuse că va veni a doua zi dimineaţa să-i pregătească de mîncare.

Pe stradă era linişte şi de-a lungul şanţului frunzele îngălbenite cădeau în apă. Gees nu putea să meargă repede ; deschiseseră umbrela. Îl ţinea de braţ. În piaţa de turbă, ea se uită în jur :

— Oare acela e copacul sub care se oprea să vorbească cu tine ? Vasul lui se afla exact acolo unde este al tău acum ? Poţi să fii tu Rossaart, dar ai aceeaşi inimă ca a lui.

Şi după ce o ajută, pas cu pas, să meargă pe pasarela udă şi ajunseră în cabina de pe punte, începu să vorbească din nou, sporovăind neîntrerupt în timp ce mînuia ibricul şi tigaia :

— Ai un şlep frumos vopsit, drăguţ, o locuinţă plăcută. Dacă n-aş fi prea bătrînă mi-ar plăcea să merg cu tine, dar aşa cum sînt ţi-aş da mai curînd bătaie de cap decît ajutor. Cum se face că nu e nimeni cu tine ? Nu pot să înţeleg asta.

Se aşeză pe scaun şi privi pe fereastră la oamenii care se duceau la biserică, grăbindu-se prin ploaie. Clopotul încetă să bată. Continuă, cu un aer visător :

— Marie nu va înţelege asta. Sînt unii oameni ale căror principale calităţi rămîn ascunse, dacă nu există vreun prilej deosebit ca să le fie date în vileag ; tu nu vorbeşti mult, iar înlăuntrul tău te gîndeşti tot timpul la altceva. Zici că spatele începe să-ţi înţepenească şi că în curînd nu vei mai fi în stare să navighezi. De ce nu-ţi iei o căsuţă ? Cred că Marie asta aşteaptă, căci atunci cînd unei femei de felul ei i se întîmplă ceva aşa de groaznic, n-o să-şi mai poată înfrînge niciodată frica de apă.

Cînd Gees plecă acasă, o rugă să vină să-l mai viziteze ; îi făcuse bine să audă glas de femeie în cabina de pe punte. Şi Gees reveni de mai multe ori.

— Este frumos din partea ta să te gîndeşti la mine, zise ea, dar ar trebui să te gîndeşti şi la tine.

Stinse lumînarea devreme şi se băgă sub pătură, stînd cu ochii deschişi ; afară, paşii sunau pe pietre şi clopotele din turn dădeau glas aceleiaşi melodii demult auzite, de pe vremea cînd era un copil singuratic.

Abia acum îşi dădea seama de tăcerea din jurul lui ; ar fi uitat pînă să şi vorbească dacă n-ar fi avut cu cine să schimbe un cuvînt. Gees i-o spusese : se făcuse un om morocănos ; stătea prea mult de unul singur. Nu fusese totdeauna aşa.

În iarna aceea călători iarăşi spre nord, dar mergea mai încet, căci nu mai era obişnuit să tragă la edec şi îşi

simţea oboseala în şale. La Smilde, unde se opri să repare şlepul, îl apucă brusc o criză de sciatică. Timp de două săptămîni nu putu să muncească şi şedea în faţa sobei, înfăşurat într-o pătură, în cabina de pe punte. Cînd vremea se mai înmuie, se ocupă cu vopsitul şi gudronatul şi cumpără o încărcătură de turbă ; dar pînă la Kampen a fost nevoit să ia un băiat care să-l ajute. Munca i se părea grea şi spera ca vara să sosească mai devreme. Oriunde acosta se interesa dacă există un *tjalk* de vînzare ; întreba de preţuri şi seara făcea socoteli ca să vadă dacă la iarnă o să aibă banii trebuincioşi. În decembrie văzu un *tjalk* nou, din cele uşoare, cu o cabină de punte vopsită vesel în alb şi verde şi mobilată confortabil ; cînd îl întrebă, căpitanul îi spuse că se gîndea să-l vîndă, căci familia lui era prea numeroasă şi nu mai încăpea în el ; Rossaart însă nu se va putea descurca fără un însoţitor. O să mai stea de vorbă la toamnă.

Primii muguri îşi făcuseră apariţia cînd el se afla pe Merwede, iar cîmpia de la Gorcum era umedă şi ceţoasă de atîta ploaie. Marie trăia acum singură în căsuţa ei, căci proprietăreasa plecase. O găsi în rochia ei neagră, împletind. Păru mirată.

— Rossaart, zise ea, m-am gîndit mult la noi în iarna asta. Am avut o mulţime de greutăţi ; le ştii pe toate ; religia a stat între noi chiar de la început şi asta a fost de fapt ceea ce ne-a împiedicat să ne căsătorim. Dar toate aceste tulburări n-ar fi avut nici o importanţă dacă n-ar fi fost marea lovitură. Din ziua aceea chiar mi-am căutat consolarea în locul unde am fost învăţată să o caut şi tu nu mă puteai urma acolo. Rugăciunile mi-au adus în sfîrşit alinarea. Îmi dădeam totdeauna seama că greşeam lăsîndu-te să călătoreşti de unul singur — în curînd se vor împlini şase ani — dar nu puteam face altfel. Nu m-am rugat numai pentru mine. Sfînta

Fecioară m-a ajutat să înţeleg că trebuie să îndur ceea ce mi s-a pus pe umeri. Inima mea te-a ales pe tine şi este încă a ta, aşa cum a fost totdeauna, aşa că nu te-aş mai lăsa să rătăceşti singur cu grijile tale. Voi veni din nou cu tine.

El şedea drept, ţinîndu-i mîna în mîinile lui, dar nu putea vorbi. Toată după-amiaza nu dădu decît răspunsuri scurte la întrebările ei. Abia cînd era gata de plecare, o întrebă dacă se simte destul de bine ca să suporte un trai lipsit de confort ; putea să aştepte pînă la toamnă cînd vor avea *tjalk*-ul acela frumos. Va fi mai uşor pentru ea pe un vas nou, spaţios. Dar ea nu voia să aştepte. În prima zi cînd va fi liberă, va veni să vadă ce era de făcut în cabina de pe punte.

Rossaart acostă în faţa Worcum-ului şi nu-i venea să treacă pe partea cealaltă. De atîţia ani de cînd venea pe aici se obişnuise să nu acosteze în dreptul oraşului său. Traversară împreună cu bacul într-o după-amiază. Un cer vînzolit de nori negri atîrna jos, deasupra malurilor verzi ; vîntul învolbura rîul în rafale, smucind vela şi mătura uneori apa ce se aduna pe punte. Marie zise că poate din cauză că nu mai navigase de atîta vreme îi făcea rău ruliul. Privea în jos spre apa agitată şi se simţi uşurată cînd trecu de pe debarcader din nou pe pămînt. Rossaart mergea înaintea ei pe pasarelă şi nu vedea cu cîtă încordare păşea în urma lui şi nici cu cîtă nesiguranţă punea piciorul pe treptele înguste — pentru a coborî în cabina de pe punte, — în timp ce el deschidea uşile.

— Asta e cabina noastră ? zise ea blînd. Ai ţinut-o frumos. Totul e lustruit şi curăţat. Dar cît e de mică pentru un bărbat atît de mare ca tine !

Apa lovea flancurile şi şlepul întindea odgoanele cînd se legăna pe apă. Marie deschise bufetul şi cercetă vesela. Era curată, însă ciobită. Uneori cînd şlepul se balansa, era nevoită să se ţină de cîte ceva.

— Am să mă obişnuiesc, zise ea.

El ieşise afară pentru o clipă şi la înapoiere o găsi şezînd la măsuţa-consolă cu capul pe braţe. Auzi un suspin, apoi glasul ei slab pe care încerca parcă să-l stăpînească.

— Iartă-mă, Maarten, dar nu pot. Dacă ai fi venit cu un alt vas poate că aş fi avut curajul, dar aici, nu. Aici nu îndrăznesc să privesc apa. Nu ştiu ce mă face să fiu atît de slabă ; am încercat să-mi înfrîng frica şi să-mi fac datoria. Dar parcă aş privi într-o prăpastie. Aici n-aş fi în stare să dorm. Aş cădea peste bord, ca şi cînd m-ar trage cineva... Nu, pe vasul acesta nu !

Ţinea mîinile întinse şi îl privea cu ochii înspăimîntaţi, de parcă ar fi vrut să se îndepărteze de ceea ce vedea. Apoi îşi lăsă capul să cadă pe piept şi tăcu.

— O să aşteptăm pînă cînd o să avem alt vas, zise el. Ăsta e cu totul nepotrivit pentru tine.

După un timp ea îşi îndreptă spatele.

— Mă voi ruga să capăt curaj. Am ajuns atît de slabă ! Oh, Rossaart, nu pot să-ţi explic totul. Nu mă lăsa să mă înapoiez singură cu bacul. Pe rîu mă simt mai înfricoşată ca oriunde. Cît de întuneric poate fi acolo !

El o conduse acasă, dar nu mai schimbară nici un cuvînt. Apa lucea dur ca oţelul.

Cînd reveni în cabina de pe punte se simţi ceva mai liniştit. Totul se sfîrşise. Nu va mai fi nevoie de un vas nou. Şi nici şlepul cel vechi nu era de vină.

XIV

ANI DE ZILE NAVIGĂ numai pe Lek şi pe Waal. Cel mai bucuros era atunci cînd găsea un transport între Nijmegen şi Dordrecht, chiar dacă îi aducea mai puţini bani, căci rîul Lek era acum plin de plutaşi şi aici, pe întinsul apei, se simţea în largul său. Avea clienţi permanenţi, care erau la fel de puţin guralivi ca şi el ; aceştia îşi lăsau sacii pe mal şi ştiau că el o să aibă grijă de marfă şi n-o să se tîrguiască pentru cîteva parale. Totodată el cunoştea mai bine curenţii din dreptul coturilor şi vadurilor de pe aici ; navigaţia devenise tot mai anevoioasă, iar toamna şi iarna părea să fie mai mohorîtă decît pe Lek. În schimb, din locul unde începea rîul Merwede şi apa pornea să se învălmăşească spre canalurile adînci, se simţea totdeauna în largul său.

De la Bommel încolo înţepeneala spatelui parcă se mai domolea şi mîna îi era mai sigură pe eche. Tot cam de prin locul acela urmărea digurile cu mai mare atenţie. În timpul fluxului naviga aproape de mal şi cînd cei care îl cunoşteau îl vedeau trecînd numai cu vela de trinchet îşi spuneau că apele rîului vor creşte cu siguranţă.

— Uite-l pe Omul apei, ziceau oamenii de la diguri şi pescarii, povestindu-şi ceea ce auziseră : era un om mai bogat decît s-ar fi crezut şi dacă aveai nevoie de ceva, nu trebuia decît să-i ceri ; îşi pierduse graiul fiind

părăsit de Dumnezeu, iar cînd îl vedeai pe aproape însemna că venea apa mare. Copiii care se jucau în mîl ziceau :

— Ăsta-i omul care aduce vremea rea. De aia nu vrea nimeni să meargă cu el. El cară turbă şi lemne pentru oamenii săraci.

Şi urmărindu-i vela şi silueta alunecînd uşor pe apa cenuşie, întunecată, strigau :

— Sfinte Maarten, dă-ne turbă şi lemne.

El nu se mişca, privea drept înainte. Rareori era văzut acostînd înainte de căderea serii. În întuneric, şlepul se apropia domol de taluz. Nu striga pe nimeni ca să-i prindă odgonul ci sărea în apă ; uneori cobora de pe punte, cu picioarele goale, trecea prin apă şi trăgea vasul la mal. La Gorcum se ducea cu bacul, navigînd şi pe canal, dar acolo nu mai acosta. Seara, cînd îl vedeau ieşind din străduţa îngustă, oamenii se uitau lung după el. Rămăseseră însă prea puţini care să-l cunoască.

Într-o zi îl văzură că nu mai călătorea singur. Avea un cîine cu el.

Soţia unui *schiper* din Nijmegen spusese :

— Mereu singur, ca un pustnic. Fără cunoştinţe, fără rude. Asta nu e bine pentru un om care înaintează în vîrstă. Îţi aduce gînduri negre. Măcar să-şi ia un cîine cu el pe şlep.

Şi copilul ei alese unul dintre căţeluşi şi-l duse pe punte. Îl chema Best. Animalul sărea şi muşca, jucîndu-se cu cîte o bucată de frînghie sau de lemn şi cînd i se dădea să mănînce stătea şi-l privea pe Rossaart.

Curînd învăţă să stea liniştit. La început, cînd şlepul trăgea la chei, sărea încolo şi încoace, dar treptat se domoli, pînă cînd ajunse să stea pe loc şi doar să-şi înalţe capul. Alb, cu pete cenuşii, Best avea tempera-

mentul unui *Keeshoud*[1] : bănuitor, nesociabil, fără a ajunge totuşi pînă la mîrîieli şi ameninţări, lătra puţin şi dădea rareori din coadă şi numai pentru ca stăpînul său şi cei în care stăpînul său avea încredere să se bizuie pe el. Era cîinele unui singur stăpîn.

Rossaart se deprinsese repede să-l înţeleagă. În timp ce fixa şi înălţa vela pentru plecare, cîinele stătea în faţă, dar de îndată ce Rossaart se instala la eche venea lîngă el şi se aşeza jos, cu capul între labe. Călătoreau aşa ore în şir. Uneori se uitau unul la altul. Cîteodată, cînd privirea lui Rossaart rămînea fixă, Best îşi ridica şi el capul şi nările îi tremurau.

Cînd îi dădea cîinelui pîine sau apă simţea nevoia să mai deschidă gura. Îi spunea doar : „Uite, Best !" Seara, cînd închidea uşile înainte de a merge la culcare, îl bătea uşor cu palma pe spate şi gîndea : animalul ăsta necuvîntător nu ştie că aduce aici o fărîmă de viaţă.

Cînd Rossaart cobora pe uscat să cumpere ceva de la prăvălie, Best stătea culcat la locul lui de pe pasarelă. Uneori Rossaart îl chema totuşi să vină cu el ; atunci ţopăia, dădea din coadă şi alerga către el, iar Rossaart îl auzea chiar lătrînd sau mîrîind la cîte un trecător. Era totdeauna pus pe harţă. Dar de cînd fusese odată bătut pentru asta renunţase să se mai hîrjonească, iar cînd trecea pe lîngă alţi cîini nu făcea decît să se zbîrlească la ei.

Rossaart încercă odată să-l bage în apă, într-o zi de vară, însă Best înotă repede pînă la mal, se scutură şi nu se mai apropie de el. Din ziua aceea, ori de cîte ori era spălată puntea el se aşeza prudent deoparte. Cînd

[1] Rasă de cîini olandezi care seamănă cu cîinii *ceau-ceau*.

şlepul se afla acostat la mal şi îşi vedea stăpînul bălăcindu-se pe lîngă el ca să gudroneze copastia, umbla agitat de colo pînă colo, lătrînd înăbuşit. „La fel de fricos ca oamenii", gîndi Rossaart.

Cît de bine îl înţelegea cîinele se văzu cu ocazia inundaţiilor din iarna următoare.

Plouase îndelung toată toamna şi chiar la începutul lunii decembrie căpitanii de şlep de pe Rin vesteau o creştere nemaipomenită a apelor în amonte. Cînd Rossaart plecă din Nijmegen îşi dădu seama că lucrurile vor merge prost de data asta. Ajuns la Worcum îşi alese un loc de acostare în spatele taluzului dinspre Meuse. Brusc se lăsă un îngheţ cumplit şi un vînt şfichiuitor îngheţă pămîntul bocnă într-o singură zi ; în noaptea următoare apa prinse o pojghiţă. După două zile Waal-ul era ferecat în gheaţa vălurită, deasupra căreia vîntul începu să alunge fulgi grei de zăpadă. Apoi rafalele slăbiră în intensitate şi din cerul coborît căzu zăpada fără întrerupere. Totul se preschimbă într-o cîmpie întinsă, înzăpezită, iar casele apărură de sub nea asemenea unor cocoaşe din care ieşeau pale de fum. Înainte de Crăciun vremea se schimbă din nou, brusc ; un vînt molatic aduse mai întîi burniţă, apoi, căpătînd putere, dezlănţui lapoviţă din belşug. În aval de Rijswijk gheaţa crăpă, se scufundă şi din mijlocul crăpăturii izbucni un şuvoi năvalnic de apă. Gheaţa se rupse apoi mai departe şi se îngrămădi peste prundişurile de la Munnikenland ; lăstarii se frîngeau sub sloiuri. Într-o dimineaţă oamenii se strînseră la un loc, iar tăietorii de trestie şi pescarii se trudiră să-şi elibereze bărcile şi să le tragă în sus, spre Loevestein, unde gheaţa rezista încă.

Cei care se salvaseră aduceau veşti despre îngrijorarea care se stîrnise printre oamenii ce se aflau mai de-

parte, în aval de dig, în *polderul* Bommel. A doua zi după Anul Nou, cîțiva *schiperi* se îndreptară într-acolo trecînd peste Munnikenland, care era acum complet inundat — o cîmpie de apă încremenită din care răsăreau copaci negri și cîteva case cu acoperișurile încă albe. Rossaart mergea de-a lungul digului și uneori cobora și continua să meargă o bucată de drum pe lîngă el. Gheața se spărgea sub picioarele lui, însă malul era încă tare din cauza înghețului. Nimic nu se schimbase pe dig, cu trecerea anilor ; atîta doar că i se părea mai scund și că ici-colo se plantaseră copaci care să-i înlocuiască pe cei bătrîni. Pericolul se apropia mai repede decît crezuse, căci nu prea departe de locul unde se afla el răsună un zgomot surd și văzu pe malul celălalt un sloi mare de gheață înălțîndu-se deasupra cîmpiei. Mai bine pregătiți pentru cazurile de urgență, o mulțime de oameni se agitau acolo în sus și în jos. Aici, în schimb, lucrările rămăseseră în urmă.

În fața casei în care locuise bunica lui stăteau trei oameni ; supravegherea digului se instituise chiar în după-amiaza aceea. Auzi că ceva mai departe, la Casa Mare, începuse întărirea digului ; ca întotdeauna, acela era punctul său slab. Oamenii din sat se străduiau să-și care lucrurile în noua clădire a școlii, iar băieții mînau vitele spre Poederooy. În fața primăriei, sprijinindu-se de perete, stătea un bărbat cărunt, încovoiat, care îl salută pe Maarten și aflînd cine era, îi spuse :

— Ei bine, eu știu cum stau lucrurile pe aici ; apa va veni mai repede decît cred ei. Dacă mai ai încă intenția să întreprinzi ceva pot să-ți fac rost de o lopată, dar nu ți-ar fi de prea mare folos. Generația asta depravată n-a vrut să ia aminte ; mulți dintre cei care se învîrtesc acum pe aici nu vor mai fi în viață.

În zorii zilei digul s-a rupt aproape de Casa Mare, însă apa pătrundea pe încetul. Bărbații mergeau din casă în casă pentru a-i duce la școală pe bătrîni, pe bolnavi și pe copii ; se adunaseră acolo peste o sută de oameni.

Către amiază apa le ajunsese pînă la genunchi celor care aduceau pîinea și alimentele de prin poduri ; mulți renunțară la ele și nu se mai vedea pe apă decît o singură barcă micuță, cu fundul plat.

Înainte de apusul soarelui, vîslind pe drumul de întoarcere cu doi băieți în barcă, Rossaart încercă să afle de ce lătra cîinele său atît de tare și la fereastra unei mansarde văzu o mînă care făcea semne. Era un copil surdo-mut, pe care îl luară apoi cu ei. De atunci fu mai atent la lătratul animalului.

De cealaltă parte a rîului se zăreau ici și colo coroanele de flăcări ale focurilor de pază. Acolo digul rezista, însă rîul Merwede arăta rău pe malul stîng. În cursul nopții trosniturile se auzeau tot mai aproape.

A doua zi oamenii spuneau că multă lume din locuințele izolate, aflate de-a lungul digului May, era încă în pericol. Trei bărci cu căpitanii și ajutoarele lor, venite de la Worcum, se îndreptară într-acolo și Rossaart merse cu ele. Fermierii se convinseră încă o dată că nu existau oameni mai buni ca marinarii cînd era vorba de salvarea vieților omenești. De pe acoperișul unei ferme mici se auzeau neîncetat strigăte de ajutor. Un perete se prăbușise și din cauza grinzilor care ieșeau în afară, barca nu se putea apropia. Apa devenise prea adîncă pentru ca să se poată trece prin ea. N-ar fi putut-o face decît un om înalt, dar care să fie în stare să îndure frigul și totodată destul de puternic ca să poată duce în brațe o greutate atunci cînd apa îi ajungea pînă la piept. Rossaart și un ajutor al căpitanului

intrară în apă, urcară împreună pe scară și scoaseră de acolo șase persoane, adulți și copii. Auzind apoi implorările acestora, se strecurară cu greutate mai departe prin apă și găsiră într-un șopron, pe paie, cadavrul unei femei bătrîne. Fiind opt cu toții în barcă, plus femeia moartă, drumul pînă la Poederovy ținu pînă spre înserat. Acolo, Meuse curgea ca un torent, împingînd sloiurile de gheață spre casele micuțe și pe deasupra lor ; ici și colo, pe cîteva porțiuni de dig, vitele stăteau grămadă, nemișcate, mugind cu capetele întinse.

La conac, unde se adunaseră două sute de suflete, era jale și plînset, întrebări, strigăte, rugăciuni rostite cu glas tare. Rossaart află că unul dintre *schiperii* cu care plecase în dimineața aceea își găsise moartea în ghețuri. Un om de la Zuilichem venise după ajutor, căci acolo erau mai multe locurile în care se stîrnise îngrijorarea. Lipsea mîna de lucru la posturile de pază ale digului, unde se lucra zi și noapte. În fața Gameren-ului și mult în amonte se îngrămădeau pereți înalți de gheață. *Polderul* Bommel nu mai fusese de mult într-un asemenea pericol. Aici însă nu se puteau lipsi de nici un om ; era nevoie de toți, pînă cînd bărcile aveau să-i ducă pe partea care rămăsese uscată. În afară de Rossaart și de băiatul cu care vîslise el în ziua aceea, nimeni altul nu putea pleca.

Dimineața ploaia cădea rece și îi izbea ca grindina, în timp ce vîsleau pe lîngă digul care depășea apa doar cu cîteva palme. Pe malul celălalt casele zăceau părăsite, cu ușile vraiște și mobilele împrăștiate pe poteci. În depărtare cîmpia era pustie, întunecată, presărată ici și colo cu zăpadă, sub un cer de cenușă, posomorît. La Waaldike, unde au tras barca la mal, oamenii se aflau la lucru ; nu prea depărtate unele de altele, echipe cu sape și tîrnăcoape cărau în spate legături de nuiele ; caii trăgeau din greu căruțele. Supraveghetorul nu avea alt cuvînt pentru

ei decît că munca nu va fi plătită. De aici pînă la Nieuwaal erau cel puțin șase locuri unde se puteau produce oricînd spărturi și gheața abia începuse să se adune. Odată ajuns afară din sat, Rossaart își dădu imediat seama de asta. Sloiurile se ridicaseră deasupra digului și erau împinse cu putere de altele. Cele mari se îngrămădeau peste cele mici fiind uneori împinse înapoi de bucăți și mai voluminoase, aflate dedesubt, pînă ajungeau în mijlocul apei ; apoi crăpau, se spărgeau, stivuindu-se și revenind spre mal cu o răbufnire surdă. Femei și copii se îndreptau în grabă spre căruțe, cărînd mobile și așternuturi, căci școala se și umpluse și mulți se simțeau neliniștiți acum, cînd situația era atît de gravă ; doreau să se ducă la Bommel, doreau să se ducă la Hedel, doreau să fugă de apele care năvăleau. Alții rămăseseră tăcuți în ploaie, simpli privitori.

Rossaart și băiatul trecură pe lîngă Zuilichem. De fiecare dată cînd golea cîte o roabă plină cu pămînt, un băiat striga :

— Oameni buni, vă dați voi seama ce înseamnă asta ? E mîna lui Dumnezeu care ne pedepsește pentru păcatele noastre.

Dar ei nu răspundeau și continuau să muncească. Pe înserate veni o altă echipă ca să-i lase să se odihnească pentru cîteva ore. Apoi fură nevoiți să revină, deși toți știau că poate nu va mai fi nevoie. După ce mîncară, Rossaart spuse că nu era de nici un folos ca ei să rămînă peste noapte acolo și că ar face mai bine să supravegheze barca. Luînd cu el o lanternă, o porni de-a lungul digului. Gheața se înălța deasupra capetelor lor ; bucăți mari căzuseră pe pămînt. De îndată ce trecură de ultimul foc de pază văzură o spărtură prin care se zăreau rădăcinile unui copac dezgolite de pămîntul în care fuseseră înfipte. Se înapoiară, înștiințară paza și

dădură o mînă de ajutor ; în locul acela se aprinse un alt foc, iar lupta cu lopeţile şi roabele reîncepu. În adîncul nopţii nu se auzea decît gheaţa care se spărgea, trosnea şi se prăbuşea, însoţind răpăitul ploii.

Rossaart ducea el însuşi felinarul şi-l ţinea pe băiat de braţ, căci mergea şovăielnic, cu capul plecat, toropit de somn, în timp ce în depărtare se auzea dangătul unui clopot. Stătu pe loc, se întoarse şi auzi un alt clopot care era probabil acela de la Zuilichem. Şovăi, încurcat ce să facă : să se înapoieze, mergînd mai mult de o jumătate de oră împreună cu băiatul ameţit de somn, sau să caute barca şi să aştepte zorile, care nu aveau să mai întîrzie mult. Duse mîna la gură şi strigă la oameni, dar nu primi nici un răspuns şi focul i se păru şi mai mic. Cîinele lătră de mai multe ori şi veni la el. Clopotele sunau mereu.

Cînd începu să se lumineze de ziuă se dădu jos din barcă, sări pe dig şi privi în jur. Clopotniţa mică se înălţa deasupra unei vîlvătăi ca de foc ; de jur împrejur şi în spatele ei, cerul era roşietic. Haina atîrna pe el ţeapănă şi udă. Simţea dureri în încheieturi din cauză că moţăise şezînd şi se temea că nu va mai putea fi de nici un folos. Dar o căldură mare se înălţă din lăuntrul lui şi respiră adînc. Se rugă cu mîinile împreunate.

Îl trezi apoi pe băiat şi traseră împreună barca spre dig.

— Tot ce avem acum de făcut este să aşteptăm, zise el. Nu mai e mult pînă cînd o să ajungă şi aici.

Linia cenuşie se desluşi şi mai bine sub norii grei din preajma satului şi începu să se lăţească. Mugetul vitelor care simţeau primejdia se auzea tot mai des. Băiatul umbla încolo şi încoace, bătînd din picioare şi lovindu-se cu mîinile, ca să se încălzească. Rossaart privea nemişcat. Dar nu avu mult de aşteptat, căci pe fîşia

de dig alăturată, unde lucraseră în timpul nopţii, un copac se prăbuşi. Sloiuri mari se prăvăliră peste el, coroana îi fu smulsă şi se scufundă, ca şi cum ar fi fost un simplu strat de noroi ; apoi apa întunecată năvăli la vale, întîi mai încet, apoi din ce în ce mai repede, lăţindu-se.

Traseră barca la malul aflat la picioarele lor şi timp de o oră putură să înainteze cu ghionderul[1]. Barca lor fu prima care intră în Zuilichem. Fură strigaţi de la ferestrele de sus ale şcolii ; oamenii ştiau că el era *schiperul* Rossaart, omul care, odinioară, cu ani în urmă, dăduse ajutor în timpul inundaţiilor şi îl strigau mereu pe nume :

— Rossaart, du-te şi vezi ce e acolo ! O, Omul apei, caută-l te rog pe tata ! Este pe aici pe undeva.

Vîsleau amîndoi, şi cînd băiatul nu mai rezista vîslea singur. Îi strigară să se ducă la Nieuwaal să vadă dacă oamenii de acolo mai aveau cîteva bărci mici şi dacă puteau să le dea ceva pîine. El însă vîslea calm pe lîngă fiecare casă şi unde era posibil se urca pe acoperiş ; tot ce putu să găsească fu un copil care ţinea în mînă o colivie mică. Abia după-amiază întrebă cine voia să meargă cu el ; doi bărbaţi coborîră pe scară şi Rossaart îi puse la vîslit.

Vizibilitatea proastă şi ploaia ce se dezlănţuise pe întinsul apei nu le îngăduiau să zărească decît cu mare greutate acoperişurile împrăştiate ici şi colo în *polder* ; căutau petele de lumină pe care le lăsau sloiurile de gheaţă proptite de case. Pe măsură ce se apropiau de ele auzeau strigăte ; uneori slabe şi plîngătoare, alteori înspăimîntate, cîteodată chiar desperate ; cîinele lătra,

[1] Prăjină cu care se împinge în fundul apelor puţin adînci, pentru deplasarea unei ambarcaţii mici.

sărind nelinîștit în fundul bărcii ; apoi strigătele dinăuntru se înteţiră, cîinele lătra fără încetare, cu capul ridicat spre acoperiş. O dată sări chiar el în apă şi în locul unde începuse să latre găsiră un băiat pe jumătate îngheţat, într-un staul. În ziua aceea au vîslit de două ori dus şi întors, cărînd oamenii salvaţi. A doua zi Rossaart vîsli singur îndreptîndu-se spre Bommel. Întregul *polder* fusese inundat ; cele douăzeci de sate se aflau sub apă ; se zvonea că un număr din ce în ce mai mare de oameni şi de vite se înecau şi sloiuri înalte de gheaţă continuau să năvălească peste ei. În bărcile care îi duceau pe Meuse şi Waal se jeluiau şi se rugau oameni cu boccele ; se zvonea că regele, care fusese la Tiel, poruncise să-i ajute pe sinistraţi.

Dis-de-dimineaţă Rossaart o porni să vadă dacă în gospodăriile izolate mai rămăseseră oameni. Spatele şi picioarele îi erau înţepenite, dar în braţe prinsese noi puteri şi barca aluneca repede cu fiecare lovitură a vîslelor scînteietoare. Cînd se înapoie strigă la ei, spunîndu-le că ar fi trebuit să plece şi alte bărci, căci erau încă mulţi de adus. A doua oară cînd veni cu oamenii la ţărm, auzi din nou strigîndu-i-se numele : „Omul apei!". O femeie îi dădu cafea fierbinte, primarul şi administratorul digurilor îl întrebară unde îi găsise : în locuri uitate din zăpăceală, în căsuţe locuite — mai ales de bătrîni care nu fuseseră în stare să plece sau nu o doriseră, lăsîndu-se în voia lui Dumnezeu. Maarten spuse că uneori nici el nu vedea sau nu auzea nimic, însă că atunci cînd lătra cîinele nu se mişca de acolo pînă cînd nu îndepărta acoperişul. Găsea atunci un om sau doi şi se întîmpla uneori să fie nevoie să-i ducă la adăpost cu forţa, într-atît era de puternică credinţa lor în voia Domnului şi în pedeapsă. Şi după ce primarul chemă alţi oameni care să cerceteze locurile mai depărtate

Rossaart acceptă să se odihnească în mansarda administraţiei digurilor, unde ardea focul. Îşi puse bocancii lîngă foc să se usuce şi adormi buştean.

Era întuneric cînd fu trezit de un murmur de voci. La lumina lumînărilor din perete văzu că toţi erau întinşi pe paie, în afară de doi bărbaţi care stăteau lîngă el în picioare. Unul dintre ei spunea că între Hurwenen şi Driel erau încă mulţi oameni în pericol ; un altul se întreba care era situaţia între Meuse şi Waal, căci auzise că barajul de lîngă Leeuwen era pe cale să se rupă. Rossaart se ridică şi băgă de seamă că genunchii îi erau înţepeniţi. Lîngă foc îşi găsi bocancii ; şi alături de ei cîinele. Oamenii dormeau ghemuiţi pe pămînt şi pe scări. La uşa din faţă stătea un om cu o miră hidrometrică şi cînd Rossaart îl întrebă dacă barca era acolo şi dacă putea să-i dea un felinar şi o secure, zise :

— Sper că ai destulă minte să n-o porneşti pe întuneric în inundaţia cea mare ? Încă patru ore, sau cam aşa ceva, şi va fi iarăşi lumină.

— Însă pînă atunci oamenii se vor îneca, răspunse el. Şi luă felinarul şi securea, o bucată de pîine şi o cană cu cafea.

Vîsli drept înainte. Casele se oglindeau întunecoase în apa care se înălţa pînă la pervazul ferestrelor ; sub cîte un acoperiş se zărea, pentru o clipă, o slabă licărire. Cînd ajunse la ultimele case se îndreptă spre locul unde simţea că trebuie să se afle digul şi ajunse curînd la ramurile copacului care se zărea ieşind din apă, la distanţe regulate. Înainta foarte greu şi uneori nimerea peste atîta gheaţă încît se întreba dacă va putea răzbi mai departe. Sufla un vîntuleţ slab, rece şi umed. Vîslele plescăiau, stropii luceau roşietici în întuneric. Avea impresia că nu fusese niciodată atît de aproape de apă. Braţele îi erau încă puternice, datorită voinţei de a le stăpîni, însă

cu fiecare lovitură de vîsle un junghi dureros îi străpungea spatele. Simţi că este prea bătrîn pentru o asemenea muncă ; în curînd va trebui să renunţe la ea.

Deodată barca se lovi de ceva şi ridicînd felinarul, văzu că se afla în faţa unui şopron al cărui acoperiş de stuf fusese sfîşiat. Felinarul era prea mare ca să-l poată băga înăuntru, aşa încît strigă de mai multe ori, însă răspunsul fu o tăcere adîncă. Cîinele începu să schiaune. Auzi atunci, nu prea departe, un glas care semăna cu scîncetul unui copil care plînge în somn. Vîsli încet mai departe, strigînd mereu şi ascultînd apoi şi ajunse aproape de locul unde auzise glasul. Deşi abia izbutea să zărească ceea ce se afla la o distanţă mai mare de doi metri de barcă, îşi dădu seama că vîslea în apa care inundase o livadă. Avea impresia că locul acela îi era cunoscut. Cîinele lătră iarăşi ; strigătul se auzi mai clar şi el se îndreptă în direcţia în care întorsese capul animalul.

Rossaart auzi un glas slab, plîngăreţ :

— Unde eşti acum ? De ce nu vii ?

El strigă şi vîsli mai departe. În faţa lui se afla un perete prăvălit, însă barca nu putu ajunge la el căci se izbi de pietre şi se înţepeni. Atunci intră în apă şi trase barca mai aproape, strigînd mereu, în chip de răspuns, în direcţia din care se auzea glasul. Bîjbîi de-a lungul peretelui, ţinînd lumina cu cealaltă mînă, şi deodată cineva îl prinse de mînecă. Deasupra lui o voce strigă :

— Te văd bine, Omul apei.

Căută atunci nişte pietre pe care le îngrămădi sub picioare pînă cînd putu să ajungă la fereastră. Fiinţa pe care o apucă şi o trase spre el nu era un copil, ci un om bătrîn, micuţ şi slab pe care-l purtă cu uşurinţă pe umeri.

— Nu mă cunoşti ? întrebă bătrînul. Cu siguranţă că nu eşti pentru prima dată în Hurwenen. Lacul e tot

acolo, acelaşi dig s-a făcut bucăţele ca de atîtea alte ori. M-am gîndit atît de des la tine ! Omul apei spusese atunci : „Vă înecaţi pentru că prea nu vă înduraţi de banii voştri“, dar cînd vine inundaţia, ca o pedeapsă, bineînţeles : „Dumnezeu este acela care ne-a trimis-o“. Şi acum stau pe umerii tăi. Am ştiut totdeauna : dacă am fost atît de nătîngi încît să nu reparăm digul acela, atunci El o să fie mereu acolo, ca să ne pună credinţa la încercare. Oricum, casa mea s-a dus acum. Am pierdut totul şi nu mai e nimic de făcut.

În barcă bătrînul continuă să vorbească şi, în timp ce vîslea, Rossaart îşi reaminti cine era : fermierul din Hurwenen care îl susţinuse în consiliul digurilor pe vremea cînd era încă un copil. El nu-i răspundea, pentru că avea nevoie de toată puterea ca să înainteze. Junghiurile din şale se înteţiseră într-atîta, încît se temea că va trebui să lase jos vîslele. Nici un ajutor nu-i putea veni de nicăieri. Cînd cerul începu să se întunece şi văzu oraşul apropiindu-se, ştiu că nu va mai rezista încă o zi. Nu făcuse prea multe, dar de acum încolo nu mai era în stare să îndeplinească astfel de misiuni. Oamenii strigau de la ferestre şi bătrînul fermier le striga, la rîndul său, cu o voce spartă ceva de felul acesta :

— El e Omul apei ! Grăbiţi-vă cu toţii ! Sînt încă mulţi care aşteaptă să fie salvaţi.

Rossaart trase la mal, lîngă Administraţia Digurilor, şi urcă cu greu scările. Nu putea să stea culcat, aşa încît stătu rezemat de perete. Mai tîrziu, în cursul dimineţii, veni primarul şi stătu de vorbă cu cîţiva dintre cei salvaţi. El se opri în faţa lui Rossaart şi zise că regele va afla ce a făcut el pentru vecinii săi şi cu siguranţă îl va răsplăti pentru fapta lui. Rossaart nu-i răspunse şi nici nu-i mulţumi.

XV

DE LA ÎNCEPUTUL PRIMĂVERII și pînă în iarnă bărbații care navigau pe rîuri vedeau o mulțime de oameni muncind pe maluri. Lucrau în șiruri lungi, cu cîte un cal și o căruță, iar în locurile cele mai periculoase se adunau ciorchine în jurul mașinii cu aburi. La început parcă Waal-ul s-ar fi lățit acolo unde copacii erau tăiați, iar digurile păreau golașe și micuțe în mijlocul cîmpiilor întinse, sub cerul înnourat. Puteai să vezi plute oprite lîngă taluz, movile ce se ridicau, șlepuri încărcate cu pietre ; treptat, de la o porțiune la alta, apăreau baraje și taluzuri întărite cu pietre. Digurile creșteau din zi în zi, avînd coronamente mai înalte și taluzuri mai late, netede și regulate. Pe apă se aflau drage cu coșurile fumegînde și cu lanțurile lor de cupe. Oricine s-ar fi înapoiat după o lună în locurile acelea și-ar fi dat seama că nu și-au schimbat decît foarte puțin poziția ; dar pe locul unde fuseseră dragele rîul curgea mai liniștit.

Lîngă Worcum, Meuse se îngustase și chiar în timpul fluxului promontoriul de la Munnikenland, bine înțepenit în piatră, rămînea deasupra apei. Nu trecuseră nici trei veri și rîul, care timp de o jumătate de veac distrusese regiunile învecinate, se supuse cuminte în mîinile oamenilor care îl îndrumau, cunoscîndu-i cursul. Într-o iarnă, cînd îngheță din nou, veni un vapor ca să-l elibereze din strînsoare. Începînd de atunci șuvoiul curgea

uniform între promontorii, nestînjenit de dune sau dîmburi de păpuriș.

În acele zile vasele se puteau deplasa încolo și încoace cu mai multă ușurință și pe rîu era un du-te-vino fără sfîrșit ; șlepuri lungi de pe Rin, care aduceau pietre, bărci încărcate cu turbă, stuf și răchită ; în unele locuri apărură primele feriboturi cu coșuri de fum și roți cu zbaturi, construite trainic și care erau în stare să navigheze chiar pe vremea cea mai rea. Era o perioadă înfloritoare pentru navigație ; pe rîu apărură multe ambarcații noi, iar vechile șlepuri se răriră.

Totuși exista unul care naviga regulat între Dordt și Nijmegen, dar care în cele din urmă nu se mai ducea dincolo de Tiel ; era șlepul cel mic al lui Rossaart, înnegrit de timp, deși strălucea totdeauna, proaspăt gudronat și avînd cabina de pe punte și cîrma înaltă curate, vopsite în alb și verde. Cînd se aflau în preajma lui, barcagiii de pe chei și pescarii rezemați de taluz, îl urmăreau, neavînd nevoie să rostească cu glas tare ceea ce gîndeau. Întregul flanc al șlepului părea să fi fost cîrpit cu scînduri și bucățele de lemn, dînd impresia unei improvizații. Cînd piesele tambuchiului se dislocau, se vedea cala netedă și uzată cu capetele strălucitoare ale cuielor. Era un șlep care s-ar fi scufundat încă de mult dacă *schiper*-ul lui nu l-ar fi condus cu grijă și fără grabă. El nu lua niciodată încărcături grele, nu ieșea pe vreme proastă, lăsa totdeauna pe alții să treacă înaintea lui dacă doreau să traverseze o ecluză sau căutau un loc de acostat, avansînd încet în urma lor cu o prăjină sau cu o cange și ancorînd la oarecare depărtare de ei. Cîinele era și el la fel de stăpînit în mișcări. După ce așeza pasarela, cobora pe mal, salutînd scurt, cu privirea pierdută departe, ca și cum se gîndea la ceva. De obicei descărca șlepul în cîteva ore și pentru căratul mărfurilor — cîteva

lăzi și cîțiva saci — nu avea nevoie să facă mai mult de trei-patru drumuri, dus și întors. Apoi făcea ordine pe șlep, puțină tîmplărie și curățenie. Nimeni nu-i dădea nici o atenție. Oamenii de pe chei știau foarte bine că înainte de a se întuneca șlepul va fi pus la punct și părăsit ; doar cîinele rămînea pe pasarelă. De regulă șlepul urma s-o pornească dis-de-dimineață, înainte de a fi apărut vreun om pe chei.

La Worcum era văzut mai des decît oriunde. De obicei venea sîmbătă și stătea pînă luni, deși încărcătura lui avea altă destinație. Pleca atunci cu feribotul și se înapoia cu ultima cursă de seară. Bărbații cărunți, care ședeau pe o bancă dincolo de stăvilarul din Gorcum, îl urmăreau tăcuți cu privirea cînd trecea pe acolo. Apoi aveau totdeauna ceva de spus despre el : un om ciudat, care se deosebise de ceilalți ; o ființă care disprețuia lumea și instituțiile ei ; un păcătos copleșit de povara ispășirilor ; un om care a făcut mult bine în timpul dezastrului, dar care, în înfumurarea lui, a refuzat orice răsplată ; înfumurat pentru că a respins averea ce-i fusese acordată de cel Atotputernic ; înfumurat pentru că își închipuia că știe mai bine decît învățătorii cei drepți care era adevăratul creștinism și astfel rătăcise drumul, ca un orb și ca un nebun. Știau cu toții povestea femeii din străduța Ghivecelor de flori, care îl părăsise, dar pe care încă o sîcîia cu prezența lui. Lucru scandalos și motiv pentru care nici una dintre rudele lui nu dorea să aibă nimic de-a face cu el ; se înhăitase cu oameni netrebnici, reduși acum, din fericire, la tăcere, și care trăiau laolaltă în păcat cu pretenția pioșeniei, de parcă ar fi fost creștini adevărați și își împărțeau totul între ei, pînă și femeile. Din cauza asta a făcut și închisoare. Și orice s-ar spune în apărarea lui — că a fost milos și a dăruit totul săracilor — răul își cerea răzbunarea : acum, în pragul bătrîneții, rămăsese singur, părăsit de toți, un bătrîn damblagit, așa cum se vedea prea bine după călcătura lui nesigură, un om care trebuia să-și cîștige modesta existență cu ajutorul unui șlep pe care n-ar fi dat nimeni nici o para chioară.

Seara, cînd nu mai întîlneai pe străzi decît puțini oameni și nu vedeai arzînd lumînări decît în cîteva vitrine, copiii zăreau ivindu-se din străduța întunecată, în lumina felinarului, o figură sumbră, un om cu mustăți, care privea drept înainte, mergînd încet, cu greutate. „Iată-l", spuneau ei și se opreau din joacă. Și cîte unul le spunea în șoaptă povestea pe care orice băiat de pe cele două maluri ale rîului Merwede o știa, cu un om care se înecase ; unii spuneau că fusese *schiper* și că ieșea totdeauna noaptea la suprafață, rătăcind încolo și încoace și căutînd pe cineva pe care să-l ia cu el pentru a-l îneca — „de aceea sînt și acum o mulțime de oameni care zac în fundul apei".

Se știa și o altă poveste despre un om din vremurile de demult, care îl blestemase pe Dumnezeu și care într-o seară a fost furat de diavol, de pe dig ; a doua zi i se vedea tricornul plutind pe apă. Dumnezeu însă avu milă de el și îi porunci să navigheze mai departe ca o stafie și să-i ajute pe oameni ori de cîte ori erau inundații, nelăsîndu-i să se înece ; el putea trece prin apă chiar dacă era înghețată, căci nu simțea frigul și putea să ia cînd o înfățișare, cînd alta ; acesta era motivul pentru care luase acum înfățișarea lui Rossaart care fusese născut aici, la digul Mărului, după cum bine se știa. Dar nu era Rossaart, căci nimeni din oraș nu-l mai recunoștea. Băieții îl urmăreau pînă cînd pierea în întunecimea din dreptul porții Apei.

Cu timpul însă el veni mai rar la oraș. Pînă și la Worcum nu era văzut uneori cu lunile ; se presupunea

că plecase undeva, mai departe, ca să găsească marfă de cărat.

Ce-i drept, nici de lucru nu mai avea prea mult. Puţinii clienţi care continuau să-i încredinţeze transporturile, îmbătrîneau, şi aveau ei înşişi mai puţin de lucru ; totodată ajunseseră la o vîrstă cînd mureau unul după altul. Rossaart se mulţumea însă cu foarte puţin. Soţia lui îi spusese : „Cînd ajungi bătrînă ca mine nu e prea costisitor să-ţi ţii zilele" şi nu mai acceptă bani de la el. Chiar lui şi cîinelui său nu le trebuia altceva decît puţină pîine, ceva scule pentru şlep şi, din cînd în cînd, cîte un căpeţel de lumînare pentru duminicile petrecute în cabina de pe punte cînd, cu diferite ocazii, Rossaart mai citea din Biblie. Deşi se întîmpla să nu aibă de transportat de la Tiel la Dordt mai mult de zece chintale de cartofi şi cîteva lăzi şi coşuri goale, izbutise totuşi să facă unele economii. Şi nu era prea greu să găseşti pe malul rîului o căruţă-vagon sau o baracă unde locuiau plutaşi sau muncitori care lucrau la dig, şi unde un săculeţ cu cartofi, sau o pîine mare să-ţi fie primite cu recunoştinţă. Faptul că avea mai puţin de lucru nici măcar nu-l necăjea. Şi aşa şlepul nu mai putea să transporte multă greutate ; ar fi fost chiar prea bine să reziste atîta cît trăia el. Lucrul pe care-l primea era doar atît cît putea duce la capăt. Uneori se întîmpla să fie nevoit să rămînă în cîte un loc, legat la chei, din cauză că durerile nu-l lăsau să se ridice ; zăcea pe salteaua lui pînă cînd se simţea mai bine şi atît cît ţinea boala, în tăcerea nesfîrşită, cîinele de lîngă el era singura mîngîiere.

Cît priveşte gîndurile lui, nici acestea nu erau prea vesele. Cînd durerea îl lăsa, dar el nu îndrăznea încă să se scoale din cauza înţepenelii, asculta foşnetul valurilor, plescăitul apei ce se lovea de pereţii şlepului, rafalele ploii şi îl năpădeau tot felul de amintiri. Îşi amintea cum, copil fiind, obişnuia să rătăcească pe lîngă malul apei şi tresărea speriat de ceva de mult uitat însă care îi revenea în minte, din ce în ce mai limpede în ultimul timp, ori de cîte ori naviga pe lîngă vechea cetate. O impresie din zilele acelea îndepărtate. Se făcea că din adîncul apei îl pîndeau nişte ochi. Se gîndea uneori că totul ar fi fost altfel fără spaima aceasta din prima tinereţe. Sigur că era dureros pentru un copil să-şi vadă mama înecată, dar dacă cei mai mari l-ar fi ajutat să înţeleagă ce e consolarea, în loc să-l năpăstuiască şi mai mult, cu un sentiment de vinovăţie, de păcătoşenie, şi cu ideea neînduratoarei pedepse, şi-ar fi putut păstra inima deschisă. În loc să facă astfel el se închisese în el, zămislindu-şi caracterul ursuz, izolarea.

Un lucru atrage după sine pe altul. Nici faţă de fraţii de credinţă nu fusese cu adevărat frate, căci respectase numai regulile primelor zile, cînd îşi constituiseră toate legile care îi conduceau : legile dragostei frăţeşti, ale comunităţii bunurilor. Asta fusese uşor, dar cînd lucrurile începură să fie mai dificile şi ei intrară în conflict — aşa cum este natural să se întîmple ori de cîte ori oamenii trăiesc la un loc, deosebiţi cum sînt unii de alţii — el se ţinuse la distanţă, urmîndu-şi înclinarea către singurătate. Bucuros să înfăptuiască ceea ce propovăduia Isus, el nu s-a mai gîndit deloc la însingurarea lui. Dar nu era chiar atît de simplu, căci trebuia să-ţi dai seama şi de ceilalţi oameni. Intenţiile lor erau bune, deşi aveau păreri deosebite despre îndatoririle creştineşti. Intenţii bune, dar fapte prosteşti — asta era greşeala pe care o făcea şi de aceea ajunsese să fie proscris la bătrîneţe din comunitatea oamenilor. Tot de aceea era despărţit chiar de femeia pentru care ar fi trebuit să însemne totul. Dar nu era în întregime greşeala lui. Nu religia era aceea care îi despărţea, nici considerentele

sociale, ci un lucru pe care nici el nu-l înțelegea, deși îl simțise totdeauna foarte limpede ; între el și ea se afla acel element al naturii care era apa. El îi aparținea, ea însă, nu. El putea s-o urască, să se lupte cu ea, dar nu se putea despărți de ea, în vreme ce pe ea o înspăimînta și atîta tot. Dacă s-ar fi dus să locuiască împreună cu ea lîngă zidul orașului, n-ar fi fost mai bine ; deosebirea dintre ei rămînea aceeași. Așa fusese el făcut, de neînțeles pentru ființele omenești — dar Dumnezeu are motivele lui.

De obicei nu-l bîntuiau prea multe gînduri, însă uneori, cînd stătea la eche, vedea în fața ochilor întîmplările din trecut, faptele petrecute între el și ceilalți — oameni ce nu puteau fi învinuiți pentru modul în care se purtaseră — uneori uniți, alteori dezbinați, fiecare cu punctul lui de vedere. Asta-i fusese ursita, să nu facă nimic altceva decît să se străduiască a nu face rău. Atîta realizase, nimic altceva. De aceea umbla acum singur pe apă. Probabil că erau și alți oameni care făceau la fel, care se străduiau să se abțină de a face vreun rău și rămăseseră singuri. Dumnezeu nu putea să le învrednicească mai mult pe bietele ființe omenești.

Cu toate acestea el începu să tînjească după traiul alături de alții. Și cu cine putea să-l realizeze dacă nu cu ființele omenești ? Uneori, privind în jurul său peste apă, la maluri și la cer, începu să-și imagineze chipuri omenești, și înțelese că aceasta își avea izvorul în jindul lui după o privire care să-l cunoască și să-l înțeleagă. Fă-ți datoria, gîndea atunci, și nu pune întrebări, vei primi ceea ce ți se cuvine. Căci Dumnezeu știe ce trebuințe au creaturile sale. El și cu mine ne aparținem unul altuia.

Vara și iarna, Rossaart naviga regulat în sus și în jos pe Waal și Merwede. Șlepul său putea fi recunoscut

de departe, căci față de *tjalk*-urile noi și înalte era unul dintre cele mai mici.

Acuma venea rareori la Gorcum. Odată, în timpul verii, cînd zilele sînt lungi, fu surprins cît de frumos era orașul ; nu-l văzuse niciodată astfel. Limbile orologiului din turn străluceau în lumina asfințitului ; o pîclă ușoară, roșietică și lucitoare, plutea de o parte și de alta, peste cîmpie, de la copacii din Dalem pînă la digul dinspre Schelluinen. Pe cheiul unde acosta feribotul nu se simțea nici o mișcare în frunzișul stufos. Ca de obicei, bătrînii ședeau acolo privind norii de dincolo de apă și nu-i dădeau nici o atenție lui Rossaart. Cînd merse pe strada din fața portului fu surprins că pomii crescuseră atît de înalți. Merse pe pod și se opri în mijlocul lui. Se gîndea cît timp trecuse de cînd fuseseră plantați copacii aceia ; acum erau atît de înalți încît dincolo de ei, unele case nici nu se mai zăreau ; umbrele li se întindeau pe apă de o parte și de alta, lăsînd între ele lumina amurgului, ca o dîră îngustă. Își amintea că aici, pe podul acesta, își scosese pentru prima oară șapca așa cum îi pretindeau. Era atîta liniște încît putea să-i audă vorbind pe vecinii de pe Eind și de pe digul Mărului. De la acoperișurile roșii pînă la pietrele cenușii ale caldarîmului, totul îl făcea să simtă pacea și se gîndi că ar fi bine să trăiască aici, în locul în care se născuse. Merse încet de-a lungul podului ; acolo locuia sora lui și, ceva mai departe, fratele său, cu copiii lor, acum oameni în toată firea. Pe podul Peștelui se mai opri o dată, cu fața îndreptată spre cer, unde lumina începuse să pălească. Dădu din cap și rosti numele lui Dumnezeu.

Pe soția lui o găsi în camera mică din față, lîngă lumînare. Se ridică și îl conduse în bucătărie unde pusese pîinea pe masă. Nu-l întrebă, așa cum făcea de obicei, pe unde mai umblase cu șlepul. El observă că își ținea

privirea ațintită în jos. Simțea o schimbare în ea, dar nu-și dădea seama de ce era vorba. Avu de cîteva ori intenția să spună ceva, dar nu-i veni în minte ce anume voia să-i spună, așa încît nu făcu altceva decît s-o privească. Iar ea tăcea și mînca încet ; se vedea că nu are poftă de mîncare. După ce strînse masa, își reluă împletitura. Rămaseră așa pînă cînd orologiul din turn bătu ora două. El se ridică, știind dintr-o dată ce voia să întrebe : dacă n-ar găsi o cale pentru a sta împreună, căci nu mai putea continua astfel ; ea îmbătrînea, iar pentru el era uneori prea greu să umble mereu pe apă de unul singur. Dar nu rosti nici un cuvînt în timp ce ea îi împacheta o bucată de cozonac.

— La revedere, nevastă.

— La revedere, Rossaart, asta fu tot ce-și spuseră cînd își strînseră mîinile la ușa de la intrare.

Nu se întunecase încă ; pe cer stăruia o geană de lumină. Pe străzi, cu greu puteai să zărești pe cineva. Și traversînd rîul Merwede cu feribotul privi turnul ce se înălța mult deasupra acoperișurilor.

Cu toate că vara era uscată și caldă și ținu mult, picioarele îi dădură mult de furcă ; erau atît de înțepenite, încît îi era greu să le miște. Către mijlocul lui octombrie începu să plouă și ploaia ținu săptămîni în șir, așa încît apa crescu destul de timpuriu în acel anotimp. Durerile îi reveniră odată cu umezeala și la Worcum trebui să zacă din nou cîteva zile în cabina de pe punte. S-ar fi putut găsi unii oameni care să creadă că era o pedeapsă pentru el să zacă acolo de unul singur, bătrîn și infirm, dar Rossaart știa bine că învelișul pămîntesc în care sălășluia trebuia să se șubrezească înainte de a-l părăsi ; nici o mînă omenească nu este în stare să schimbe lucrul acesta. El se neliniștea însă pentru soția lui și pentru felul în care trăia, căci și ea era bătrînă și singură. Cînd se puse

din nou pe picioare se duse să cumpere pîine ; cîinele nu avusese destul de mîncare în ultimul timp. Dezlegă apoi șlepul ca să traverseze în partea cealaltă, căci nu mai fusese acolo de mult timp și îi era mai ușor să acosteze la Gorcum. Se lăsase întunericul și doar luna mai răspîndea puțină lumină, deși cerul atîrna greu, purtînd în el ploaia și zăpada. Înainta anevoie, căci nu prea bătea vîntul și cînd ajunse la felinarul de la bancurile de nisip începură să cadă primii fulgi de zăpadă. Ancoră și așteptă în cabină pînă cînd auzi orologiul bătînd ora nouă, căci era sîmbătă, ziua în care Marie se înapoia tîrziu de la lucru. Își chemă cîinele să-l însoțească.

Pe stradă era liniște, poate din cauza vremii rele : ploua și ningea în același timp. Ajuns la casa ei își dădu seama, după lumina din dosul perdelei, că ea sosise acasă. Dar ușa era încuiată. Bătu și așteptă. După un timp bătu din nou. Se aplecă apoi pentru a privi prin deschizătura dintre perdele și văzu lumînarea pe noptiera micuță. Bătu încă o dată. La două dintre casele de peste drum se deschiseră ferestrele și vecinii priviră afară. Nu vorbeau tare, dar îi auzi pe unii zicînd :

— Să încerci să intri în casă chiar atunci cînd cineva zace mort, așa ceva nu e în stare să facă decît Omul apei.

Cîinele care stătea la picioarele lui, își scutură zăpada de pe blană. Rossaart cugetă : „Acum înțeleg. Era și ea tot atît de singură pe lume ca și mine“. Privi încă o dată prin deschizătura perdelei, dar nu văzu decît lumînarea. Apoi plecă și pașii lui răsunară grei în întuneric.

Cînd dezlegă șlepul și ridică vela, pe chei nu era nimeni. Știa că este frig și că mîna îi va înțepeni. Dar cîrma îi răspunse supusă. Va naviga în sensul curentului apei, căci nu mai avea nimic care să-l țină aici.

Dincolo de fort, la cotul rîului, pe cînd luminile de la Sleeuwijk se aflau drept în față, cîinele lătră. Rossaart

se gîndi că el văzuse ceva şi se uită atent împrejur. Dar era prea întuneric. Nu se putea zări decît vela profilată în noapte. Deodată cîinele începu să latre furios, fără întrerupere, cu capul peste bord. O clipă, două, se învîrti încolo şi încoace, mîrîind, însă în apropierea catargului începu să latre din nou, mai furios. Rossaart auzi deodată un plescăit. Își îndreptă spatele şi sări în apă ; în timp ce sărea se gîndi că ar fi fost bine să coboare vela. Dar trebuia să încerce să prindă animalul şi din cîteva mişcări îl apucă de ceafă. Şlepul nu era prea departe. Înotă şi se agăţă de marginea scundă a navei. Apoi scoase cîinele din apă şi îl aruncă pe punte. Nu era uşor pentru el să se caţere pe şlep, ghetele îi alunecau mereu. Şi în timp ce se ţinea cu o singură mînă, simţi că oboseala din picioare îi dispăruse ; apa îi făcea bine. Şi dădu drumul la mînă.

Şlepul plutea lin la vale pe rîul întunecat, purtînd cu el cîinele care lătra. A doua zi fu găsit undeva în păpuriş, hodorogit şi acoperit de zăpadă. Era şlepul omului care călătorise atît de mult pe Merwede.

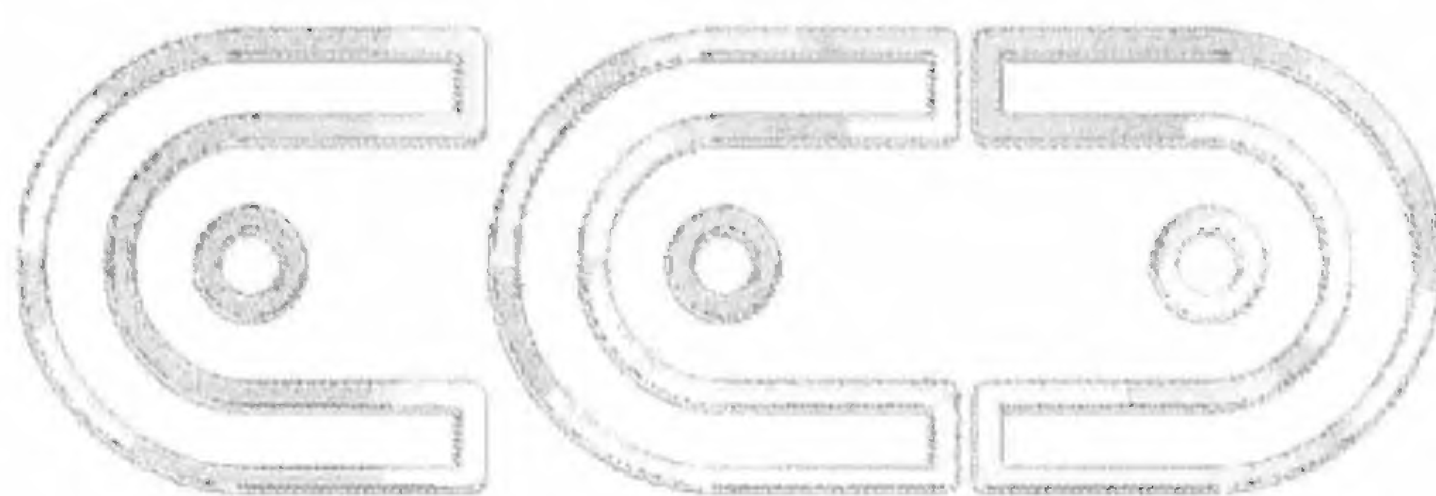
Lector: MIRCEA BUCURESCU
Tehnoredactor: AURICA IONESCU

Tiraj 8 450. Bun de tipar: 18.03.1974. Coli tipar 6,625

Tiparul executat sub comanda
nr. 1/80 la
Întreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918",
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
Bucureşti
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2023

